KAZANIA

T. ZW.

ŚWIĘTOKRZYSKIE

KAZANIA T. ZW. ŚWIĘTOKRZYSKIE

KAZANIA
T. ZW.
ŚWIĘTOKRZYSKIE

WYDALI I OPRACOWALI

JAN ŁOŚ I WŁADYSŁAW SEMKOWICZ

Z ZASIŁKU FUNDUSZU KULTURY NARODOWEJ

KRAKÓW 1934
POLSKA AKADEMJA UMIEJĘTNOŚCI

PRZEDMOWA.

Czterdzieści trzy lat, więc niemal pół wieku, upływa od czasu, gdy sędziwy dziś prof. Aleksander Brückner podczas pobytu swego nad Newą w r. 1890 dokonał w petersburskiej Bibljotece Publicznej doniosłego odkrycia najstarszego zabytku języka polskiego, Kazań t. zw. Świętokrzyskich. Sławy starszeństwa nie odebrał im dotąd żaden później odkryty nasz zabytek językowy; pomimo jednak powagi wieku a w ślad za tem niezwykłej wartości naukowej, jaką przedstawiał ten zabytek dla dziejów języka polskiego, nie doczekał się on dotychczas wydania takiego, na jakie w całej pełni zasłużył. Przyczyną tego była okoliczność, że doniedawna spoczywał w dalekiej książnicy rosyjskiej, trudno dostępny dla polskiego świata naukowego. Dopiero powrót Kazań Świętokrzyskich do polskiej ojczyzny przed paru laty umożliwił nauce naszej spełnienie obowiązku, który oddawna na niej ciążył w stosunku do tego nieocenionego zabytku językowego.

Nowe wydanie Kazań w światłodrukowej reprodukcji powierzyła Polska Akademja Umiejętności ś. p. prof. Janowi Łosiowi oraz podpisanemu z funduszów, pozostałych z zasiłku, udzielonego przez Fundusz Kultury Narodowej na wydanie Biblji Szaroszpatackiej.

Przystępując do niniejszego wydania Kazań w reprodukcji oraz w nowej krytycznej oprawie, przypomnieć musimy historję odkrycia, losy rękopisu i dzieje jego wydań aż do chwili obecnej.

Odkrycia swego dokonał prof. Brückner dnia 25 marca r. 1890, badając w Bibljotece Publicznej w Petersburgu rękopisy polskiego pochodzenia. Wpadł mu wówczas w ręce kodeks papierowy z w. XV, formatu quarto, oznaczony sygnaturą Lat. I. Q. 281, a pochodzący z klasztoru św. Krzyża na Łysej Górze. Zainteresował on naszego uczonego ze względu na zanotowany w katalogu Bibljoteki zapisek historyczny, umieszczony na końcu rękopisu, a odnoszący się do pożaru klasztoru w roku (rzekomo) 1411. Badając kodeks, dostrzegł prof. Brückner, że przy oprawianiu tegoż, mianowicie przy zszywaniu poszczególnych składek, introligator podłożył pod sznurki — jak to nieraz bywało — paski pergaminowe, mające uchronić papier przed nadwerężeniem. Otóż na tych paskach zauważył nasz uczony dawne pismo, pochodzące, jak na pierwszy rzut oka ocenił, z wieku XIV, którem spisany był tekst przeważnie polski o bardzo archaicznym charakterze; tkwiło takich pasków w tym kodeksie 18, zapisanych po obu stronach. Ponieważ spowodu mocnego wszycia pasków niepodobna ich było w takim stanie zbadać, zwrócił się prof. Brückner do dyrekcji Bibljoteki z propozycją wyprucia ich z rękopisu, a po uzyskaniu na to zgody i wydobyciu pasków ułożył je w porządku tekstu, sygnując poszczególne paski małemi literami

łacińskiemi, poczem tekst odpisał. Okazało się, że paski te, niestety częściowo przy końcach poobrzynane i w środku podziurawione, tworzą jedną podwójną kartę czterostronicową oraz dolną część drugiej podwójnej karty, a zapisane są tekstem kazań o świętych pańskich, z których jedno dochowało się w całości, a pięć innych tylko we fragmentach. Po bliższem zbadaniu języka Kazań nie miał prof. Brückner wątpliwości, że znalazł najstarszy zabytek mowy polskiej.

Pierwszą, choć jeszcze niezupełnie ścisłą, wiadomość o tem odkryciu Brücknera podał prof. Stanisław Ptaszycki w »Przeglądzie Literackim«, dodatku do petersburskiego »Kraju« z dnia 11 kwietnia r. 1890 (rocznik IX, nr 13) p. t. »Najdawniejszy zabytek mowy polskiej nowoodnaleziony w Petersburgu«. Sam znalazca podał krótką notatkę o tem w warszawskiem »Ateneum« z maja r. 1890 (rocznik LVIII, tom II, zesz. 2, str. 374—6), a następnie w listopadzie tegoż roku w »Sitzungsberichte der königl. Preussischen Akademie der Wissensch. zu Berlin« (Jahrg. 1890, Halbband II, str. 1335—40), gdzie podał obszerniejsze sprawozdanie z wyników swojej podróży naukowej do Petersburga (p. t. Bericht des Prof. A. Brückner über seine von der königl. Akademie subventionierte Reise 1889/90).

W następnym roku 1891 ukazała się w warszawskich »Pracach Filologicznych« (tom III, zesz. 3, str. 697—740) rozprawa prof. Brücknera p. t. »Kazania Świętokrzyskie«, obejmująca wydanie polskiego tekstu Kazań wraz z wyczerpującemi objaśnieniami, dotyczącemi tak samego rękopisu, jak i tekstu Kazań, ich budowy, strony graficznej, pisowni, a przedewszystkiem właściwości języka polskiego, w którym zostały spisane; łacińskie słowa i zdania wtrącone do tekstu polskiego Kazań wydawca pominął. Pomimo że prof. Brückner — jak sam w rozprawie zaznacza — mógł temu zabytkowi, odkrytemu już przy końcu swej pracy w Bibljotece petersburskiej, poświęcić zaledwie kilkanaście godzin czasu i, wydając tekst Kazań, nie miał pod ręką żadnej podobizny, wydanie jego było tak doskonałe, że wszystkie późniejsze poprawki i uzupełnienia tekstu Brücknerowego dotyczyły już tylko szczegółów. Emendacje te późniejsze opierały się na podobiznach fotograficznych zabytku, które pojawiły się sczasem dzięki zabiegom długoletniego ambasadora nauki polskiej w Petersburgu, Stanisława Ptaszyckiego, profesora Uniwersytetu Petersburskiego.

Prof. Ptaszycki po wyjeździe Brücknera zajął się przedewszystkiem utrwaleniem zabytku, starając się doprowadzić go do stanu, umożliwiającego korzystanie zeń badaczom [1]. W tym celu ułożył wygładzone możliwie paski między dwoma szybami szklanemi jednakowego formatu (40×31), poczem brzegi szybek zostały sklejone papierem, a u góry umieszczono napis w języku rosyjskim: Отрывокъ изъ пергаменнаго сборника древнѣйшихъ польскихъ проповѣдей половины XIV вѣка. W tej postaci zabytek został staraniem prof. Ptaszyckiego sfotografowany w wielkości naturalnej, a z fotografji sporządzona reprodukcja światłodrukowa w zakładzie N. Indutnego w Petersburgu (1891 r.). Z tej reprodukcji ukazały się później podobizny Kazań Świętokrzyskich w szeregu wydawnictw naukowych i popularnych [2]. Na podstawie

[1] Wedle informacji prywatnej prof. Ptaszyckiego widoczna na paskach w środku numeracja pasków pochodzi częścią od prof. Brücknera (litery), częścią od prof. Ptaszyckiego (cyfry rzymskie), podczas gdy cyfry arabskie umieszczone zostały dopiero w Bibljotece Uniwersyteckiej w Warszawie.

[2] Biegeleisen H., Illustrowane dzieje literatury polskiej, t. I (Wiedeń 1898); Ptaszycki St., Największy skarb polski w Petersburgu (Księga ku czci Elizy Orzeszkowej p. t. Jako lecące na wyraj żórawie, Petersburg 1906, str. 51—3); Polska, obrazy i opisy, wyd. Macierzy Polskiej, t. II (Lwów 1909);

tejże fotografji skontrolował prof. Jan Łoś tekst Brücknerowy Kazań Świętokrzyskich i wprowadził doń kilkanaście poprawek w swoim »Przeglądzie językowych zabytków staropolskich do r. 1543« (I wyd. Kraków 1915, str. 190–4, II wyd. p. t. Początki piśmiennictwa polskiego, Lwów 1922, str. 174–180). Reprodukcję światłodrukową Indutnego, odbitą w 90 egzemplarzach, wydał prof. Ptaszycki w r. 1926 w Lublinie, poświęcając ją prof. Brücknerowi w 70-tą rocznicę jego urodzin (Wydawnictwa Bibljoteki Publicznej im. H. Łopacińskiego nr 4).

Tuż przed wojną światową, w r. 1913 lub 1914, polecił prof. Ptaszycki firmie Bułła w Petersburgu sporządzić nowe zdjęcie Kazań Świętokrzyskich dla Seminarjum słowiańsko-filologicznego prof. E. Bernekera w Uniwersytecie Wrocławskim. Ta druga fotografja w nieco zmniejszonym formacie posłużyła drowi Pawłowi Dielsowi, profesorowi Uniwersytetu Wrocławskiego, do ponownego wydania i opracowania tekstu Kazań w pracy »Die altpolnischen Predigten aus Heiligenkreuz« (Berlin 1921). Wydanie Dielsa stara się oddać w druku cały pomnik z największą dokładnością, zachowując nietylko układ wierszowy tekstu, ale starając się także zapomocą druku oddać właściwości graficzne pisma i znaków skrócenia. W całym szeregu szczegółów różnią się lekcje Dielsa od tekstu Brücknera. Wydanie swoje zaopatrzył uczony niemiecki gruntownem omówieniem zewnętrznej strony zabytku, zwłaszcza systemu abrewjacyjnego pisarza, nadto podaje niemiecki przekład Kazań, wykaz cytatów biblijnych, a wkońcu słowniczek wyrazów polskich wraz z formami, w jakich one występują w zabytku.

W recenzji pracy Dielsa, zamieszczonej w Roczniku Slawistycznym, t. IX, cz. II (Kraków 1930 i nadb.), podałem w oparciu o obie wyżej wspomniane fotografje, użyczone mi przez prof. Ptaszyckiego, pewną ilość nowych, drobnych poprawek i możliwości, które wydawały mi się uzasadnione wyłącznie z paleograficznego punktu widzenia, przyczem w kilku wypadkach oświadczyłem się za lekcją Brücknera przeciw Dielsowi, w innych przyznałem słuszność temu ostatniemu. W zakończeniu recenzji podniosłem, że wszystkie te korektury i emendacje, jako oparte na fotografjach, nie wystarczają do osiągnięcia bezwzględnej dokładności tekstu głównie z tego powodu, że paski w oprawie pod szkłem nie przylegają do siebie i są poprzesuwane, a ponadto są one pokurczone i pokryte drobnemi fałdami oraz dziurkami, co na fotografji utrudnia w wielu miejscach trafne odczytanie. Byłaby na to tylko jedna rada: zbadać sam oryginał. Wyraziłem też nadzieję, że po powrocie zabytku do Polski drogą rewindykacji na zasadzie traktatu ryskiego nauka polska dokona nowej edycji w sposób, odpowiadający wartości tego arcycennego zabytku języka polskiego.

Do sporządzenia takiej edycji powołany był zarówno paleograf, jak i językoznawca; dopiero połączenie tych dwóch metod naukowych, paleograficznej i językoznawczej, gwarantowało edycji jaknajdalej idącą dokładność. W latach 1919 i 1922 odbyłem na Uniwersytecie Jagiellońskim ćwiczenia paleograficzne polskich tekstów średniowiecznych dla słuchaczy historji i polonistyki, zapraszając w tym drugim roku do współudziału w prowadzeniu ćwiczeń ś. p. prof. Jana Łosia. Pierwszym zabytkiem, poddanym dokładnej analizie paleograficzno-językowej, były Kazania Świętokrzyskie. Posługiwano się oboma fotografjami oraz tablicami światłodrukowemi

Brückner Al., Dzieje języka polskiego (Nauka i Sztuka, wyd. 2, Lwów 1913); Chmielowski P., Historja literatury polskiej, wyd. 2, oprac. St. Kossowski, t. I. (Lwów-Warszawa 1914); Brückner Al., Literatura polska (wyd. Trzaska-Ewert-Michalski, Warszawa 1932).

Indutnego, ofiarowanemi w pewnej ilości egzemplarzy Gabinetowi nauk pomocniczych historji U. J. przez prof. Ptaszyckiego. Z ćwiczeń tych wynikły bardzo cenne rezultaty, a jednocześnie powstała myśl wspólnego wydania i opracowania zabytku przeze mnie wspólnie z prof. Łosiem. Myśl ta dała się jednak urzeczywistnić dopiero po powrocie Kazań Świętokrzyskich do Polski, co nastąpiło w r. 1925. W czerwcu tegoż roku członek Delegacji w Komisji mieszanej specjalnej w Moskwie dr Antoni Rybarski przywiózł zabytek nasz osobiście do Warszawy i złożył go jako czasowy depozyt w warszawskiej Bibljotece Uniwersyteckiej [1], skąd później przekazano go do Bibljoteki Narodowej, gdzie obecnie znajduje się w przechowaniu, podczas gdy kodeks, z którego paski zostały wyprute, pozostał nadal w Bibljotece Uniwersyteckiej.

Gdy w r. 1927 Polska Akademja Umiejętności podjęła nowe wydanie światłodrukowe Biblji Szaroszpatackiej, powierzając tę pracę dyr. drowi Ludwikowi Bernackiemu, wyłonił się zamiar wydania w podobny sposób naszego najdawniejszego zabytku językowego. W lipcu 1928 r. wybrałem się z prof. Łosiem do Warszawy, gdzie dzięki uprzejmości prof. dra Zygmunta Batowskiego, dyrektora Bibljoteki Uniwersyteckiej, dokonaliśmy otwarcia rosyjskiej oprawy, zamykającej paski pergaminowe z Kazaniami. Ponieważ paski były — jak wspomniano — pokurczone i podziurawione, okazała się potrzeba zupełnego i dokładnego ich wygładzenia. Zadanie to powierzono wówczas p. Aleksandrowi Semkowiczowi, introligatorowi ze Lwowa, który w odpowiedni sposób paski odprasował, poczem udało się je najdokładniej złożyć, odtwarzając pierwotny wygląd kart zabytku. Ten akt otwarcia Kazań Świętokrzyskich odbył się dnia 4 lipca i został do Księgi pamiątkowej Bibljoteki Uniwersyteckiej zapisany.

Tak przygotowany do dalszych badań zabytek przepisał na nowo prof. Łoś, poczem odpis skolacjonował dokładnie ze mną. Dopiero jednak po śmierci prof. Łosia, która zaszła już w kilka miesięcy potem, mogłem przystąpić do sfotografowania zabytku, czego dokonała w r. 1930 firma warszawska Fotoplat. Z fotografij tych sporządzony został światłodruk w artystycznym zakładzie reprodukcyjnym J. B. Obernettera w Monachjum. Porównanie tego światłodruku z dawniejszą podobizną petersburską, sporządzoną zaraz po wydobyciu pasków z kodeksu, wykazuje, że pismo tekstu, w ciągu 40 lat wystawione na działanie światła dziennego, uległo niestety dość znacznemu wyblaknięciu, wskutek czego na stronach, które były zwrócone ku światłu (ar, br, cv, dv), pismo Kazań jest już dziś mniej czytelne, niż było podówczas. Obecnie otrzymały Kazania w Bibljotece Narodowej nową, wytworną a praktyczną oprawę, odpowiadającą całkowicie wartości tego arcycennego zabytku.

Pragnąc oddać tę publikację do użytku naukowego, wydawcy nie mogli ograniczyć się tylko do utrwalenia obrazu zabytku w podobiźnie światłodrukowej naturalnej wielkości, ale postanowili oddać go wiernie w druku, a zarazem poddać ponownemu zbadaniu tak kodeks, z którego wyprute zostały paski z Kazaniami, jak i same Kazania, te ostatnie pod względem pisma oraz języka. Zadanie to podzielili wydawcy między siebie w ten sposób, że opracowania rękopisów i pisma wraz z systemem abrewjacyjnym podjął się podpisany, podczas gdy prof. Łoś wziął na

[1] Por. W(acław) B(orowy) i Z(ygmunt) B(atowski), Odzyskane zbiory rękopisów i grafiki w Bibljotece Uniwersyteckiej w Warszawie (Tygodnik Illustrowany z 1925 r., nry 27, 30 i 32, oraz odbitka, Warszawa 1925), gdzie pośród ilustracyj, wykonanych przez J. Bułhaka, J. Bułhakównę i Z. Marcinkowskiego, znajduje się podobizna rękopisu z XV w., w którym znalezione zostały Kazania Świętokrzyskie, oraz jedna strona samych Kazań w oprawie jeszcze petersburskiej z przytoczonym wyżej napisem rosyjskim.

siebie objaśnienia tekstu i języka zabytku. Dział swój zdołał prof. Łoś niemal całkowicie doprowadzić do końca przed samą śmiercią (10 listopada 1928 r.), pracując nad nim do ostatnich dni swoich. Brakujące ustępy w objaśnieniu części gramatycznej uzupełnione zostały przez prof. Kazimierza Nitscha, który też z podpisanym skolacjonował jeszcze i posprawdzał wątpliwe miejsca w rękopisie w listopadzie 1932 r.

Spis wyrazów polskich w formach, występujących w tym zabytku, sporządziła p. dr Antonina Obrębska-Jabłońska; po bardziej wyczerpujące objaśnienia językowe odsyłamy do słowniczka w wyżej podanej pracy Dielsa.

W Krakowie, w kwietniu 1933 r.

Władysław Semkowicz.

1. OPIS KODEKSU, W KTÓRYM TKWIŁY PASKI PERGAMINOWE Z TEKSTEM KAZAŃ.

Kodeks, w którym prof. Brückner znalazł paski pergaminowe z fragmentami Kazań, miał w petersburskiej Bibljotece Publicznej sygnaturę Lat. I. Q. 281. Jest to kwartant papierowy o wymiarach 212 na 151 mm, pisany jedną ręką w pierwszej połowie wieku XV na 238 kartach, policzbowanych w XVIII w. Liczbowanie jednak, umieszczone w górnych rogach kodeksu, wykazuje omyłki: i tak liczba 82 jest powtórzona, między kartą 113 a 114 jedna jest nieliczbowana, wreszcie po karcie 209 następuje odrazu 220. W rzeczywistości więc rękopis liczy nie 238, lecz 230 kart [1]. Karty pierwsza i ostatnia są pergaminowe i stanowiły dawną zszywkę (antefolium), zanim rękopis został oprawiony w deski.

A) PAPIER I ZNAKI WODNE.

Rękopis zszyty jest ze składek o sześciu kartach (t. zw. seksternów), których papier posiada trzy odmiany znaku wodnego, przedstawiającego głowę wołu, oraz jeden, przedstawiający krzyż na trzech wzgórkach.

1. Głowa wołu bez oczu, między rogami pręt pojedynczy z siedmiolistną różą, występuje na k. 2—25, 38—131, 144—191. Identyczny znak podaje Briquet, Les Filigranes, nr 15216 z r. 1430 (Bawarja).

2. Głowa wołu z oczami, między rogami podwójny pręt z krzyżem, występuje na k. 26—37. Identyczny znak w księdze ziemskiej krakowskiej (Terr. Crac.) nr 146 p. 71 z dn. 9 kwietnia 1427.

3. Głowa wołu z oczami, między rogami pojedynczy pręt z czterolićciem, występuje na k. 226, 227, 230—33, 236, 237. Identyczny znak w rpsie Bibl. Jagiell. nr 821, k. 6 z r. ok. 1426 (Piekosiński, Wybór znaków wodnych, nr 933).

4. Krzyż na trzech wzgórkach występuje na k. 132—143, 192—225, 228, 229, 234, 235. Zbliżony znak u Briqueta, nr 11687 z lat 1408—1415 (Padwa).

Rozbiór znaków wodnych wskazuje na pochodzenie papieru kodeksu z okresu lat 1408—1430. Z tym okresem zgadza się zupełnie dobrze charakter pisma kodeksu. Jako termin *ad quem* przyjąć trzeba datę 1445, którą spotykamy w zapisku prowenjencyjnym na 1. karcie pergaminowej verso (ob. o tem niżej) [2].

[1] Obliczenie, dokonane w Petersburgu w r. 1897, podaje liczbę kart na 224, ale nie są tu uwzględnione karty niezapisane, których jest 6. Za pomoc w szczegółowem zbadaniu składu rękopisu i znaków wodnych składam serdeczne podziękowanie p. drowi Włodzimierzowi Budce.

[2] Przyjmowany dawniej jako ten termin rok 1411, będący rzekomo datą zapisku o pożarze klasztoru świętokrzyskiego, polega na omyłce, jak wykażę niżej na str. 9.

B) OPRAWA.

Kodeks oprawiony jest w deski, pokryte białą niegdyś skórą. Księga była dawniej zapinana dwoma skórzanemi sprzączkami o metalowych klamerkach; po paskach pozostały ślady odcisków na krawędziach desek oraz dziurki po dwóch żelaznych zapinkach w środku górnej deski. Ponadto pozostały na górnej okładce ślady po pięciu metalowych guzach (cztery po rogach a jeden w środku) w postaci dziur wyżartych w skórze, pokrywającej deski, przez któreto dziury przebijają podłożone okrawki pergaminowe z resztą pisma łacińskiego. Podobne guzy pojawiają się na oprawach z przełomu XIV i XV w., ale już w drugiej połowie XV w. stają się coraz rzadsze, zanikając w ostatniej ćwierci tegoż wieku. Również klamry występują najdalej do trzeciej ćwierci XV w. i po r. 1480 już się ich nie spotyka. Guzy i klamry wskazują, że oprawa pochodzi raczej z pierwszej połowy XV w. i jest ona bliskoczesną napisaniu książki. Do tej oprawy użył introligator pasków pergaminowych, pociętych z kart, zawierających tekst Kazań. Podkładał on je pod sznurki w pośrodku poszczególnych składek kodeksu, aby ochronić papier przed przetarciem od szwów [1].

Rękopis był — jak wspomniano — po odkryciu Brücknera w Petersburgu w r. 1890 rozebrany przez introligatora, paski z Kazaniami wyjęte, poczem oprawę kodeksu poprawiono. Otóż podczas tego poprawiania grzbiet kodeksu został odnowiony, a na nowej jego skórze ponaklejano wykrajane resztki starego grzbietu z napisami, pochodzącemi z w. XVIII (prawdopodobnie od Gerarda Lefebura, który katalogował bibljotekę świętokrzyską w r. 1799) [2]. Napis jest taki: Odgóry rubro: M S, poniżej brunatnym atramentem: [P]AULI APOSTOL[I], niżej: EPISTOLAE; obok późniejszy dopisek: [EX] LIBRARIO, poniżej: [S]ANC[TAE CRUCIS], na samym dole znowu rubro: SEC. XV. Poniżej ślad dawniejszej sygnatury z XVII lub pocz. XVIII w. (może od Jerzego Jonstona, który ok. r. 1703 skatalogował bibljotekę łysogórską) [3]: [su]b Litt. A in oct[avo] N⁰ 11 (na razurze), jeszcze niżej ręką XVIII w.: Novum test[ta]mentum. Przy samym dole rubro: litera A, a pod nią naklejona kartka z sygnaturą Bibljoteki petersburskiej: Латинская отд. I. 281. Przy naprawie rękopisu w XIX w. wprawiono nadto jedną czystą kartę papieru przed dawną kartą pergaminową (antefolium).

C) ZAWARTOŚĆ KODEKSU.

Z 238 policzbowanych kart rękopisu karty 1 i 238 są, jak już wspomniano, pergaminowe; z kart papierowych karty 208 i 208′, 229—231 i 232—236 są niezapisane.

Karta 1 (pergaminowa) pokryta jest rozmaitemi zapiskami treści religijnej oraz notami, pochodzącemi od kilku rąk z XV w. Spośród nich zwraca uwagę na odwrociu tej karty z prawej strony u góry zapisek prowenjencyjny z XV w., któremu się należy bliżej przypatrzyć, gdyż może on rzucić światło na losy i pochodzenie rękopisu.

Uderza przedewszystkiem odrazu fakt, że zapisek ten, dokonany w klasztorze benedyktyńskim św. Krzyża na Łysej Górze, umieszczony jest na razurze. Brzmi on tak:

Iste liber est monasteriy ſanCte CruCis in
Monte liſzecz

[1] Wskazówki, dotyczące oprawy kodeksu, otrzymałem od doskonałego znawcy tego przedmiotu p. dra Kazimierza Piekarskiego, któremu za to serdecznie dziękuję.

[2] Gacki J. ks., Benedyktyński klasztor św. Krzyża na Łysej Górze (Warszawa 1873), str. 157.

[3] Lelewel, Bibljograficznych ksiąg dwoje, t. II (Wilno 1826), str. 107.

Z tych wyrazów trzy pierwsze pozostały z dawniejszego zapisku prowenjencyjnego i nie zostały dotknięte razurą, która rozpoczyna się dopiero dalej; na niej umieszczony jest inną widocznie ręką tytuł nowego nabywcy, t. j. klasztoru św. Krzyża na górze Łyścu. Co było pod tem nowem pismem, tego dziś już odczytać się nie da, pozostały bowiem z dawnego zapisku niestety zaledwie tylko ślady. Natomiast dalsza część pierwotnego zapisku, która nie została pokryta później pismem, jest jeszcze pomimo skrobania i kreślenia widoczna i czytelna. Tą samą ręką, co pierwsze wyrazy: Iste liber est, wypisane są słowa w drugim wierszu: in lanſenſco, a w trzecim: anno d. 1887 = 1445. Następuje potem zwykła nota tej samej ręki, tutaj bez znaczenia, również na początku ścierana, która zaczyna się od słów (na razurze): Nomē quid eſt i w dalszym ciągu zajmuje jeszcze trzy wiersze.

Znaczenie tych zapisków prowenjencyjnych dla dziejów kodeksu rozpatrzymy poniżej.

Karta 2 ma u góry zapisek ręką Załuskiego: Novum Testamentum praeter 4 Evangelia 1 Mss. Zaraz poniżej rozpoczyna się właściwy tekst biblijny, zawierający Listy i Akty apostolskie oraz Apokalipsę[1]:

1. Epistole B. Pauli apostoli ad Romanos (k. 2—22'), Corinthos (22'—52'), Galathum (52'—58'), Ephesos (59—65), Philipenses (65—69), Colocenses (69'—73), Thessalonicenses (73'—79'), Tymotheum (79'—89), Philemonem (89'—90), Hebreos (90—105).
2. Actus Apostolorum (105'—158').
3. Epistole B. Jacobi super canonicas (158'—164), B. Petri apost. (165—173), Johannis (173'—180), Jude (180—182).
4. Apocalipsis (182—207).

Tu kończy się tekst biblijny, który jest silnie glosowany różnemi rękami XV w. Karta 208 i 208' jest pusta.

Na k. 209—229 (z opuszczeniem w liczbowaniu k. 209—220) mieści się słowniczek alfabetyczno-rzeczowy do tekstu biblijnego. K. 229'—231 i 232—6 puste; na k. 231' oraz 236'—238 zapiski i noty przeważnie treści teologiczno-religijnej, różnemi rękami, między innemi na k. 237' zapisek (ogólnej treści), dotyczący komet i innych znaków niebieskich: *Cometarum seu signalium apparencium in aere novem sunt genera* i t. d. Zapisek ten zwracał uwagę uczonych (jakkolwiek jest bez znaczenia), gdyż był zaznaczony w katalogu rękopisów Bibljoteki Publicznej. Na k. 238 pośród zapisków rozmaitych, nawet dość późnych, zapisek prowenjencyjny klasztoru świętokrzyskiego z końca XV lub pocz. XVI w.: *Iste est liber caluimontis sancte crucis, nullus subtrahere presumat, quia notorius est.*

Na k. 238' zapisek historyczny o rekoncyljacji kościoła łysogórskiego i o poświęceniu ołtarzy, noszący (błędną) datę 1411. Przytaczamy go tu w całości:

Sub anno Domini millesimo CCCCXI (sic)[2] *ecclesia antiqua Sancte Crucis dicta Lissecz est reconciliata. Altare quod fuit magnum in medio cum eius rotunda*

[1] Wedle Brücknera treścią kodeksu jest Praxapostolus św. Hieronima z indeksem (Kaz. Świętokrz., str. 705), relacja ta opiera się jednak na katalogu Biblj. petersburskiej, z którego powtarza toż samo Korzeniowski (Zapiski z rękopisów ces. Bibl. publ. w Petersburgu [Kraków 1910], str. 45). Gołębiowski zanotował jako treść kodeksu: Novum testamentum praeter 4 evangelia (tamże). Tekst listów apostolskich, podzielony wedle dni roku, nazywano Praxapostolus, a podział ten przypisywano dawniej (do w. XVII) św. Hieronimowi.

[2] Późniejsza ręka poprawiała tę datę, wstawiając na miejsce X cyfrę l (= 50), która się jednak zamazała; jeszcze późniejsza ręka, może z XVII w., widząc tę datę niewyraźnie poprawioną i zamazaną, napisała obok na lewym marginesie cyfrę: CCCCXI.

absumptum est et eiectum per Michaelem abbatem, quod fuit consecratum in honore Sancte Trinitatis, Benedicti et Laurencii etc. Altare, quod est in dextra, in antiqua structura, ad meridiem, consecratum est in honorem sanctarum Barbare et Katherine virginum, ad sinistram vero in honorem sanctorum Nicolai, Adalberti et Confessorum omnium. Tercium vero ad aquilonem est consecratum in honorem sancti Hemrici et sancti Johannis Baptiste. Quartum ad meridiem in honorem sancti Michaelis, Stanislai patroni et Luce ewangeliste. Item altare in capella Sancte Crucis est consecratum de novo, fratrum cum titulis, ut ibidem appenduntur. Similiter altare in nova ecclesia post hostium de ambitu consecratum est. Item magnum altare. Item in angulis eius ambo altaria lapidea consecrata sunt. Hoc memoria dignum.

Dalsze zapiski są bez znaczenia.

Zapisek powyższy odnosi się niewątpliwie do rekoncyljacji kościoła i poświęcenia ołtarzy w kościele starym i nowym po wielkim pożarze, jaki nawiedził klasztor za opata Michała z Lipia d. 7 października 1459. Data zapisku MCCCCXI jest pomylona [1] w ten sposób, że pisarz opuścił przed X cyfrę L, co mogło się łatwo wydarzyć nawet współczesnemu człowiekowi. Data przeto powinna brzmieć 1461, w tym też roku dokonano niewątpliwie rekoncyljacji odbudowanej w poprzednim roku świątyni i poświęcenia ołtarzy [2].

2. OPIS RĘKOPISU KAZAŃ T. ZW. ŚWIĘTOKRZYSKICH.

Z rękopisu tego pergaminowego dochowały się tylko skąpe fragmenty, dające się złożyć z pasków, które użyte zostały przy oprawie opisanego wyżej kodeksu.

Jest tych pasków razem 18. Pocięte one zostały z podwójnych kart rękopisu, użytych do tego celu, wzdłuż pisma, lecz ponieważ były nieco za długie, introligator przyciął je przy jednym lub drugim końcu, nadając im długość 19 do 19·8 cm, wystrzygając ponadto na obu ich końcach ostrokąty. Ponadto uszkodzone zostały paski przez szwy i ściągające je sznurki, które spowodowały w środku każdego paska około 6 dziurek i rowek, wyciśnięty przez sznurek.

A) ODTWORZENIE I ZEWNĘTRZNA STRONA KART.

Po złożeniu pasków okazało się, że 13 pasków tworzy jedną podwójną kartę całkowitą, a 5 pasków dolną część drugiej takiej karty [3], której część górna się za-

[1] Zdawał sobie z tego sprawę ktoś, co później poprawiał tę datę (ob. wyżej str. 8, przyp. 2), choć uczynił to niedokładnie i niewyraźnie, kładąc cyfrę l na dziesiątce, zamiast przed nią.

[2] Datę pożaru podaje Katalog IV biskupów krakowskich: Anno Dni 1459 VIII die Octobris post horam II noctis monasterium Sancte Crucis in monte Calvo est combustum ex fundamento cum omnibus rebus et libris (Mon. Pol. Hist. t. III, str. 376). Stwierdza tę wiadomość zapisek, znaleziony przeze mnie w jednym z kodeksów świętokrzyskich (obecnie w Bibl. Narod. w Warszawie pod sygnaturą Lat. F. I. 168), w którym na k. 434 czytamy: »Anno Domini 1460 monasterium totum cum ecclesia reedificatur, anno preterito dominica proxima post festum sancti Francisci (= 7 paźdz.) igne consumpta...«. Zapisek, różniąc się co do daty dziennej pożaru od powyższej wiadomości tylko o 1 dzień (co można tłumaczyć faktem, że pożar wybuchł w nocy), stwierdza równocześnie, że odbudowa klasztoru nastąpiła już w roku następnym 1460, wobec czego rok 1461 jako data rekoncyljacji kościoła i poświęcenia ołtarzy jest zupełnie prawdopodobna.

[3] Brakuje z tej dolnej części tylko jednego paska, który stanowił dolny margines karty.

traciła. Położenie tych kart w stosunku do siebie w składce jest takie, że karta częściowo dochowana leżała bezpośrednio na spodzie pod kartą całkowitą, jak wnosić można ze związku tekstu, ale ta ostatnia nie była w danej składce kartą wewnętrzną, której brakuje; w tekście Kazań występuje tu znaczniejsza luka, mniejwięcej właśnie na jedną podwójną czyli dwie pojedyncze karty (ob. niżej). Ustalił ten stosunek kart już prof. Brückner, oznaczając trafnie literą a (recto i verso) pierwszą kartę częściowo dochowaną, literą b pierwszą kartę w całości dochowaną, literą c drugą takąż kartę, literą d drugą kartę częściowo dochowaną. Ten trafny układ przyjęty został przez wszystkich następnych wydawców i zastosowany jest do niniejszego wydania.

Po odprasowaniu i złożeniu pasków można dokładnie wymierzyć wielkość kart. Pergamin cienki, barwy żółtawej. Karta podwójna mierzy 234 mm szerokości, na pojedynczą więc przypada szerokość 117 mm przy 173 mm wysokości. Był to więc kodeks in octavo; ilości kart jego niestety nawet w przybliżeniu dla braku pewniejszych danych, dotyczących ilości i długości kazań, odtworzyć nie można.

Rękopis był linjowany. Schemat linijny obejmował dwie boczne linje pionowe, odległe od siebie o 9·5—9·7 mm, a od brzegów kart o 1—1·2 mm, oraz 31 linij poziomych w odstępach c. 4·5 mm. Dolna linja leżała ok. 2·5 cm od brzegu karty.

Pisarz trzymał się tylko kierunku linij, ale nie stosował ilości swych wierszy do ilości linij. Naogół ilość wierszy jest większa niż linij i ma się do nich jak 3·5 : 3. Pismo też wybiega poza ramki boczne schematu linijnego, tak że wiersze liczą po ± 10 cm długości, a także sięga pismo poniżej najdolniejszej linji schematu o jakie 2 do 3 wierszy. Ilość wierszy na pełnych kartach wynosi od 40—43 (br: 43, bv: 40, cr: 42, cv: 41). Ile ich było na karcie zachowanej we fragmencie, oczywiście niewiadomo spowodu braku głównej jej części (na karcie ar i av zachowało się po 17 wierszy, karta dr liczy 15 a dv 19 wierszy).

B) PISMO.

Pismo Kazań t. zw. Świętokrzyskich, w całości pochodzące od jednej ręki[1], jest pismem dość starannem i kaligraficznem z lekką tendencją do kursywności. Naogół jest to pismo drobne, miejscami gęściej, miejscami rzadziej stłoczone (licząc w wierszu 35—55 liter). Litery kreślone są przeważnie oddzielnie, lecz okazują skłonność do łączenia się zapomocą kresek łącznych. Elementy kursywne, naogół rzadkie, dają się zauważyć w kreśleniu litery ꝺ, której laska rozwinięta jest przeważnie w silnie zagiętą i wdół powrotnie zawiniętą pętlę (np. cv 17, dr 2, 3 etc.), jak również w połączeniu zwykłego znaku skrócenia oraz znaczka na *er* z poprzedzającą literą zapomocą łuku (av 17, bv 1, 8, dr 11). Kierunek pisma pionowy z lekkiem pochyleniem w lewo. Pomimo widocznej staranności oraz oparcia o schemat linijny pismo nie jest równe: wysokość liter jest chwiejna (1—2 mm); skaczą one, jedne wdół, drugie wgórę. Cieniowanie zależy w dużej mierze od zacięcia pióra, które się zmienia: przeważa pismo pisane piórem cienkiem, dobrze zaostrzonem (np. cr), i tu cieniowanie nie jest wybitne; zdarzają się jednak partje pisane grubszem pismem (np. bv, cv 19—24), gdzie różnica między grubszemi a cieńszemi kreskami jest wyraźniejsza.

Pod względem stylu charakter pisma nie pozostawia wątpliwości, że jest to minuskuła gotycka z w. XIV, jak się na to godzą wszyscy dotychczasowi badacze,

[1] Pozorne różnice słusznie złożyli Brückner i Diels na karb zmiany pióra.

od Brücknera począwszy. Aby móc bliżej określić czas jego pochodzenia, należy zbadać szczegółowo oba alfabety, wielki i mały.

Liter wielkich pisarz używa nader skąpo. Naliczyliśmy zaledwie 11 liter wielkich, do niektórych z nich (np. C, G i T) ma on szczególną predylekcję. Na litery wielkie składają się w Kazaniach dwa typy pisma: minuskuła powiększonych rozmiarów (A, N) i uncjała (E, T). Litery, tworzące łuki (C, G, T) lub kółka (O, P, Q), otrzymują w środku łuku lub kółka kreseczkę pionową, jak to zwyczajnie spotykamy w majuskule gotyckiej. Majuskuła zmniejszonych rozmiarów nie występuje ani w środku ani na końcu wyrazów.

Mały alfabet wykazuje dużą rozmaitość form liter. Trzonki liter krótkich mają u góry nasadki, ale u dołu przeważnie kończą się tępo, rzadziej uzyskując kreseczkę nasadkową. Laski górne liter wysokich są naogół krótkie, częściej pałkowato zgrubiałe (np. dr 10), rzadziej lekko wygięte w prawo, niekiedy uzyskują one małą nasadkę z lewej strony (*l* w cr 1 i 42, *b* w cr 1, 20 i dv 4, *h* w cr 34). Dolne laski są krótkie, tępo zakończone, bez nasadek. Okrągłe litery, jak *o*, mają często piękne, koliste łuki. Przechodząc do poszczególnych liter, zwracamy uwagę na literę *a*, która ma kształt archaiczny, można powiedzieć trzynastowieczny. Jest ona przeważnie u góry otwarta, jakkolwiek brzuszek podchodzi nieraz tak wysoko, że łączy się z łukiem, wychodzącym od trzonka, i tworzy formę zamkniętą o jednym brzuszku. Wiadomo jednak, że od połowy XIII w. upowszechnia się u nas *a* z dwoma brzuszkami, które stanowi bardzo charakterystyczną cechę pisma wieku XIV, tak że takie *a* otwarte z jednym brzuszkiem trzeba uważać za cechę starszą, właściwą ludziom starym. W drugiej połowie XIV w. należy ono już do wyjątków, i z tego względu pisma Kazań nie można przesuwać zbyt daleko poza połowę tegoż wieku. Do starych cech pisma tego należy tu także używanie przeważnie długiego *ſ* nietylko na początku i w środku, ale także przy końcu wyrazów, tak, że okrągłe *s* należy właściwie do rzadkości (bv 17, cr 7, cv 10, dr 9)[1]. Pozatem nie można wynaleźć w tem piśmie wybitniejszych cech, któreby świadczyły zdecydowanie o jego pochodzeniu z pierwszej czy drugiej połowy XIV w. Trzeba zatem zakończyć wnioskiem, że pismo nosi cechy raczej pierwszej niż drugiej połowy wieku XIV, nie jest wszelako wykluczone, że pisał je w drugiej połowie w. XIV człowiek starszy wiekiem, który używał jeszcze pewnych cech graficznych, nabytych w młodości.

C) SYSTEM ABREWJACYJNY.

Był on przedmiotem szczegółowego rozbioru w pracy Dielsa »Die altpolnischen Predigten aus Heiligenkreuz« (str. 14—18) oraz w mojej recenzji tej pracy, zamieszczonej w »Roczniku Slawistycznym« (IX, str. 209). Pozostaje tu zatem ująć te spostrzeżenia w pewną systematyczną całość.

Zasługą Dielsa jest wykazanie, w jaki sposób pisarz Kazań umiał przy skracaniu wyrazów polskich zastosować zasady brachygrafji łacińskiej. Trzeba wszakże zaznaczyć, że tekst łaciński skraca nasz pisarz o wiele silniej niż polski, poprzestając niekiedy tylko na zaznaczaniu wyrazów dwoma lub trzema początkowemi literami, oczywiście ze względu na dobrą swoją znajomość niezmiennego tekstu biblijnego,

[1] W recenzji pracy Dielsa (Rocznik Slawistyczny IX [Kraków 1930], str. 207) zwróciłem uwagę na pewne analogje między pismem Kazań a pismem, pochodzącem z pierwszej połowy wieku XIV na tablicy XII w Specimina palaeographica St. Krzyżanowskiego (Kraków 1913).

służącego mu za podkład do osnucia kazania polskiego. Nie jest to przeto zwykła brachygrafja, normalna, jaką widzimy w skracaniu wyrazów polskich, którem tu wyłącznie się zajmujemy.

System abrewjacyjny Kazań stosuje w szerokiej mierze wszystkie cztery zasadnicze sposoby skracania, które wytworzyła sztuka pisarska średniowiecza, nie gardząc licznemi ich kombinacjami. Są to mianowicie:

1. Skrócenie przez obcięcie wyrazu (per suspensionem), gdzie pisarz pozostawia tylko początkowe litery, resztę opuszczając. Najdalej idące skrócenie przez suspensję stanowią sygle, gdzie tylko jedna, najczęściej pierwsza litera pozostała. Z syglów znajdujemy w polskim tekście Kazań jeden tylko, mianowicie: ·*i*· = jeść, je, wzorowane na łacińskiem ·e· = est. Czysta suspensja występuje w skróceniach: 1) imion biblijnych, jak *ſalo.* = Salomon (br 1), *eze.* = Ezechiel (ar 4), *sy.* = Symeon (dv 12); 2) *mo.* = moui (br 9, bv 16 i in.); 3) *ſi.* = sina (br 2 i in.); 4) *ſlo.* = sloua (br 2, dv 2 i in.); 5) *ta.* = tako (br 6).

2. Kontrakcja czyli ściągnięcie wyrazu, z którego pisarz opuszcza środek, pozostawiając jego początek i koniec. Jest to najbardziej upodobany sposób skracania pisarza Kazań. Opuszczenie jednej litery lub całej części wyrazu zaznacza on zwyczajnie poziomą kreską skróceniową, jakkolwiek niezawsze to czyni (np. *ſti* = suφti br 2, 20 i in.). Przy laskach górnych ta kreseczka przybiera położenie ukośne tuż przy lasce nakształt haczyka (np. *uab'ny* = uabeny cv 35, *d'uicφ* = deuicφ br 2, *iſrl'* = israel cr 21, *dd'* = Dauid cr 24 i t. p.). W wyrazie *angł* = angel (av 4, 11 i in.) przekreśla pisarz laskę litery *l*, czego oczywiście nie można uważać za dźwięk ł, ale za kreskę skracającą przy kontrakcji tego wyrazu, podobnie jak to czyni w łacińskiem *angłs* = angelus (ar 15).

3. Skrócenia zapomocą specjalnego znaku są w Kazaniach na porządku dziennym, a cały bogaty system znaków znanych średniowieczu jest tu w całej pełni wyzyskany. Są to znaczki następujące:

a) — zwyczajna kreska, zastępująca litery m lub n, zwłaszcza przy końcu wyrazu (*vekō* = vekom cv 14, *ieze* = ienze ar 8 i in.)

b) ' znak na oznaczenie głoski r lub jej złożeń: er, re, ir, ri (np. *p'yde* = pryde cr 2, *zau'ne* = zauerne br 34, *g'ſny* = gresny cr 18, *ſm'cy* = smircy cr 1, *t'nadeſce* = trinadesce cv 41)

c) ⁹ = uz (us) (*knem⁹* = knemuz cr 15, *iem⁹* = iemuz dv 4)

d) ʒ = ec, ek (*tʒto* = tecto br 14, dv 6, 12, 19, *ocʒ* = ocec dv 6, 12, 19, *ſkutʒ* = skutek cv 16)

e) zwyczajne w brachygrafji łacińskiej trzy skrócenia, jakie tworzy litera p na per (par), pre i pro, spotykamy tu w tekście polskim: *ꝑalitica* = paralitica br 31, *p̄d* = pred cr 30, *ꝓrok* = prorok cr 23/24.

Znaki: ꝝ = rum, 9 = con i ʒ po b = us spotykamy tylko w łacińskim tekście, podobnie jak dwa specjalne znaki na et: ꝛ (cr 7) i & (dr 9).

4. Skrócenie przez nadpisanie litery, wchodzącej w skład skróconej zgłoski. Są to najczęściej samogłoski, występujące w połączeniu z głoską r. A zatem:

a) nadpisane *a* w starokursywnej formie ~ oznacza zgłoskę ra (*p͠ui* = pravi ar 17 i w. i., *ob͠zē* = obrazem cv 21)

b) nadpisane *e* oznacza zgłoskę re (*gᵉhow* = grehow cr 3, *tᵉce* = trece cr 23, *dobᵉ* = dobre br 20)

c) nadpisane *i* zastępuje zgłoskę ri (*nep*^{i}*iacele* = nepriiacele cr 8, *ot*^{i}*mach* = otrimach dr 4)

d) nadpisane *o* zastępuje zgłoskę ro (*c̊l* = crol cr 1 i in., *t̊iakē* = troiakem cv 23)

e) nadpisane *u (v)* zastępuje ru (*ſc*^{v}*ſena* = scrusena cr 9, *t*^{v}*dnϙ* = trudną br 31).

Wyjątkowo występuje nadpisana spółgłoska *c* za zgłoskę ec w wyrazie *zap*^{c}*claiϙ* = zapecclaią br 13, bv 3, analogicznie do łacińskiego peccatis (cr 2). Nie można mówić o właściwem skracaniu przez nadpisanie w tych wypadkach, gdy pisarz, nie opuszczając żadnej litery, wyrzuca jedną lub kilka liter ponad wyraz, jak to w Kazaniach nieraz czyni chyba tylko dla zaoszczędzenia miejsca, np. *uro*^{gow} = wrogow cr 5, *camo*^{c} = camoc cr 9, *bo*^{zi} = bozi br 4, *bog̃* = boga av 9 i t. d.

5. Kombinacja dwóch systemów, suspensji lub kontrakcji ze znakiem specjalnym lub z nadpisaniem, jest w polskim tekście Kazań dosyć częsta. I tak:

a) suspensja i znak specjalny (*G*' = Gregor(ius) cv 8)

b) suspensja i nadpisanie litery (*c̊* = crola br 2, *b̃* = bracia cr 11, *p̃* = praui cr 2)

c) kontrakcja i nadpisanie, gdzie końcówka skróconego wyrazu jest wyrzucona nad linję np. *bo*^{go} = bozego br 2 *Ño* = Nota br 25, *zna*^{iϙ} = znamonaiϙ br 20, *c̊*^{ſtua} = crolestua cv 1.

d) Ligatury. Obie stare ligatury c-t i ſ-t są pisarzowi Kazań dobrze znane i stale używane np. w wyrazie *tecto* (cr 2, dr 5 i in.). Poza temi dwoma ligaturami innych tu nie spotykamy.

e) Interpunkcja występuje tylko w postaci punktu.

f) Rozdzielanie wyrazów nie jest dobrze przeprowadzone, zwłaszcza przyimki i spójniki łączą się z następnemi wyrazami (typowe: *ypreſti* = y pres ti dr 3).

3. POCHODZENIE I LOSY KAZAŃ T. ZW. ŚWIĘTOKRZYSKICH.

Przyjęła się dla Kazań naszych nazwa »Świętokrzyskich«, którą ochrzcił je odkrywca ich prof. Brückner. Ponieważ paski pergaminowe z Kazaniami znalazły się w kodeksie, pochodzącym z klasztoru świętokrzyskiego, można było snadnie przypuszczać, że Kazania, przynajmniej w dochowanym odpisie, powstały także w tymże klasztorze. Ostrożnie postawił sprawę pochodzenia Kazań Diels: skoro kodeks papierowy, do którego oprawy użyto pasków z tekstem Kazań, należał do klasztoru świętokrzyskiego, istnieje pewne prawdopodobieństwo, że i sam rękopis Kazań tam powstał, ale podkreśla on, że jest to tylko »eine (schwache) Wahrscheinlichkeit« [1].

Dokładniejsze jednak przyjrzenie się zapiskowi prowenjencyjnemu na odwrociu dawnego antefolium okazało niezbicie (ob. wyżej str. 7), że zanim rękopis dostał się do bibljoteki łysogórskiej, znajdował się poprzednio w innem miejscu, mianowicie w Leżajsku, gdzie zapisujący własność kodeksu położył nawet datę roku 1445.

Powtórzyła się tu zatem historja podobna, jak ze słynnym Rocznikiem Świętokrzyskim dawnym, który na podstawie zbadania zapisków prowenjencyjnych okazał się stosunkowo dość późnym nabytkiem klasztoru świętokrzyskiego, poprzednio zaś był własnością Katedry Krakowskiej [2].

[1] L. c. str. 13.

[2] Semkowicz Wł., Rocznik Świętokrzyski dawny (Rozprawy Akad. Umiej. Wydz. hist.-filoz., t. 53 [Kraków 1910], str. 247 i odbitka str. 7).

Dostały się zaś tam oba kodeksy, tak ten z Rocznikiem jak i drugi z Kazaniami, niewątpliwie po pożarze, który, jak wyżej wskazano [1], nawiedził klasztor w nocy z 7 na 8 października 1459, niszcząc równocześnie całą jego bibljotekę. W rok potem dzięki energji opata Michała z Kleparza (Lipia), wychowanka Akademji Krakowskiej, stanęły odbudowane mury klasztoru i kościoła, tak, że w r. 1461 można było dokonać zapisanej w naszym kodeksie rekoncyljacji ołtarzy [2]. Opat Michał stworzył też dla klasztoru nową bibljotekę, nabywając, gdzie i jak się dało, kodeksy rękopiśmienne, częściowo zaś wypożyczając je do przepisania [3]. Znamy cały szereg pisarzy, którzy pracowali dla klasztoru, wiemy też, że jeden z braci, Mikołaj z Koźmina, który widocznie był bibljotekarzem, »kościelne mszały, chórowe brewiarze, dyurnały, rubrycele do jedności przywiódł« [4]. Onto więc może stare sygnatury nowonabytych kodeksów wycierał, a wpisywał jako nowego właściciela klasztor łysogórski. Tak przynajmniej zrobiono z obu kodeksami, zawierającemi Rocznik i Kazania, gdzie nowe zapiski prowenjencyjne przerobiono z dawnych. Cowięcej, jeśli porównamy sposób tej manipulacji w obu tych kodeksach, to się okaże, że jedna i ta sama osoba przy obu była czynna. Wskazuje to nietylko ten sam system manipulacji, polegający na wytarciu tylko części zapisku z pozostawieniem początkowych słów: *Liber ecclesie* lub *Iste liber est*, ale cowięcej ta sama ręka w piśmie tej części zapisku, która podaje klasztor świętokrzyski jako właściciela kodeksów: *sancte crucis in Monte liszecz*.

Tak jak kodeks z Rocznikiem Świętokrzyskim przyszedł na Łysiec z Krakowa, tak rękopis z Kazaniami Świętokrzyskiemi dostał się tam z Leżajska. Świadczy o tem zupełnie wyraźny przy końcu dawnego zapisku ślad słów: *in lansensco*, tak bowiem pisano w XV w. tę nazwę miejscową [5]. Cowięcej, zapisek ten podaje — jak wskazaliśmy — przy tej nazwie datę r. 1445, którato data oznacza niewątpliwie czas nabycia kodeksu do Leżajska. Ponieważ jednak tekst kodeksu powstał wcześniej (papier pochodzi z lat 1408—1430, ob. wyżej str. 6), a oprawa jego, do której użyte zostały paski z Kazaniami, jest niewątpliwie bliskoczesną powstaniu kodeksu (ob. wyżej str. 7), przeto można z wszelkiem prawdopodobieństwem przyjąć, że kodeks nasz przybył do Leżajska około r. 1445 w formie już gotowej, że zatem i Kazania jak nie powstały na Łysej Górze, tak też nie pochodzą z Leżajska, ale przywędrowały tam skądinąd. Skąd, na to nie daje nam odpowiedzi sam kodeks, ale trzeba jej szukać na innej drodze.

Najdawniejsze wiadomości o Leżajsku sięgają schyłku wieku XIV. Położony nad Sanem w ziemi przemyskiej, niedaleko granicy małopolskiej, był Leżajsk podówczas wsią królewską, *villa regia*. Dnia 28 grudnia r. 1397 w Radomiu wystawił król Władysław Jagiełło dokument, którym lokował w Leżajsku na prawie niemieckiem *oppidum forense Kralowo Myastho* [6]. Nadając prawo lokacji miasta Stani-

[1] Str. 9, przyp. 2. [2] Ob. wyżej str. 8.

[3] Gacki J. ks., Benedyktyński klasztor św. Krzyża na Łysej Górze, str. 83—4 oraz Semkowicz, l. c., str. 249 (9).

[4] Gacki l. c., str 157 na podstawie Jabłońskiego Jacka, Drzewo żywota (1737).

[5] 1433 Lyanzaysko, Prochaska, Materjały archiwalne nr 93; 1440 Leszensko ib. 112; Lazensko ib. nr 115; 1440 Laszeysko, Akta Grodzkie i Ziemskie t. XIII, nr 1426; 1444 Lezensko ib. nr 2244; 1444. Lanszeysko ib. nr 5698, VIII, nr 74; 1446 Lanszensko ib. XIII, nr 2946, 5557; 1453 Lanzeysko ib. nr 4338, 4365; 1460 Lyazansko ib. nr 4440; 1463 Lanzeysko ib. VIII, nr 91; poł. XV w. Lanszensko, Długosz Hist. Pol. IV 5, 230; 1467 Lanzensko, Prochąska, l. c. nr 171; 1472 Lanszensko ib. 182.

[6] Regest dokumentu u Wierzbowskiego, Matricularum Summaria, t. II, Supplement, str. 101, nr 28. Treść jego podaje obszerniej Baliński-Lipiński, Starożytna Polska, t. II, cz. 2, str. 669. Datę doku-

sławowi Jasieńskiemu, mieszczaninowi niedalekiego Przeworska, przeznaczał w przywileju lokacyjnym 8 łanów dla kościoła w Leżajsku. Czy kościół już wtedy istniał, czy raczej miał dopiero powstać, nie można na podstawie tego aktu wywnioskować. Pierwszą pewną wzmiankę o istnieniu kościoła w Leżajsku i jego wezwaniu znajdujemy dopiero w dokumencie Jagiełły, wydanym w Bieczu dn. 4 listopada r. 1400[1]. Uposaża nim król kościół w mieście Leżajsku pod wezwaniem św. Trójcy oraz jego rektorów, nadając im dwa łany, jezioro, jaz na Sanie, dziesiątą donicę miodu, skórki kunie i t. d. z miasta swego Leżajska. Jest to kościół parafjalny, wznoszący się dodziśdnia na przedmieściu Leżajska, zwanem Starem Miastem. Otóż wiemy, że wkrótce potem kościół ten został oddany bożogrobcom z Miechowa, którzy objęli tam duszpasterstwo i zarząd parafji. Czasu, w którym się to stało, nie da się już dziś ściśle ustalić spowodu zatraty archiwum kościelnego w Leżajsku, które — jak stwierdza Nakielski w »Miechovii« — uległo zniszczeniu w pocz. XVII w., w czasie najazdu band Stanisława Stadnickiego, »djabła łańcuckiego«, na starostę leżajskiego; kościół został wtedy splądrowany i spłonął wraz z archiwum, w którem znajdował się także akt inkorporacji parafji leżajskiej do konwentu w Miechowie[2].

Spróbujmy jednak datę tej inkorporacji w przybliżeniu określić. Miechowici rozpoczynają swoją akcję o celu i charakterze niewątpliwie misyjnym na tem pozyskanem niedawno dla Polski pograniczu polsko-ruskiem już w końcu wieku XIV, konkurując z franciszkanami oraz z akcją biskupów lubuskich, którzy tu na terenie okręgu jarosławskiego wykonywali swe dawne prawa, tracąc jednak coraz bardziej grunt pod nogami[3]. Jeszcze w kwietniu 1393 r. biskup lubuski Jan zezwala na założenie parafji w mieście Przeworsku, położonem w powiecie jarosławskim, a należącem do diecezji lubuskiej. Ale już w lipcu r. 1394 przybył do Przeworska Stanisław Stojkowic *(Stanislaus Stoykonis)*, proboszcz konwentu bożogrobców w Miechowie, i *acceptavit domum sive ecclesiam*, a zatem dokonał inkorporacji do Miechowa kościoła farnego, założonego tam przez biskupa przemyskiego Macieja, a uposażonego przez pana dóbr przeworskich Jana z Tarnowa, wojewodę sandomierskiego i starostę ruskiego. Bliskość Leżajska, gdzie właśnie w tym czasie założono kościół parafjalny (ob. wyżej), każe przypuszczać, że objęcie drugiej placówki duszpasterskiej w tejże okolicy przez miechowitów nastąpiło w myśl tego planu już rychło po Przeworsku. Z takim wnioskiem zgadzałaby się wiadomość Nakielskiego, oparta zapewne na nieznanem źródle miechowskiem, że to objęcie kościoła leżajskiego przez bożogrobców dokonało się za następcy Stojkowica, mistrza Michała z Radomska, który sprawował rządy proboszcza miechowskiego w latach 1395—1424[5]. W każdym razie niepodobna wykraczać naprzód poza rok 1439, w którym mamy już wyraźny ślad pobytu miechowitów w Leżajsku. Oto bowiem dn. 18 stycznia 1439 r. otrzymują oni od króla Władysława Warneńczyka kościół wiejski św. Michała pod samym Leżajskiem, w nowolokowanej osadzie Giedlarowej[6]. Stąd wniosek, że posiadali oni już wcześniej rządy

mentu 1397 należałoby przesunąć wstecz na r. 1396 ze względu na to, że nowy rok rozpoczynano wówczas najczęściej 25 grudnia.

[1] Tekst dokumentu w S. Nakielskiego Miechovii (Kraków 1654), str. 359.

[2] Nakielski, Miechovia, str. 353.

[3] Abraham Wł., Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi, t. I (Lwów 1904), str. 261.

[4] Rocznik Miechowski pod tąż datą. MPH. t. III, str. 887.

[5] Nakielski, Miechovia, str. 353.

[6] Tamże, str. 463, gdzie przytoczony akt inkorporacji kościoła w Giedlarowej.

w kościele leżajskim, i w tem świetle wydaje się wcale wiarygodną wiadomość Nakielskiego, że objęli je za proboszcza Michała z Radomska. Na tej podstawie można przyjście miechowitów do Leżajska zamknąć między r. 1400, w którymto roku wydany dokument Jagiełły dla kościoła w Leżajsku jeszcze o miechowitach nie wspomina (ob. wyżej), a rokiem 1424 jako końcową datą rządów Michała z Radomska.

Dygresja powyższa nie jest dla dziejów kodeksu z Kazaniami i dla pochodzenia samych Kazań obojętna, gdyż wskazuje nam ona miejsce, skąd mógł przybyć ten kodeks do Leżajska, gdzie otrzymał zapisek prowenjencyjny wraz z datą r. 1445. Otóż duże prawdopodobieństwo przemawia za pochodzeniem naszego rękopisu z Miechowa, gdzie — jak wskazuje pismo i znaki wodne — powstał on i prawdopodobnie został oprawiony w pierwszych dziesiątkach wieku XV. W ślad za tem przypuszczeniem trzeba przyjąć, że użyte do jego oprawy skrawki pergaminowe z Kazaniami pocięte zostały z rękopisu miechowskiego [1]. Skoro zaś rękopis Kazań, jak pismo wskazuje, datuje się z czasu około połowy wieku XIV, nasuwa się pytanie, czy nam cośkolwiek wiadomo o roli Miechowa w dziejach kaznodziejstwa polskiego wieku XIV.

Już prof. A. Brückner w swych »Kazaniach Średniowiecznych« [2] wskazał i podkreślił rolę, jaką w rozwoju homiletyki polskiej odegrał wspomniany wyżej Stanisław syn Stojkona z Książa, doktor dekretów i proboszcz konwentu bożogrobców w Miechowie w latach 1384—95, niewątpliwy inicjator akcji misyjnej, podjętej przez ten zakon u wrót świeżo zespolonych z Polską ziem ruskich między Przeworskiem a Leżajskiem. Otóż ten Stanisław Stojkowic [3] był autorem homiletycznego dzieła *Opus sermonum dominicalium*, które dochowało się w dwutomowym odpisie, dokonanym w Miechowie jeszcze za jego życia, w r. 1391, przez Wacława ze Zdziechowej, kleryka diecezji gnieźnieńskiej, niewątpliwie także bożogrobca [4]. Mamy po Stojkowicu inną jeszcze, już bezpośrednią pamiątkę w postaci Rocznika Miechowskiego, którego on był założycielem. Jegoto ręką spisany jest główny pień tego rocznika, doprowadzony w formie jakgdyby pamiętnika aż niemal do schyłku jego żywota [5], poczem z jego śmiercią w r. 1395 objął pióro kto inny, sławiąc na początku zasługi Stanisława s. Stojkona dla klasztoru miechowskiego. Podniósł panegirysta między innemi i ten szczegół, że Stojkowic *in verbo Dei fideliter laboravit*, co można rozumieć tak, że był on nietylko homiletykiem, ale i sam praktycznym kaznodzieją. Kodeks teologiczny, w którym mieści się Rocznik Miechowski, założony przez Stanisława s. Stojkona, ma na początku legendy o świętych (*Legenda*

[1] Nie zmieniłoby tego wniosku dopuszczenie, że kodeks został oprawiony nie w Miechowie, ale dopiero w Leżajsku, gdyż i tak użyty tam do pocięcia na paski introligatorskie rękopis z Kazaniami musiał pochodzić z Miechowa, jako macierzy Leżajska.

[2] Rozprawy Akad. Umiej. Wydz. filol., t. 24 (Kraków 1895), str. 47.

[3] Postać Stanisława syna Stojkona z Książa, doktora dekretów, wydobył pierwszy ze źródeł i studja jego włoskie oraz działalność pisarską należycie oświetlił ks. prof. dr Jan Fijałek w pracy p. t. Dominus Bartolus de Saxoferrato (Kraków 1914), str. 5/6.

[4] Rpis Bibl. petersb. (obecnie Bibl. Narodowej w Warszawie) Lat. I. F. 38, t. II, k. 334'. Zdziechowa była posiadłością bożogrobców gnieźnieńskich. Por. Kozierowski St. ks., Badania nazw topogr. na obszarze dawn. zach. i środk. Wpolski, t. II (Poznań 1922), str. 539.

[5] Rpis dawniej petersburski obecnie w Bibl. Narodowej w Warszawie, sygn. Lat. F. I vel 51, k. 136—138'. Ręka I (Stojkowica) doprowadza rocznik do r. 1394 (5/7), t. j. do chwili podróży Stojkowica do Przeworska celem przejęcia fary dla klasztoru miechowskiego. Od r. 1395 zmienia się ręka prowadzącego rocznik (może następcy jego, Michała z Radomska).

aurea Jakóba de Voragine), na końcu zaś znajduje się t. zw. *Peregrinus*, t. j. kazania o świętych pańskich; rękopis ten *comparatus* przez Michała, proboszcza wyszogrodzkiego, a *finitus* (t. j. przepisany) przez Dobiesława z Radzimina, księdza diecezji kujawskiej w r. 1359[1], był niegdyś w użyciu Stanisława s. Stojkona, jak świadczą glosy pisane jego ręką na marginesie legend świętych[2]. Otóż nasuwa się przypuszczenie, że rękopis Kazań t. zw. Świętokrzyskich, które teraz nazwaćby raczej trzeba Kazaniami Miechowskiemi, wchodził także w poczet homiletycznej literatury, gromadzonej w klasztorze miechowskim, a może nawet służył do podręcznego użytku samego Stanisława Stojkowica, który jako niewątpliwy Polak, o czem świadczą imiona, zwłaszcza ojcowskie[3], miewał zapewne kazania do ludu w języku polskim. Ten podręczny, a więc efemeryczny charakter dziełka skazał je też widocznie na rychlejszą zagładę przez introligatora, który porzucony rękopis pociął na paski do oprawy ważniejszego odeń kodeksu teologicznego.

W powyższem świetle związek Kazań z Miechowem okaże się prawdopodobniejszym, aniżeli z Przemyślem. Wprawdzie bowiem Leżajsk należał do diecezji przemyskiej, a w Przemyślu niemniej bujnie jak w Miechowie kwitła w końcu XIV i pocz. XV stulecia praca homiletyczna, rozwijana przez tamtejszych biskupów i kler kapitulny[4], ale nie można wiązać naszych polskich Kazań z Przemyślem, raz dlatego, że kaznodzieje przemyscy byli Niemcami i prawili kazania w języku niemieckim[5], a powtóre dlatego, że rękopis Kazań jest starszy, aniżeli wspomniana akcja homiletyczna biskupów i kapituły przemyskiej. Mając przeto do wyboru między dwoma węzłami, łączącemi kościół leżajski z ówczesnemi centrami kaznodziejskiemi, t. j. z Miechowem i z Przemyślem, daję pierwszeństwo Miechowowi, a to przedewszystkiem ze względu na stosunek inkorporacji, jaki wiązał kościół leżajski z Miechowem. Pamiętać zresztą trzeba o tem, że Kazania dostały się do Leżajska nie w pierwotnym rękopisie, ale już wprawione w formie pasków introligatorskich w kodeks teologiczny.

Hipoteza o przynależności Kazań do księgozbioru miechowskiego (t. j. klasztornego lub prywatnego któregoś z mnichów miechowskich) nie przesądza zresztą o pierwotnem pochodzeniu i miejscu powstania tychże. Wszak rękopis mógł być spisany w innych okolicach Polski i drogą nabytku dostać się do Miechowa, podobnie jak wyżej wspomniany kodeks z legendami o świętych pańskich. O tem, czy pisarz Kazań był Mało- czy Wielkopolaninem lub Mazowszaninem, rozstrzygnąć może na podstawie analizy językowej tylko fachowy dialektolog.

[1] Tamże, k. 180' kol. 2. Por. Korzeniowski, Zapiski z rękopisów ces. Bibl. Publ. w Petersburgu, str. 3, nr 3.

[2] Np. k. 6'; jest to ta sama ręka, która spisała początek Rocznika Miechowskiego aż do r. 1394.

[3] Stojko, deminut. ze Stojgniew. Imię to polskie było szczególnie rozpowszechnione w rycerskim rodzie Okszów, jakkolwiek pochodzenie Stojka z Książa raczej przemawia za mieszczańską rodziną.

[4] O roli Przemyśla w rozwoju homiletyki z końca XIV w. por. Brückner A. l. c., str. 47 i nast.

[5] Tamże, str. 49.

TEKST KAZAŃ W POSTACI ORYGINALNEJ.

Oddaje się tu tekst Kazań w druku wiernie ze ścisłością paleograficzną, ścisłość ta jednak nie idzie tak daleko, by naśladować wszystkie znaki skrócenia a nawet kształty liter, jak to uczynił prof. Diels w swem wydaniu. Byłoby to tu zbędne wobec dodania do wydawnictwa podobizn Kazań.

Zachowuje się przeto w druku tekst literalnie, podaje się nawet błędy pisarza, które poprawia się w przypisach do tekstu. Interpunkcję i złączenie wyrazów zachowuje się też wiernie, podobnie litery wielkie i małe. Z liter charakterystycznych wyróżnia się tu tylko długie *ſ* i krótkie *s*, pozatem znaną nosówkę oddaje się zapomocą najpodobniejszego do niej znaku greckiego *φ*, natomiast nie uwzględnia się różnicy między *i* z kreską a bez kreski. Skrócenia rozwiązuje się, podając wypuszczone litery w mniejszym druku; nadpisane jednak litery daje się w tekście zwykłym drukiem, nie wyłączając litery *a* w starym, kursywnym kształcie ~, nawet gdy znaku tego użyto dla skrótu na *ra* lub *ar*.

Częściowe odcięcie liter odczytanych zaznacza się klamrą [, jeśli odciętą została większa część litery lub wyrazu. Widoczne ślady liter, których jednak odczytać nie można, zaznacza się zapomocą gwiazdek; gdzie i tych śladów brak w miejscach odciętych, znaczy się punktami przybliżoną ilość brakujących liter. Cały wiersz wypełniony punktami na początku strony oznacza brak pewnej części tekstu wskutek jego odcięcia.

ar

. . . .
douſkego * * * * * meſce uſe (?) ſlaua crola uſemogφcego · y * . . . .
ſky docrola ezehiaſa · crola zidouſkego ydolud . . . .
auem praui puace · vmoch boga uaſego · uadφci * . . . .
neyſego · vſliſew to crol ezehiaſ · yuſicek lud jego · ſecſ* . . . .
kaiφch ydehφ poſpeſihφ ſφ docoſcola namodlituφ pred boga uſemogφcego y
pocφhφ ſφ modlich izbi ie bog zbauil · otmocy crola poganſkego ·
Tegdiſ nagle bog uſluſal · modlituφ luda ſmer . . . .
gim napomoch · angela ſuego ſuφtego · jenze angel cſ . . . .
ſtφpiu praui · angel bozy · vzaſtφpy poganſkego . . . .
veſbore aſirſkem toie poganſkem ſto tyſφccy · * . . . .
ſφcy ypφc tyſφcy · luda poganſkego taco lud bozy . . . .
gela uicφzſtuo odirzeli · apogany ſmirc podiφly bo . . . .
ny ſφ nam · naotuadene naſego uſtraſena · ¶ apφte * . . . .

angeli ſuφcy · nanaucene naſego neumena · * * . . . .
nichah · Quod angelus habebat apertum librvm · praui tage .
nychah · videh praui angela bozego mochnego ſneb* . .
cew praui poſtaui prauφ nogφ namory ale . . . .

av

. . . .
. . . . quia recepiſti · bona in uita tua et lazaruſ · ſimiliter · mala · ¶ aoſme * * * *
. . . . ſφ · naoſuecene naſego ſφmnena · Iudicum · Cum
. . . . domini omnia uerba hec ad filioſ iſrael eleuauerunt
. . . . fleuerunt · Cce ſφ taco · uekxφgah ſφdſkih · angel
praui ſuφti · ſtφpi do galaa cuſinom iſlareſkim · Galaa uipraua
ſφ maſto pluφcih · toie neuſtauichſtuo ludy greſnih yzmo
. . . . * · ſlouo · ſam praui · preſmφ priſφgl ieſm · iz uam hochal
. . . . emφ urogow uaſih · izbiſce cugih bogom
. . . . g]o ieſce neucinily · ale potφpiuſy boga uaſego
. . . . bogom modlφ ieſce vzdaualy pretoz praui damuaſ
. . . . yugih ulodane · agdaſ praui · angel zmouil ta · uſit
. . . . *aplacahφ praui · uſem ſircem · yobetnicφ bogu vzdahφ
. . . . ſφ nadnimy ſmiloual · Toc y · ieſc · to yze angeli
. . . . am naoſuecene naſego ſφmnena · ¶ adeuφte dany
. . . . riſtuo uecnego croleuana · gdeſ · ieſc · bog vtroy
. . . . my ſuφtimy izbihom gih touariſtua · ynebeſkego croleuſtua
. . . . o]z naſ douedy bog uſemogφcy amen ·

br

(S)urge propera amica mea et ueni Ta ſloua piſe mφdri ſalomon · aſφ
ſloua ſina bozego tφto ſuφtφ deuicφ katerinφ vſlauφ crola · nebeſkego vabφ
cego · vſtan praui · poſpeyſφ milucka moia ypoydy · yzmouil
ſin bozi ſloua uelmy znamenita · gimiſ caſdφ duſφ zboſnφ pobu
da ponφcha y pouaba · pobucha · reca vſtan . . . . [*cha]
rekφ ta · poſpeyſφ · pouaba reca · y poydy · [y . . . .
vſtan · Otkφd praui · ſtadla greſnego · poſpey ſφ vl . . . .
brego poſydy camoc docroleuſtua nebeſkego · y[m . . . .
vſtan · ale vſuφtem piſany · ctuorakim ludem · pobudaiφ ie moui . . .
vſemogφcy vſtan · pocazuiφ izſφ greſnicy ctuoracy · bo moui · to ſlou[o
albo ſedφcim · albo ſpφcim albo lezφcim albo uma. . . .
ſedφcy ſφ giz ſφ kdobremu oblenaiφ · lezφcy ſφ giz ſφ u . .
lem cohaiφ · Spφcy ſφ giſ ſφ vgreſeh zapecclaiφ · vmarly ſφ giz
vmiloſcy bozey roſpachaiφ · atim uſem tecto bog myloſciuy
moui · reca vſtan · ¶ ymouy piruey ſedφcim vſtan giz ſφ kdobre[m .
oblenaiφ · ctuorodla · jz nabφdφce dobro neglφdaiφ · iz vre
mennem dobre lubuiφ · iz chego gim doych · nepamφtaiφ · iz
oſobe nyiedne pece neymaiφ · atogodla i[z . . . .
rech kdobremu vſtac ſφ oblenaiφ · preto prez . . . .
dobre ſφ znamonuiφ · Ogemze piſe ſuφti lucaſ · Cecuſ ſe . . . .

· ſlepy bo nabφdφce dobro neglφdal · ſedeſe · bo udob . . . . podle drogy bo chogo iemu bilo doych nepa[m . . . . be nicſ dobre[g]o neymal · apreto iz ſuφta kateri[n . . . . ſφmnena · bila · cuglośu ſina bozego vſtac ſ[φ . . . . bila · Nota in uita ſua in principio · Cum autem max . . . . tam diuiteſ quam pauperеſ ad alexandriam conuocaſſet . . . . larent · katerina inquiri iuſſit celeriter pernuncium quid hec eſſent · . . . . ſta[ti]m ſurgenſ · et ſigno crvciſ ſe munienſ illuc acceſſi[t . . . . crepauit · ut in uita narracio patet ſicut meliuſ ſciſ · ¶ autore . . . . . . moui bog miloſciuy · lezφcim giz ſφ uezlem cohaiφ · atacy dobre ſφ preſ on[o]go nemochnego paralitica trvdnφ nemocφ urazonego znamonuiφ · Ogemze piſe ſuφti lucaſ · Offerebant ei inquit paraliti cum · iacentem in lecto · Cui dixit · Surge et ſurrexit · cſo nam preſtogo nemoch nego nalozcu lezφcego znamona · zauerne nicſ ynego · crome cloueca greſ nego uezlih ſkutceh preſpeuaiφcego · jenze nepamφtaiφ dobra ue kuiego · Obφzal ſφ tomu cſoz · ieſc · uremennego · leniu · ieſc · cuvſtanu · cy nich caſdego ſkutka dobrego · qui propter momentaneum * * * * * * * * * met · eternum ſupplicium quod crvciat · ſuφta katerina . . . . nemeſkacy · ieſc · ſtala · uezlem nelezala · aſy yty * . . . . vblφdnem ſtadle lezaly · ty · ieſc · ſuoiφ naukφ otuodila · jakoſ ſφ cce vie ſuφtem ziuoce · Nota de quinquaginta ſapientibuſ quoſ a remotiſ renunciandoſ ab imperatore · conuertit ad xpiſtum uſque ad illum locum · quomodo ignibuſ ſunt cremati · in quibuſ illud mirabile accidit quod eorum capilli

bv

et ueſtimenta abigne illeſa permanſerunt ſed uelud uernaliſ ro ſa facieſ eorum poſt igniſ incendium apparuerunt ¶ · atrece tota ſlo vo vſtan moui bog · ſpφcim gizſφ ugreſeh zapecclaiφ · bo greſnik ugreſeh za]pecclony · jeſc iaco klodnik ucemnicy ſcouany · Ogem . . . . *ſ · in ipſa nocte · erat petruſ dormienſ · Require ſuperiuſ in ſermone . . . . folio · Nota quomodo ſurrexit beata · katerina · que non ſolum in pec . . . . inacione dormire noluit verum eciam dormienteſ a]d penitenciam incitauit · ut patet in regina et porphirio principe . ilitum · qui audienteſ · de ipſa qualiter fuit expoliata · et ſcorpionibuſ m]acerata · et XII diebuſ in carcere fame et ſiti macerata · et quomodo post XII d]ieſ · per angeloſ et dominum uiſitata · et conſolata · ad eam in carcerem in tranteſ · et que de ipſa audierant uidenteſ · et conſilium beate katerine ſequenteſ · conuerſi ſunt ad xpiſtum · et perpalmam martirii ad xpiſtum migra uerunt · hic nota demartirio regine · et rotiſ · que multa milium occiderunt . . . . * conuerſy et martirio ad xpiſtum migrauerunt ¶ ac . . . . ue moui · bog vſtan · vmarlim giz vmy . . . . roſpachaiφ · et certe talium infinituſ eſt numerus · . . . . uſ in qua non iaceret mortuuſ · et certe v . . . . ſurge · jſta · enim · ſignificantur per filium ui . . . . licet matriſ eccleſie · Tum · que erat mul . . . . atiſ · videlicet · multitudo intercedencium ex

. . . . karitatiſ · ad cuiuſ uhereſ lacrimaſ · et ad
. . . . * deuotaſ · dicit iheſuc · adoleſcens tibi dico · ſur
. . . . ſurrexit et reddidit illum matri ſue · videlicet · eccleſie · Tu
. . . . a]cione mortuuſ non iaceaſ ſed ad uocem iheſu xpiſti
pie excitantiſ · ſurge · Cauenſ · ne modo maxencij im
peratoriſ · cum jpſo deſperando ad infernum deſcendaſ · Nota ergo quomodo
imperator maxenciuſ · cum beatam · katerinam · decollari iuſſiſſet · et cum
ad mortem duceretur et oraſſet et in omnibuſ exaudita fuiſſet · et poſt
decollacionem · de corpore eiuſ lac pro ſanguine fluxiſſet et corpuſ
eiuſ per angeloſ in montem ſynay · ſepultum fuiſſet · poſt mortem eiuſ
imperator non] potuit diu uiuere · qui perdeſperacionem mortuuſ fuerat
. . . . tico bello cum imperatore conſtantino deuictuſ ab ipſo uo
. . . . *e perpontem in equo currenſ · deponte cecidit et cum
. . . . ad infernum deſcendit · et quia in hiiſ uiciiſ non ſedit nec
iacuit beata katerina · ſed eiuſ exemplo te dominuſ · ad idem excitat ortatur
et uocat · dicenſ · ſurge ſtadla greſnego · propera ulepſe ſdobrego · ve
(D)ilectus deo et hominibuſ · cuiuſ memoria (ni do croleuſtua nebeſkego Amen
inbenediccione eſt · Timy ſloui · mφdreſc faly · ſuφtego Nicolaia
. . utka duoiakego barzo znamenitego · yfaly gy piruey ziego

er

yde tobe crol · zbauicel · izbi naſ otuecne ſmircy zbauil . . . .
faciet populum ſuum apeccatiſ eorum · Tecto · praui · gdaz priyde ſbaui [l . . . .
uelikih grehow · zauerne nicſby nam nemeſcach · aleb[y . . . .
zbauicela · y iego priſca pozφdach · by on racil · tog . . . .
ſa ſircha zauitach · ynaſ urogow · naſih uidomih yneui[domih uhouach ·
Onihze · moui · Jeremiaſ jn deſcenſu corrozaim ululatum contricioniſ hoſte[ſ
audierunt · fugite et ſaluate animas ueſtras · viſtφpaiφch zm[a
ſta corrozaim nepriiacele to ſφ dyably urocy cloueca greſnego
gloz ſφ praui ſcrvſena vſliſely · poſpecſiceſφ · acamoc na[ſ . . . .
dech · izbiſce duſe uaſe zdrφky urogow uaſih [d . . . .
nily · vidce · braca · mila zbauene · vidce uelike ſina bozego priiazn[y . . . .
Corrozaym uiprauaſφ taynicha moia mne · aznamonuie · ſφ ſi . . . .
taynimy grehy ſcalano · yothtogo zbauicela · zlymy vcinan . . . .
yutemto meſce corrozaim · vpeckle uekuiem · ſmirtn[y . . . .
rone · yutonφlo · knemuz gdaz clouek greſny · roſpamφ . . . .
ſtφpy · tochu ſam ſebe vſpomene · ſtaynego ſircha . . . .
ſkih ſlez zagrehi uilige yto uznaie · kegdy ſgreſil · vkake uremφ ſgreſil · kilko
croch ſgreſil · ktorimy grehi tuorcha ſuego nagnew pouabil · aiaco
coly to greſny clouek · uciny taco nagle ſirce iego iemu doracy
yzbi greha oſtal · ſuogih grehow ſirdecne zaloual · yſuφtφ cyrekuφ · dinſa za
uolal · veni domine et noli tardare relaxa faſcinora · plebi tue iſrael · Tochto
y · ieſch prauda ize yde tobe crol zbauicel · izbi naſ otuechne ſmircy zbauil
¶ atrece yde tobe vboky izbi ty wboſtue neſtiſcoual · jacoz pro
rok dauid uznamonaw ogego ſilnem vboſtue · ieſc · ſuadecſtuo dal · reca · Exiuit
homo ad opuſ ſuum · Naktore nato iez ſam ziaua reca · Pauper

ſum ego et in laboribuſ aiuuentute · mea · Toch uboky croleuich bil · ize neymal gdeby ſuoiꝙ glouꝙ podklonil · wlpeſ foueaſ · habent et uolucreſ celi · nydoſ · filiuſ · autem hominiſ · non habet ubi capud ſuum recli* . . . . apreto ize neymal wſuem narodeny gdebi ſuꝙ g . . . . togodla preduolem · a predoſlem vyaſlkah ſ* . . . . bil · bo deuicha maria az peluſek dobrih . . . . neymala · a togodla gy uezle huſtky ogar* . . . . eum panniſ inuolutum · et poſitum in preſepio · Nalezly gy praui p . . . . ogarnenego · auiaſlkah polozonego · toc uem uelike [u . . . . taco cſnego · iz ieſc · taco ſmerne priſce ytaco ſmerne narodene · ſina bozego ienze prezpocꝙthka · ſbogem occem · jeſc · croleual · Toch y · ieſc · ize yde tobe crol · vbogy nato izbi ty wboſtue neſticoual ¶ ⁄atrece yde tobe⁄ crol ſmerny · nato izbi ty nebuial · izbi onogo buynego crola dyabla nenaſladoual · qui eſt rex ſuper omneſ filioſ ſuperbie · quia ut . . . . Superbia · dicit ipſe omnes uirtuteſ debilitat · et eneruat [pra . . . . et confortat · Omnino ſuperbia eorum qui te oderunt aſcendit · ſemper · Ne ne* . . . . ſtua luda⁄ ycrola buynego · ale bꝙchmy ſtouariſtua crola ſ[m . . . .

ev

. . . . ſ]okoſc croleuſtua · nebeſkego · auguſtinuſ an dubitaſ dicit ipſe quod non dabit . . . . dedignatuſ eſt mala tua · Auem praui roſpachaſ · clouece . . . . dobra ſuego ienze ſꝙ nezadal priiꝙch lichoth clouec . . . . v]cemze ty clouece · mozez buiach · atogo ize ide tobe crol ſmerny nehceſ pamꝙtach · Auguſtinuſ in libro de verbo domini · Si igitur tanta humilitate ſe deprimit humana infirmitaſ · ſuperbire inquo audet humana infirmitaſ · gdaſ ſꝙ praui uſmerilo taco mochne boſtuo · vcem buiach moze naſe mdle clouechſtuo · bo iaco moui · Gregoriuſ vnigenituſ dei apparuit deſpectuſ contume . . . . b]ria · illuſionum obbrobria paſſionum tormenta tormenta tollera . . . . . . * *perbum hominem doceret humiliſ deus · O toch ieſmy⁄ ize yde . . . . diui bo nikomemu criudy neucincal yde tobe crol · . . . . zbi ty ſnim naueky croleual · yde tobe crol · vboky bi ty . . . . n]eſticoual · yde tobe crol ſmerny bi ty nebuial · apreto . . . . ua crol tuoy ide tobe · izbi ty ſnim naueky uekom . . . . * natuſ eſt rex iudeorum · ſuꝙti (croleual · Jegoz · croleuſtua · domeſci · . . . . * troiaky ſkutek · znameniti · pocazuie · vtih uethreh croleh poganſkih · gih zꝙdne croleuicha deuicꝙ porodenego pitane · Gih verne kzꝙzicha pocoynego poſnane · Gih vidi muſ ſtellam · eiuſ · in oriente · agih rihle⁄ · · · [o]dre crola mocnego odarouane ubi · et uenimuſ cum muneribuſ adorare · dominum · ymoui ewangeliſta ſuꝙti podobrazem trſy crolew poganſkih · Gde ieſc tec · ienze ſꝙ narodil crol zidowſky · ¶ bo piſmo togo crole uicha deuicꝙ porochonego · vtroiakem meſce piſma naziua crolem luda zidowſkego · ¶ viego diunem narode ny · ¶ wyego uceſnem uelikih chud cyneny · ¶ · au yego trvdnem vmꝙceny · ypo*cazuie ewangeliſta ize tec to crol ycroleuich nebeſky vtroiakey recy znamenitey ine uſitky crole zmyia · ¶ ato utem iz

. . . . ſy · ¶ iz · ieſc · mochneyſy · ¶ iz · ieſc · ſcedreſſy · vzna . . . . crole poganſcy croleuicha ycrola miloſciuego . . . . gφ deuicφ porodonego · Nicſ nemeſkaiφch . . . . uzrely · nagle dary · zloto · cacydlo amirrφ . . . . poſpeſily · bo crol miloſciueyſy ¶ prednim poclφly . . . . d]ary iemu vſdaly bo crol · ſcedreyſy · ¶ ypocazuie nam ewangeliſta ſuφty · iz tec to crol · ieſc · miloſcyueyſy · ato urecy troiakey ¶ vmilem uabeny izbihom pocutφ verne ċynily · ¶ wdlugem chacany izbi hom ſφ knemu zφdne poſpeſily · ¶ wrihlem othpuſceny · izbihom vyego miloſcy neroſpacily · O kaco · ieſc · tito crole · mile pouabil · iz gim nouφ · . . . . zal yzyauil · Taco ize nicſ nemeſcaiφch uſrewſy kuaſ . . . . vſtφpily · droky ſφ neothlozily ucem rady ſina · bozego ſluſaly . . . . *con]uerti · ad dominum · et ne differaſ de die in diem · Taco tih crolew . . . . o chacal · ize zatrinadeſce dny otnarodena gih

dr

. . . . ſcy · naſla[douach y . . . . tem · toie ſkuthkem miloſirdim · cadidlem toie · naboznim modlenim mirrφ toie · chala udrφcenim · bφde darouach ypreſti dari · miloſc ſina deuicego moze otrimach · ¶ autore ewangeliſta ſuφti · pocazuie · ize tecto crol · ycroleuic[h . . . . ieſc mochneyſy · ¶ bo troiaka rech crola [m . . . . cazuie · ¶ vſtauichne uicφzſtuo · ¶ moc[hne . . . . . . ſtuo · ¶ velike bogathſtuo · ¶ vſtauichne uicφſtuo ſicut dicitur ad thimotheum · Soluſ potenſ · eſ · rex regum et dominuſ d[o minancium · et habet immortalitatem · alij · enim · regeſ · modic[a infirmitate uel morte · uincuntur · ſicut · dicit magiſter · vado mo ri rex ſum quid honor quid gloria regny · ¶ vtore crola uelikego moch pocazuie · cſne ymochne ulodicſ* . . ſicut dicitur apocalipſis · exercituſ cely ſequebatur eum · et habebat in ueſti mento · et in femore ſcriptum rex regum et dominuſ dominancium

dv

. . . . (v)iderunt oculi mei ſalutare ¶ abi naſ preſti dary crola nebeſkego tuum · Ta ſloua piſe ſuφti · lucaſ nacesch ynaſalφ ¶ domeſcily godom nyneyſim · aſφ ta iſta ſloua zmouona ochcem ſuφtim iemuz beſe ymφ ſymeon · ſuφti · praudiui bogoboyny · aua tih ſlov . . . . ka lacinſkego vpolſky ieſc taky · videle praui ocy moy . . . . * tochu ſina tuego · Tato ſloua tecto ocec ſuφti · ſy . . . . mφ bogu ochchu uſemogφcemu · iz · ieſc · ſeſlal ſina ſuego · na . . . . colena clouecego · ypouada nam duoie utih ſloueh · ſuφti ſymeon · Suoie preſmerne uceſſene · · aſina bozego ſlaune pre iauene · Suoie preſmerne uceſſene zuidena · ſina bozego · moui

viderunt oculi · mei · ſina bozego ſlaune preiauene⁄ · tuum · gdeſ zbauene
tuoie · ¶ ypouada nam tecto ocec ſuφti ſymeon · ſuoie preſmerne uceſe
ne · ilkoz douidena · bo moui · videle ocy moy zbauene · tuoie ·
¶ roſmagite uidene nalazimy vſuφtem piſany · boga uſemogφcego
Oua gi piruey uidal habraham podobrazem tri mφzy podroce ydφ
cego · ¶ autore gy uidal moyſeſ uekru polaiφcego · ¶ atrece
gy uidal · uidal ezechiel nauiſokem ſtolcy ſedφcego ¶
actuarte · gy uidal · ſuφti jan · podobrazem barancha ſmernego
¶ apφte gy uidal · tecto ocec ſuφti ſymeon · podoblcenim clouech

PRZYPISY DO TEKSTU.

Uwagi paleograficzne, w których Władysław Semkowicz różnił się od ś. p. Jana Łosia, oznacza się w nawiasie literami W. S.

ar

w. 1. Pierwszy wyraz ma zachowaną tylko dolną część liter, ale mimo to jest łatwy do odczytania; natomiast z wyrazu drugiego zachował się tak wąski skrawek, że odczytać go nie można: ostatnia litera wygląda na *o*, przedostatnia na *g*, domyślićby się więc można *uiego*; wyraz trzeci niewątpliwy: *meſce*; czwarty *uſe* (raczej niż *aſe*), prawdopodobnie jakieś skrócenie; oczekiwalibyśmy tutaj formy czasownikowej jako orzeczenia do *ſlaua*; po ostatniem w tym wierszu *y* następuje cząstka litery, którą mogło być *m* lub *n*.

w. 3. Ostatni wyraz rozpoczyna się raczej od *u* niż *n*; po *uadφci* następuje cząstka dolnej laski jakby *ſ*.

w. 4. Możnaby czytać: *yuſitek*. — Ostatni wyraz zaczyna się od *ſecl* lub raczej od *ſecſ*, poczem jeszcze cząstka litery jakby *i* lub *y*.

w. 10. *tyſφccy* lub *tyſφcoy*, końcowa litera niewyraźna; wydaje się, jakby było pierwotnie *tyſφcov*, któryto wyraz pisarz poprawiał na *tyſφcy* ale pozostawił dawniej napisane *o*. Takich poprawek jest w tekście więcej.

w. 14. Po *neumena* · małe cząstki górne paru liter bez znaków skrócenia.

av

w. 1. Z wyrazu *ſimiliter* zachowały się tylko dolne części liter. — Po *aoſme* już tylko pozostały ślady dolnych części liter, niedające się odczytać.

w. 5. *iſlreſkim* w tekście, gdzie oczywiście przestawione zostały litery.

w. 7. Z liter stojących na początku wiersza zachował się tylko znak skrócenia w formie poziomej kreski.

w. 12. Na początku ślad litery odciętej, może *z*.

br

w. 1—3. Na początku tych trzech wierszy pozostawiono odstęp na umieszczenie inicjału S.

w. 2. Skrót na *crola* możnaby rozwiązać i na *croleſtva* (W. S.).

w. 3. *milucka* możnaby czytać i *milutka* (W. S.).

w. 6. W rpsie *ta* · może jednak skrócenie przez obcięcie wyrazu *taco*.

w. 7. *Otkφd* oczywista pomyłka przepisywacza zam. *Otbφd*. — W tymże wierszu na końcu po *l* są jeszcze ślady liter jakby *ep*.

w. 8. Przepisywacz zaczął pisać *poſpey*, ale spostrzegłszy się, drugie *p* poprawił na *y* a zapomniał wykreślić *ſ*, stąd mamy *poſydy* zam. *poydy*. — W tymże wierszu *camoc* mylnie zam. *tamoc*. — W tymże wierszu zachowała się tylko część końcowej litery *m*.

w. 14. Ś. p. prof. Łoś czytał *tetto*; ob. niżej objaśnienie do cr 2 (W. S.).

w. 15. Ostatnia litera *m* przy końcu uszkodzona.

w. 22. W wyrazie *chogo* napisano *o* zam. *e*; w innych miejscach nieraz trudno odróżnić te dwie litery. — W tymże wierszu zachowała się tylko część końcowej litery.

w. 24. Zachowała się tylko część ostatniej litery *φ*

w. 28. W wyrazie *ſtatim* litery *ti* na dziurze nieczytelne.

w. 31. W *onogo* drugie *o* na dziurze uszkodzone.

w. 34. Pisarz zaczął pisać *lozi*, poczem *i* poprawił na *c* i dodał na końcu *u*, tak, że wyraz brzmi *lozcu*. Prof. Łoś czytał *lozku*, ale *k* inaczej tu wygląda (W. S.).

w. 36. W wyrazach *cuvſtanu v* poprawione z *y*.

w. 37. Po *momentaneum* pozostały z dalszych wyrazów górne cząstki niektórych liter, jakby ślady wyrazów: *queſtum non ti*

w. 43. Dolna część ostatniego wyrazu *capilli* odcięta.

bv

w. 2. *tota* błędnie napisane zamiast *toto*

w. 4. Z początkowych liter wyrazu *ugreſeh* zachowały się tylko górne cząstki.

w. 9. Początkowe *m* w wyrazie *militum* częściowo odcięte.

w. 16. W wyrazie *ue* niewątpliwe, jakkolwiek raczej spodziewaćby się należało *uo* (słowo), więc może to błąd pisarza?

w. 30. W wyrazie *ſanguine* cztery ostatnie litery zatarte i nieczytelne.

w. 31. W tekście *montem*.

w. 38—40. W tych trzech wierszach pozostawiono na początku odstęp na inicjał *D*.

w. 39. *mφdreſc* błędnie napisane zamiast *mφdroſc*.

cr

w. 2. Ś. p. prof. Łoś proponował lekcję *Tetto*, paleograficznie jednak jest niewątpliwie *Tecto*; uzasadnienie podałem w recenzji wydania Dielsa, l. c. str. 213—215 (W. S.). — Paleograficznie jest *priyde*, prof. Łoś czytał *pryde* (W. S.).

w. 5. Koniec wyrazu *neuidomih* i wyraz *uhouach* zachowały się tylko w dolnych częściach liter.

w. 9. Pisarz początkowo zaczął pisać *poſpech* potem *h* zmienił na *ſ*, zapomniawszy wykreślić *c*, i dopisał koniec wyrazu *iceſφ*, tak że wyraz wygląda *poſpecſiceſφ* zamiast *poſpeſiceſφ*.

w. 11. *braca* = bracia, tak rozwiązuję to skrócenie; prof. Łoś oświadczył się za lekcją *boga*, jak dotąd czytano (W. S.).

w. 14. Ściśle paleograficznie *vpeckle*; prof. Łoś czytał *vpekle* (W. S.).

w. 17. Wyraz *zagrehi* zaczął pisarz pisać nad wierszem, nad słowem *ſlez*, potem jednak dał odsyłacz i napisał ten wyraz na marginesie.

w. 21. *faſcinora* błędnie zam. *facinora*.

w. 24. Wyraz *vboſtue* wypisany nad wierszem.

w. 28. Dolne części wyrazów *a preto* odcięte.

w. 30. Na końcu po *ſ* widać jeszcze część litery, najprawdopodobniej *φ*.

w. 35. Na końcu jeszcze widoczne dolne części czterech liter, zapewne *ſibo*[go].

w. 37. *neſticoual* błąd zamiast *neſtiſcoual*. — Do odsyłacza nie zachował się na marginesie wyraz, który został odcięty.

w. 40. Na końcu widoczny ślad litery prawdopodobnie *p*, nad którą widoczny skrót na *ra*.

w. 42. Wyrazy *ycrola* dopisane przy odsyłaczu na marginesie. — Z ostatniego *m* tylko dwie kreski widoczne.

cv

w. 1. Z pierwszego *ſ* tylko ślad górnej części pozostał.

w. 6. Pierwsze *infirmitaſ* przekreślono po spostrzeżeniu błędu (zamiast *humana infirmitaſ* ma być *tam potens deitaſ*).

w. 10. Po *ieſmy* idzie odsyłacz, na marginesie jednak dopisek odcięty; zapewne było: *ſlihaly*.

w. 13. Napisane błędnie *neſticoual* jak w cr 37.

w. 18. Drugie *Gih* przekreślone.

w. 19. Po *rihle* następuje odsyłacz, a na marginesie zachował się koniec wyrazu *ode*; prawdopodobnie dopisano tu *ſcodre* lub *ſchodre*, gdzie *re* wyrażono przez nadpisane *e*.

w. 21. Przedostatni wyraz prof. Łoś czytał *tet*, paleograficznie jednak jest *tec* (ob. wyżej cr 2) (W. S.).

w. 26. W wyrazie *pocazuie* między *o* a *c* jest jeszcze jedna lub dwie litery, prawdopodobnie wytarte po spostrzeżeniu błędu. — Paleograficznie raczej *tec to*, nie *tet to*, jak proponował prof. Łoś (ob. wyżej cr 2 i cv 21) (W. S.).

w. 32. W wyrazie *poclφly* być może po *φ* opuszczona litera *c* (*poclφcly*).

w. 33. Pierwszy wyraz *dany* niepewny, mogłoby być i *dary* (W. S.).

w. 34. W wyrazie *nam* kreska na *m* odcięta. — *tec to* nie *tet to*, jak czytał prof. Łoś (ob. wyżej cr 2) (W. S.).

w. 40. Ostatni wyraz *crolew* zamazany.

dr

w. 1. W wyrazach *nafladouach y* górne cząstki liter odcięte; podobnie brak całej reszty tego wiersza.

w. 2. *ſkuthkem* wypisane nad wierszem.

w. 5. Wyraz *tecto* czytał prof. Łoś *tetto*, paleograficznie jednak jest raczej *tecto* (ob. wyżej objaśnienie do cr 2) (W. S.). — Ostatnia litera *h* w dolnej części odcięta.

w. 6. Ostatnia litera *m* częściowo odcięta.

w. 7. W ostatnim wyrazie *mochne* trzy ostatnie litery tylko w dolnych cząstkach widoczne.

w. 9 i 10. Ostatnie litery w tych dwóch wierszach częściowo odcięte.

dv

w. 1—3. Na początku tych trzech wierszy pozostawiono odstęp na umieszczenie inicjału V.

w. 1. W tym wierszu szereg liter w górnych swych częściach jest odcięty; *naſ preſti* pozostawia się tutaj tak jak dotąd czytano, jakkolwiek nie ma śladu litery *ſ* przy końcu wyrazu *naſ*; może była ona nadpisana, lecz została odcięta.

w. 6. Prof. Łoś czytał *tetto*, paleograficznie jednak jest *tecto* (ob. wyżej objaśnienie do cr 2) (W. S.).

w. 11. Po *preiauene* następuje odsyłacz; na marginesie jednak odcięto wyrazy wypisane w trzech rządkach; pozostały z nich tylko litery: *do|na|go*. — Czytam *tuum*, widząc nad *tu* ślad kreseczki za *um* (W. S.).

w. 12. *tecto* jak wyżej w. 6.

w. 17. Wyraz *uidal* dwukrotnie przez omyłkę napisany.

w. 19. *tecto* jak wyżej w. 6 i 12.

TEKST KAZAŃ W PISOWNI NOWOCZESNEJ WRAZ Z PRÓBĄ WYPEŁNIENIA LUK W RĘKOPISIE.

Tekst niniejszy zachowuje w zupełności język oryginału, o ile jest to możliwe zapomocą dzisiejszej pisowni. Zasadnicze odstępstwo jest tylko jedno: mianowicie skoro się nie wprowadza różnicy między ustnemi samogłoskami »jasnemi« a »pochylonemi«, to się też nie ma prawa oddawania jednej w tekście samogłoski nosowej raz przez *ę*, drugi raz przez *ą*. Że jednak nowoczesną pisownią niepodobna oddać ówczesnego brzmienia litery *φ*, bliskiego prawdopodobnie nosowemu *a*, że nadto dzisiejszy wzajemny stosunek nosówek jest trochę inny, niż stosunek *a e o* do *á é ó*, przeto przyjęto tu podział na *ę* i *ą*, oczywiście nie według stanu dzisiejszego, ale według znanego z najdawniejszych polskich zabytków.

[KAZANIE I].

[NA DZIEŃ Ś. MICHAŁA 29 WRZEŚNIA].

ar

. . . . dowskiego [w jego] mieście wsze(?) sława krola wszemogącego i [mowi krol pogań-] ski do krola Ezechiasza, krola żydowskiego, i do lud[a jego . . . . awiem, prawi, pwacie w moc Boga waszego, wadzący [się s mocą krola moc-] niejszego. Usłyszew to krol Ezechiasz i wszyciek lud jego, sieks[zy odzienię i] kając idziechą, pośpieszychą się do kościoła na modlitwę przed Boga wszemogącego i poczęchą się modlić, iżby je Bog zbawił ot mocy krola pogańskiego. Tegdyż nagle Bog usłuszał modlitwę luda śmier[nego i posłał . . . jim na pomoc angieła swego świętego, jenże angieł cs[ny s nieba sleciew i] (s)stąpiw, prawi, angieł boży w zastępy pogańskiego [krola, pobił . . . . we sborze asyrskiem, to je pogańskiem, sto tysięcy [ośmdziesiąt ty-] sięcy i pięć tysięcy luda pogańskiego. Tako lud boży [przez bożego an-] gieła wycięzstwo odzirżeli, a pogani śmirć podjęli, bo [angieli święci da-] ni są nam na otwadzenie naszego ustraszenia. ¶ A piąte [dani są nam] angieli święci na nauczenie naszego nieumienia. [Prawi tajem-] nicach: Quod angelus habebat apertum librum. Prawi tajem- nicach: widziech, prawi, angieła bożego mocnego s nieb[a sle-] ciew, prawi, postawi prawą nogę na morzy a le[wą na ziemi]

av

. . . .
[fili, recordare,] quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. ¶ A osme [angieli]

[święci dani nam] są na oświecenie naszego sąmnienia. Judicum: Cum [que loqueretur angelus] Domini omnia verba hec ad filios Israel, elevaverunt [ipsi vocem suam et] fleverunt. Czcie się tako we księgach sędskich: Angieł, prawi, święty (s)stąpi do Galaa ku synom israelskim. Galaa wyprawia się miasto płwiących, to je nieustawicstwo ludzi grzesznych i zmo-[wił to] słowo: Sam, prawi, przez mię przysiągł jeśm, iż wam chociał [jeśm podać zi]emię wrogow waszych, iżbyście ku jich bogom [nie chodzili; to]go jeście nie uczynili, ale potępiwszy Boga waszego [wszemogącego, pogańskim] bogom modłę jeście wzdawali, przetoż, prawi, dam was [wrogom waszym] i w jich włodanie. A gdaż, prawi, angieł zmowił ta wszyt-[ka słowa, z]apłakachą, prawi, wszem sircem i obietnicę Bogu wzdachą, [iżby . . . Bog] się nad nimi smiłował. Toć i jeść to, iże angieli [święci dani są n]am na oświecenie naszego sąmnienia. ¶ A dziewiąte dani [są święci angieli w towa]rzystwo wiecznego krolewania, gdzież jeść Bog w troj-[cy jedziny s swy]mi świętymi, iżbychom jich towarzystwa i niebieskiego krolewstwa [dostąpili, czeg]oż nas dowiedzi Bog wszemogący. Amen.

[KAZANIE II]

[NA DZIEŃ Ś. KATARZYNY 25 LISTOPADA]

br

[S]urge, propera, amica mea, et veni. Ta słowa pisze mądry Salomon, a są słowa Syna bożego tęto świętą dziewicę Katerzynę w sławę krola niebieskiego wabiącego. Wstań, prawi, pośpiej się, milućka m[oja], i pojdzi! I zmowił Syn boży słowa wielmi znamienita, jimiż każdą duszę sbożną pobudza, ponęca i powabia. Pobudza, rzeka: Wstań! [Ponę]ca, rzekę ta: Pośpiej się! Powabia, rzeka: I pojdzi! I [mowi Syn boży:] Wstań! otbądź, prawi, stadła grzesznego; pośpiej się w l[epsze z do-]brego; pojdzi tamoć do krolewstwa niebieskiego. I m[owi Syn boży:] Wstań! Ale w świętem pisani cztwiorakim ludziem, pobudzaję je, mowi [Bog] wszemogący: Wstań!, pokazuję, iż są grzesznicy cztwioracy; bo mowi to słowo albo siedzącym, albo śpiącym, albo leżącym, albo uma[rłym.] Siedzący są, jiż się k dobremu obleniają; leżący są, jiż się w[e z-]łem kochają; śpiący są, jiż się w grzeszech zapieklają; umarli są, jiż w miłości bożej rozpaczają; a tym wszem tećto Bog miłościwy mowi, rzeka: Wstań! ¶ I mowi pirzwiej siedzącym »wstań«, jiż się k dobrem[u] obleniają cztwiorodla: iż na będące dobro nie glądają, iż (w) wrzemiennem dobrze lubują, iż czego jim doić, nie pamiętają, iż o sobie nijedne piecze nie imają, a togodla iż [Boga nie chcą uź-]rzeć, k dobremu wstać się obleniają, przeto przez [ślepego . . . . . dobrze się znamionują. O jemże pisze święty Łukasz: Cecus se[debat secus viam.] Ślepy, bo na będące dobro nie glądał. Siedziesze, bo w dob[rze wrzemiennem lubował;] podle drogi, bo czego jemu było doić, nie pam[iętał; żebrzący, bo u sie-]bie nics dobrego nie imiał. A przeto iż święta Katerzyn[a . . . . . . dobrego][a] sąmnienia była, ku głosu Syna bożego wstać się . . . .

[a] por. Rozprawy Wydz. filol. t. XVI, 326 sąmnienia dobrego.

była. Nota in vita sua in principio: Cum autem Max[encius imperator omnes] tam divites, quam pauperes ad Alexandriam convocasset, [ut ydolis ymmo-]larent, Katerina inquiri iussit celeriter per nuncium, quid hec essent. [Katerina] statim surgens et signo crucis se muniens, illuc accessit [et imperatorem in-]crepavit, ut in vita narracio patet, sicut melius scis. ¶ A wtore [wstań] mowi Bog miłościwy leżącym, jiż się we złem kochają, a tacy dobrze się przez onogo niemocnego paralityka, trudną niemocą urażonego, znamionują, o jemże pisze święty Łukasz: Offerebant ei, inquit, paraliticum iacentem in lecto. Cui dixit: Surge! et surrexit. Cso nam przez togo niemocnego na łożku leżącego znamiona? zawierne nics inego kromie człowieka grzesznego we złych skutcech prześpiewającego, jenże nie pamiętaję dobra wiekujego, obiązał się tomu, csoż jeść wrzemiennego, leniw jeść ku wstaniu czynić każdego skutka dobrego; qui propter momentaneum [questum non ti-]met eternum supplicium, quod cruciat. Święta Katerzyna [k dobremu] nie mieszkaci jeść stała, we złem nie leżała, asi i ty [. . . . . . jeż są] w błędnem stadle leżały, ty jeść swòją nauką otwodziła, jakoż się czcie w je świętem żywocie. Nota de quinquaginta sapientibus, quos a remotis, renunciandos ab imperatore, convertit ad Christum, usque ad illum locum, quomodo ignibus sunt cremati; in quibus illud mirabile accidit, quod eorum capilli

bv

et vestimenta ab igne illesa permanserunt, sed velut vernalis rosa, facies eorum post ignis incendium apparuerunt. ¶ A trzecie toto słowo: Wstań! mowi Bog śpiącym, jiż się w grzeszech zapieklają: bo grzesznik w grzeszech zapieklony jeść jako kłodnik w ciemnicy skowany. O jem-[że prawi święty Łuka]sz: In ipsa nocte erat Petrus dormiens. Require superius in sermone [de transfiguracione Domini · ·] folio. Nota, quomodo surrexit beata Katerina, que non solum in pec-[cato, sed eciam in inqu]inacione dormire noluit, verum eciam dormientes ad penitenciam incitavit, ut patet in Regina et Porphyrio principe [m]ilitum, qui audientes de ipsa, qualiter fuit exspoliata et scorpionibus macerata, et XII diebus in carcere fame et siti macerata, et quomodo post XII dies per angelos et Dominum visitata et consolata, ad eam in carcerem intrantes, et que de ipsa audierant videntes et consilium beate Katerine sequentes, conversi sunt ad Christum et per palmam martirii ad Christum migraverunt. Hic nota de martirio regine et rotis, que multa milium occiderunt [agmina, et alii sunt] conversi et martirio ad Christum migraverunt. ¶ a cz-[twarte toto sło]wo(?) mowi Bog: Wstań!, umarłym, jiż w mi-[łości bożej] rozpaczają. Et certe talium infinitus est numerus [et non est dom]us, in qua non iaceret mortuus. Et certe v-[erba Domini]: surge, ista nobis significantur per filium vi-[due unicum, vide]licet matris ecclesie. Tum que erat mul-[titudo affectus carit]atis, videlicet multitudo intercedencium ex [animi affectu] caritatis, ad cuius uberes lacrimas et ad [multas preces] devotas dicit Jesus: Adolescens, tibi dico, sur-

[ge et resedit et] surrexit et reddidit illum matri sue videlicet ecclesie. Tu [in desper]acione mortuus non iaceąs, sed ad vocem Jesu Christi, pie excitantis, surge, cavens, ne modo Maxencii imperatoris cum ipso desperando ad infernum descendas. Nota ergo, quomodo imperator Maxencius, cum beatam Katerinam decollari iussisset, et cum ad mortem duceretur et orasset et in omnibus exaudita fuisset et post decollacionem de corpore eius lac pro sanguine fluxisset et corpus eius per angelos in monte Synay sepultum fuisset [et] post mortem eius imperator non potuit diu vivere, qui per desperacionem mortuus fuerat [nam in domest]ico bello cum imperatore Constantino devictus, ab ipso vo[catus repent]e per pontem in equo currens, de ponte cecidit et cum [in fluvio periisset,] ad infernum descendit. Et quia in hiis viciis non sedit nec iacuit beata Katerina, sed eius exemplo te Dominus ad idem excitat, ortatur et vocat, dicens: surge (z) stadła grzesznego, propera w lepsze z dobrego, veni do krolewstwa niebieskiego. Amen.

[KAZANIE III]

[NA DZIEŃ Ś. MIKOŁAJA 6 GRUDNIA].

[D]ilectus Deo et hominibus, cuius memoria in benediccione est. Tymi słowy mądrość fali świętego Nikołaja [z sk]utka dwojakiego barzo znamienitego. I fali ji pirzwiej z jego

[KAZANIE IV]

[NA DZIEŃ BOŻEGO NARODZENIA].

er

idzie tobie krol zbawiciel, iżby nas ot wieczne śmirci zbawił. [Salvum rex] faciet populum suum a peccatis eorum. Tećto, prawi, gdaż przydzie, zbawi l[ud swoj ot . . wielikich grzechow. Zawierne nicsby nam nie mieszkać, aleby [naszego . . . . . . zbawiciela i jego przyszcia pożędać, by on raczył tog[o dnia w na-]sza sirca zawitać i nas wrogow naszych widomych i niewidomych uchować. O nichże mowi Jeremiasz: in descensu Corrozaim ululatum contricionis hostes audierunt: fugite et salvate animas vestras. Wystąpając z miasta Corrozaim, nieprzyjaciele, to są diabli, wrodzy człowieka grzesznego, głos są, prawi, skruszenia usłyszeli: Pośpieszycie się, a kamoć na s[uszy będziecie sie-]dzieć, iżbyście dusze wasze z-d-ręki wrogow waszych d[iabłow zwol-]nili, widzcie bracia miła zbawienie, widzcie wielikie Syna bożego przyjaźni. [To słowo] Corrozaim wyprawia się: tajnica moja mnie, a znamionuje się si[rce . . . . . tajnymi grzechy skalano i ot togo zbawiciela złymi uczynań[mi ottargnione] i w temto mieście Corrozaim, w piekle wiekujem, śmirtny[mi grzechy zano-]rzone i utonęło. K niemuż gdaż człowiek grzeszny rozpamię[taję się . . . . (s)stąpi, toczu sam siebie wspomienie, z tajnego sirca [strumienie gor-]zkich słez za grzechy wylije i to uznaje, kiegdy sgrzeszył, w kakie wrzemię sgrzeszył, kilko-

kroć sgrzeszył, ktorymi grzechy tworca swego na gniew powabił. A jakokoli to grzeszny człowiek uczyni, tako nagle sirce jego jemu doradzi, iżby grzecha ostał, swoich grzechow sirdecznie żałował i (s)świętą cyrekwią dzińsia zawołał: Veni, Domine! et noli tardare;. relaxa facinora plebi tue Israel! Toćto i jeść prawda, iże idzie tobie krol zbawiciel, iżby nas ot wieczne śmirci zbawił. ¶ A trzecie idzie tobie ubogi, iżby ty w ubostwie nie styskował. Jakoż prorok Dawid, uznamionaw o jego silnem ubostwie, jeść świadecstwo dał, rzeka: Exivit homo ad opus suum. Na ktore? Na to, jeż sam zjawia, rzeka: Pauper sum ego et in laboribus a iuventute mea. Toć ubogi krolewic był, iże nie imiał, gdzieby swoję głowę podkłonił. Vulpes foveas habent et volucres celi nidos; filius autem hominis non habet, ubi caput suum recli[net.] A przeto iże nie imiał w swem narodzeni, gdzieby swą g[łowę podkłonił,] togodla przed wołem a przed osłem w jasłkach s[ię położyć . . . . był. Bo dziewica Maria aż pieluszek dobrych [w jego narodzeni] nie imiała, a togodla ji we złe chustki ogar[nęła. Invenerunt] eum pannis involutum et positum in presepio. Naleźli ji, prawi, p[ieluszkami . . . . ogarnienego a w jasłkach położonego. Toć wiem wielikie u[bostwo krola] tako csnego, iż jeść tako śmierne przyszcie i tako śmierne narodzenie [Syna bożego] jenże przez początka s Bogiem oćcem jeść krolewał. Toć i jeść, iże idzie tobie krol ubogi na to, iżby ty w ubostwie nie styskował. ¶ A trzecie idzie tobie krol śmierny na to, iżby ty nie bujał, iżby onogo bujnego krola diabła nie naśladował, qui est rex super omnes filios superbie, quia ut [Augustinus(?)] Superbia, dicit ipse, omnes virtutes debilitat et enervat pra[vitates vero multiplicat] et confortat. Omnino superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. Nie nie [· · · · · · towarzy]stwa luda i krola bujnego, ale bądźmy z towarzystwa krola śm[iernego, iżbychom]

cv

[wstąpili na wy]sokość krolewstwa niebieskiego. Augustinus: An dubitas, dicit ipse, quod non dabit [tibi bona sua, qui non] dedignatus est mala tua? Awiem, prawi, rozpaczasz człowiecze [iże nie da tobie] dobra swego, jenże się nie żadał przyjąć lichot człowiecz[ych. Zaprawdę] w czemże ty, człowiecze, możesz bujać, a togo, iże idzie tobie krol śmierny, nie chcesz pamiętać? Augustinus in libro de verbo Domini: Si igitur tanta humilitate se deprimit (tam potens deitas), superbire in quo audet humana infirmitas? Gdaż się, prawi, uśmierzyło tako mocne bostwo, w czem bujać może nasze mdłe człowiecstwo? Bo jako mowi Gregorius: unigenitus Dei apparuit despectus contume[liarum, ludi]bria illusionum, opprobria passionum, tormenta tolera[vit, ut su]perbum hominem doceret humilis Deus. Otoć jesmy [słychali] iże idzie [tobie krol praw]dziwy, bo nikomemu krzywdy nie uczynkał: idzie tobie krol [wieczny i]żby ty s nim na wieki krolewał; idzie tobie krol ubogi, by ty [w ubostwie] nie styskował; idzie tobie krol śmierny, by ty nie bujał. A przeto [mowi tota sło]wa: krol twoj idzie tobie, iżby ty s nim na wieki wiekom krolewał. Jegoż krolewstwa domieści.

[KAZANIE V]

[NA ŚWIĘTO TRZECH KRÓLI].

[Ubi est, qui] natus est rex Judeorum? Święty [ewangelista] trojaki skutek znamienity pokazuje w tych we trzech krolech pogańskich: jich żądne krolewica dziewicą porodzenego pytanie; jich wierne księżyca pokojnego poznanie: vidimus stellam eius in oriente; a jich rychłe [i szcz]odre krola mocnego odarowanie: ubi et venimus cum muneribus adorare Dominum. I mowi ewangelista święty pod obrazem trzy krolew pogańskich: Gdzie jeść teć, jenże się narodził krol żydowski? ¶ Bo pismo togo krolewica dziewicą porodzonego w trojakiem mieście pisma nazywa krolem luda żydowskiego: ¶ w jego dziwnem narodzeni; ¶ w jego uciesznem wielikich cud czynieni; ¶ a w jego trudnem umęczeni. I pokazuje ewangelista, iże tećto krol i krolewic niebieski w trojakiej rzeczy znamienitej ine wszytki krole zmija. ¶ A to w tem, iż [jeść miłościwiej]szy, ¶ iż jeść mocniejszy, ¶ iż jeść szczedrzejszy. Uzna[li oni trze] krole pogańscy krolewica i krola miłościwego [w Betleem ubo]gą dziewicą porodzonego. Nics nie mieszkając, [gdy gwiazdę] uźrzeli, nagle dary: złoto, kadzidło a mirrę [wzdać mu . . . . .] pośpieszyli, bo krol miłościwiejszy; ¶ przed nim poklękli, [bo krol mocniejszy]; dary jemu wzdali, bo krol szczedrzejszy. ¶ I pokazuje nam ewangelista święty, iż tećto krol jeść miłościwiejszy, a to w rzeczy trojakiej: ¶ w miłem wabieni, iżbychom pokutę wiernie czynili; ¶ w długiem czakani, iżbychom się k niemu żądnie pośpieszyli; ¶ w rychłem otpuszczeni, iżbychom w jego miłości nie rozpaczyli. O kako jeść tyto krole mile powabił, iż jim nową [gwiazdę poka]zał i zjawił, tako iże nics nie mieszkając, uźrzewszy gwiaz[dę, w drogę są] wstąpili, drogi są nie otłożyli, w czem radzi Syna bożego słuszali. [Et tu ne tardes] converti ad Dominum et ne differas de die in diem. Tako tych krolew [Syn boży żądnie tam]o czakał, iże za trzynadzieście dni ot narodzenia jich

dr

. . . .

scy naśladować, i [tećto krol miłościwiejszy człowieka swoim zło]tem, to je skutkiem miłosirdym; kadzidłem, to je nabożnym modlenim; mirrą, to je ciała udręczenim będzie darować, i przez ty dary miłość Syna dziewiczego może otrzymać. ¶ A wtore ewangelista święty pokazuje, iże tećto krol i krolewic [niebieski] jeść mocniejszy. ¶ Bo trojaka rzecz krola m[ocniejszego po]kazuje: ¶ ustawiczne wycięztwo; ¶ mocne [włodyc]stwo; ¶ wielikie bogatstwo. ¶ Ustawiczne wycięstwo, sicut dicitur ad Timotheum: solus potens es, rex regum et dominus dominancium, et habet immortalitatem; alii enim reges modica infirmitate vel morte vincuntur, sicut dicit magister: Vado mori, rex sum; quid honor, quid gloria regni? ¶ Wtore krola

wielikiego moc pokazuje csne i mocne włodycs[two], sicut dicitur Apocalipsis: Exercitus celi sequebatur eum et habebat in vestimento et in femore scriptum: rex regum et dominus dominancium

[KAZANIE VI]

[NA DZIEŃ OCZYSZCZENIA N. P. M. 2 LUTEGO].

dv

. . . .

¶ aby nas przez ty dary krola niebieskiego ¶ domieścili.

[V]iderunt oculi mei salutare tuum. Ta słowa pisze święty Łukasz na cześć i na fałę godom niniejszym. A są ta ista słowa zmowiona oćcem świętym, jemuż biesze imię Symeon, święty, prawdziwy, bogobojny. Awa tych słow [wykład z języ]ka łacińskiego w polski ješć taki: Widziele, prawi, oczy moi [zbawienie twoje] toczu syna twego. Tato słowa tećto ociec święty Sy[meon powiada na i]mię Bogu oćcu wszemogącemu, jiż ješć sesłał syna swego na [pocieszenie po]kolenia człowieczego. I powiada nam dwoje w tych słowiech święty Symeon: swoje przezmierne ucieszenie, a Syna bożego sławne przejawienie; swoje przezmierne ucieszenie z widzienia Syna bożego. Mowi: viderunt oculi mei Syna bożego sławne przejawienie[a], tuum gdzież zbawienie twoje. ¶ I powiada nam tećto ociec święty Symeon swoje przezmierne ucieszenie ilkoż do widzienia, bo mowi: widziele oczy moi zbawienie twoje.

¶ Rozmaite widzienie nałazimy w świętem pisani Boga wszemogącego: owa ji pirzwiej widział Habraham pod obrazem trzy męży po drodze idącego; ¶ a wtore ji widział Mojżesz we krzu połającego; ¶ a trzecie ji widział widział Ezechiel na wysokiem stolcy siedzącego; ¶ a cztwarte ji widział święty Jan pod obrazem barańca śmiernego; ¶ a piąte ji widział tećto ociec święty Symeon pod opłcenim człowiecz-

[a] W tem miejscu jest odnośnik; na marginesie w trzech rządkach dopisano wyrazy, których tylko cząstki się dochowały; prawdopodobnie było tu: [ilkoż] do [widzie]nia [Syna boże]go.

ZESTAWIENIE RÓŻNIC TEKSTU W WYDANIACH KAZAŃ

Podaje się tu różnice tekstu w wydaniach A. Brücknera, P. Dielsa i w niniejszem wydaniu, nie uwzględniając jednak wszystkich miejsc, w których Diels przez nadzwyczajną ostrożność dał gwiazdki zamiast jednej lub dwu liter w pewnej liczbie wyrazów, gdy litery te wydawały się mu niedość wyraźnie napisane. — Opuszczone miejsce tekstu oznacza się trzema kropkami u dołu.

	Wydanie A. Brücknera	Wydanie P. Dielsa	Wydanie niniejsze
	ar		
1	douſcego . . . ide	douſkego******meſce***	douſkego*****meſce uſe(?)
2	vdol^{go}	vdol**	ydolud
3	nadφcy	nadφcy (*w słowniku także* uadφcy)	uadφci
4	ſecl	ſecl*	ſecſ*
5	uſe^{go}	uſe^{go}	uſemogφcego y
6	iȝbi ih . . . ot rφcy	izbi** . . . o***cy	izbi ie . . . otmocy
8	angl̄	angł (*rzekome* ł *zawsze po opuszczonem* e)	angel
9	poganſke	poganſke**	poganſkego
10	tyſφcy	velbore . . . tyſφccy	veſbore . . . tyſφccy
13	naotuadene	na***adene	naotuadene
14	neumena . p	neumena · ***	neumena · ** . . .
17	tew	cew	cew
	av		
1	aoſme dany	aoſme****	aoſme****
3		do^{i} omia̅	domini omnia
4	to ſφ tato	Cce ſφ taco	Cce ſφ taco
5	asā ſtφpi . . . cīſmō iſlocſkim	** *** · ſtφpi . . . cuſinō iſłreſkim	praui ſuφti · ſtφpi . . . cuſinom iſlareſkim
11	vugih	yugih	yugih
15	vt^{o}j	vt^{o}*	vtroy

	Wydanie A. Brücknera	Wydanie P. Dielsa	Wydanie niniejsze
16	ny	my	my
17	naſ douedy	*z naſ douedy	o]z naſ douedy
	br		
3	yȝmouih	milutka . . . yzmouil	milucka . . . yzmouil
7	Otbφd . . . ſφ	Otbφd . . . ſφ **	Otkφd . . . ſφ vl
8	poydy tamo^{o} . . . y m	poſydy tamo^{o} . . . y*	poſydy camoc . . . y[m
11	albo um	albo um	albo uma
13	*cały ten wiersz opuszczony*	ſe cohaiφ . . . vmarly	lem cohaiφ . . . vmarly
15	kdob'm	kdob*	kdobre[m .
19	zech kdob^{e}mu	rech kdob*mu	rech kdobremu
22	chego . . . nepa	chego . . . nepa*	chogo . . . nepa[m
23	bo . . . ap̄to y ſta kat'	be . . . ap̄to*ſta kati^{s}*	be . . . apreto iz ſuφta kateri[n
24	vſtac ſ	vſtac ſ*	vſtac ſ[φ
27		q^{i}*h̄ aſſut	quid hec eſſent
28		ſta** . . . acc*	ſta[ti]m . . . acceſſi[t
29		**pauit . . . *****	crepauit . . . narracio patet
31	ynego	**ego	on(o)go
32	ȝnamonanj . . . ei miſ .	znamonuiφ . . . ei miſ	znamonuiφ . . . ei inquit
33	p̄ſtego	q . . . p̄ſtogo	et . . . preſtogo
34	nalozi	naloz**	nalozcu
36	obφſal . . . leniu · cu vſtanu	Obφzal . . . leniu · i · cuvſtanu	Obφzal . . . leniu ieſc cuvſtanu
39	aſy yty	aſy yty	aſy yty *
40	vblφdnē . . . leȝely . . . otuodila	vblφdnē* . . . lez*ly . . . o*uodila	vblφdnem . . lezaly . . . otuodila
42		re****andoſ	renunciandoſ
	bv		
1		abigni . . . ūnaſ**	abigne . . . uernaliſ ro
2	tota	toto	tota
4	vg^{e}ſeh ȝap̄clony . ieſt	p̊clony · jeſc	ugreſeh za]pecclony · jeſc
6		***o . . . **ſolū	folio . . . non ſolum
7		**acom̄	inacione
8		*d pmaȝ	a]d penitenciam
9		*c^{m}	. ilitum
16	ne	ne	ue
24		*********** . . . ecce · **	ſurrexit et . . . eccleſie · Tu
33		**co . . . ab ipo**	tico . . . ab ipſo uo
34		*pponte . . . occidit	*e perpontem . . . cecidit
35		ī ****	in hiiſ

	Wydanie A. Brücknera	Wydanie P. Dielsa	Wydanie niniejsze
38	. . . deo et hominibus . . . (uī	il'cs d'o 7 **ibʒ . . . (ni	ilectus deo et hominibuſ . . . (ni
	er		
2	Teclo	Tetto	Tecto
3	zau'ne nicſhy . . . Alebi	**ůne nicſby** . . . aleb*	zauerne nicſby nam . . . aleb[y
6		hoſt**	hoſte[ſ
7		audierāt	audierunt
9	poſpechce ſφ . . . naſ	poſpecſiceſφ . . . na*	poſpecſiceſφ . . . na[ſ
10	uaſih	uaſih*	uaſih [d
11	nily . . . bᵘ (=*boga*) . . . yidce	nily . . . b˜˜ (=*boga*) . . . yidce	nily . . . braca . . . vidce
13	vcinan	vcina*	vcinan
14	vſ . . . ſmᶜtn	vp̊*** . . . ſm̊tn*	vpeckle . . . ſmirtn[ſy
15	gdaⁿ	gdaz	gdaz
18	tworcha	t***cha	tuorcha
22	otvechne	***echne	otuechne
23	jacoʒ p	jacoz p	jacoz pro
25	yaco	nato	nato
34	ogarnonego	ogarnonego	ogarnenego
35	narodene . .	narodene****	narodene · ſina bozego
38	onego	onego	onogo
39		**ut	quia ut
40		*ᵗ . . . eneruat · *	dicit . . . eneruat [pra-
41		ſ*p · Ne na	ſemper · Ne ne*
	ev		
1	ſokoſcy . . . Au⁹	*okoſc . . . a*⁹	ſ]okoſc . . . auguſtinuſ
14	na	*a	ua
17	porodenego	porodonego	porodenego
18	w'ne . . . Vidi	ẘne . . . Gih vidi	verne . . . [Gih] vidi
19	rihle scodre	rihle (*w odnośniku* odᵉ)	rihle (*przeniesione z marginesu*) · · ·[o]dre
20	invenimus ē muado . do	7 ueīm⁹ cᵐ mu ado · doᵐ	et uenimuſ cum muneribuſ adorare · dominum
26	vmφceny y pokaʒuie	*mφceny · ypo*azuie	vmφceny · ypo*cazuie
27	uſitky	uſicky	uſitky
28	ſy . . . mochsy	ſ* . . . mochſy	ſy . . . mochneyſy
29	miloſciuego	**loſciuego	miloſciuego
30	skφ deuicφ	**φ deuicφ	gφ deuicφ
33	dary . . . § o poy (*źle odczytane, należy do następnego wiersza*)	***y	d]ary

36

	Wydanie A. Brücknera	Wydanie P. Dielsa	Wydanie niniejsze
38	yȝyauil	yz*auil	yzyauil
39	vſtφpily	**ſtφpily	vſtφpily
40	§ ato tih o	***** . . . Taco tih $\overset{\circ}{*}$	*con]uerti . . . Taco tih cro-lew
41	chacal	o chacal	o chacal
	dr		
1	ſcy naſladuie	ſcy · naſladouach y	ſcy · naſladouach y
5	iȝe . . . $c^{o}l$	izę tetto c̊l	ize tecto crol
6	$c^{o}la$ n	c̊lą*	crola [m
7	Mochne	moch	moc[hne
8	bogachſtuo	bogathſtuo	bogathſtuo
	dv		
3	ȝmo	zm$\overset{**}{o}$	zmouona
4	ana . . . ſlou	ana . . . ſlo*	aua . . . ſlov
5	na lacīſke^{go}	ka lacīſke^{go}	ka lacinſkego
6	tochu	*ochu	*tochu
7	mφ	*φ	mφ
9	duoie	Suoie	Suoie
10	duoie . . . mo	Suoie . . . moui	Suoie . . . moui
11	tu	tu	tuum
15	uidal	u**al	uidal
17	eȝechiel	e*echiel	ezechiel

WYKAZ CYTATÓW BIBLIJNYCH.

Autor Kazań t. zw. Świętokrzyskich cytował teksty biblijne według redakcji, niezupełnie zgodnej z Wulgatą, albo z pamięci niezupełnie ściśle, albo wreszcie streszczał obszerniejsze ustępy. Miejsca, skąd cytaty pochodzą, wykazał w pewnej części Brückner, głównie zaś Diels, który tylko niektórych miejsc u greckich lub łacińskich pisarzy kościelnych odnaleźć nie mógł wskutek zbyt ogólnikowego powołania się w Kazaniach na źródło. Zestawia się tu poniżej te teksty.

ar 1—12. Polskie streszczenie tekstu Biblji *IV Reg. 18 i 19*: Misit autem rex Assyriorum Tharthan et Rabsaris et Rabsacen de Lachis ad regem Ezechiam cum manu valida Jerusalem... Egressus est autem ad eos Eliacim... et Sobna... et Joahe... Dixitque ad eos Rabsaces: Loquimini Ezechiae: Haec dicit rex magnus, rex Assyriorum: Quae est ista fiducia, qua niteris?... In quo confidis, ut audeas rebellare?... Quod si dixeritis mihi: In Domino Deo nostro habemus fiduciam: nonne iste est, cuius abstulit Ezechias excelsa et altaria?... Quae cum audisset Ezechias rex, scidit vestimenta sua et opertus est sacco, ingressusque est domum Domini... et oravit: ...salvos nos fac de manu eius... Factum est igitur in nocte illa, venit angelus Domini et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia.

Podobne miejsce w *II Par. 32, 9—21*: ...misit Sennacherib... ad Ezechiam regem Juda et ad omnem populum, qui erat in urbe, dicens: ...In quo habentes fiduciam sedetis obsessi in Jerusalem?... Si enim nullus potuit deus... liberare populum suum de manu mea... nec Deus vester poterit eruere vos de manu mea... Oraverunt igitur Ezechias rex et Isaias... Et misit Dominus angelum, qui percussit... principem exercitus regis Assyriorum.

ar 15—17. *Apoc. 10, 1—2*: Et vidi alium angelum fortem descendentem de coelo... et habebat in manu sua libellum apertum, et posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram.

av 1. *Luc. 16, 25*: Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala.

av 2—13. *Judic. 2, 1—5*: Ascenditque angelus Domini de Galgalis ad Locum flentium et ait: Eduxi vos de Aegypto et introduxi in terram, pro qua iuravi patribus vestris; et pollicitus sum, ut non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum, ita dumtaxat, ut non feriretis foedus cum habitatoribus terrae huius, sed aras eorum subverteretis: et noluistis audire vocem meam. Cur hoc fecistis? Quam ob rem nolui delere eos a facie vestra, ut habeatis hostes et dii eorum sint vobis in ruinam. Cumque loqueretur angelus Domini haec verba ad omnes filios Israël, elevaverunt ipsi vocem suam et fleverunt. Et vocatum est nomen loci illius: Locus flentium sive lacrymarum; immolaveruntque ibi hostias Domino.

Tu autor Kazań rzecz poplątał; w tekście było: de Galgalis ad Locum flentium, on zaś nietylko zmienił nazwę na Galaa, lecz jeszcze dodał, że anioł zstąpił do tej miejcowości, której nazwę etymologicznie chciał objaśnić, przeczytawszy przytem flentium mylnie jako *fluentium*, co przełożył przez *płwiących* — 'płynących', t. j. nie pozostających na jednem miejscu, więc nieustawicznych, chwiejnych. W ogólności tutaj całe to miejsce po polsku jest oddane bardzo swobodnie.

br 1. *Cant. 2, 10*: przytoczenie dosłowne.

br 20. *Luc. 18, 35*: ...caecus quidam sedebat secus viam, mendicans.

br 25—29. *Legenda Sanctorum, de S. Katherina*: Cum autem Maxentius imperator omnes tam divites, quam pauperes ad Alexandriam convocaret, ut idolis immolarent et christianos immolare nolentes puniret, Katherina, cum esset annorum XVIII et in palatio divitiis et pueris pleno sola remansisset, audiens animalium diversorum mugitus et cantantium plausus, misso illuc nuntio inquiri iussit celeriter, quid hoc esset. Quod cum didicisset, assumptis aliquibus de palatio, signo crucis se muniens, illuc accessit; ibique multos christianos metu mortis ad sacrificia duci conspexit. Quae vehementi dolore cordis sanciata ad imperatorem audacter se ingessit et sic ait.

br 32—33. *Luc. 5, 18* daje tekst nieco inny. Przytoczony przez autora Kazań zgadza się natomiast z *Matt. 9, 2*: ...offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Dalej *Matt. 9, 6—7*: ...tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum et vade in domum tuam. Et surrexit.

br 37—38. Źródło nieodgadnione; prawdopodobnie parafraza słów św. Augustyna: momentaneum quod delectat, aeternum quod cruciat.

br 41—43 i bv 1—2. *Leg. Sanct., de S. Katherina*: Adducti sunt igitur de diversis provinciis quinquaginta oratores, qui omnes mortales in omni mundana sapientia excellebant... Et ecce angelus Domini astitit sibi, ut constanter staret, admonuit, asserens, quod non solum ab his vinci non poterit, sed insuper illa ipsos conversos ad palmam martirii destinabit... Tunc imperator contra eos nimio furore repletus increpare eos cepit, cur ab una puella tam turpiter se vinci permitterent... Tyrannus, nimio furore succensus, omnes in medio civitatis concremari iussit... Cum ergo signo crucis muniti fuissent flammis iniecti, ita animas Domino reddiderunt, ut nec capilli, nec vestimenta eorum ab igne in aliquo laederentur.

bv 5. *Luc. 9. 32*, tekst nieco inny: Petrus vero, et qui cum illo erant, gravati erant somno. Cytat wzięto właściwie z *Act. Apost. 12, 6*: in ipsa nocte erat Petrus dormiens.

bv 6—15. *Leg. Sanct., de S. Katherina*: Tunc ille furore repletus iussit eam spoliatam scorpionibus caedi et caesam in obscurum carcerem tradi ibique diebus XII fame cruciari. Rege autem pro quibusdam causis instantibus extra regionis confinia procedente, regina eius nimio amore succensa cum principe militum, nomine Porphirio, media nocte ad carcerem virginis properavit. Quo cum regina introiisset, vidit carcerem inaestimabili claritate fulgentem et angelos plagas virginis perungentes... virgo aeterna ei gaudia praedicavit... Quae cum omnia Porphirius audivisset, ...cum ducentis militibus fidem Christi recepit... Tunc quidam praefectus furenti regi suasit, ut intra triduum quattuor rotas, serris ferreis et clavis acutissimis circumseptas, praepararet, ut eam tam horribile tormentum dissecaret et caeteros christianos tam dirae mortis exemplum terreret... Tunc beata virgo Dominum exoravit, ut ad laudem sui nominis et conversionem populi circumstantis ipsam machinam dissiparet. Et ecce

angelus Domini molam illam cum tanto impetu divellendo concussit, quod quattuor millia gentilium interemit... Rex autem, furore repletus, cum regina sacrificare contemneret, iussit eam, extractis prius mamillis, decollari.

bv 18. *Exod. 12, 30*: neque enim erat domus, in qua non iaceret mortuus.

bv 23–24. *Luc. 7, 14—15*: Et ait: Adolescens, tibi dico: Surge! Et resedit... Et dedit illum matri suae.

bv 26—35. *Legenda Sanctorum, de Inventione S. Crucis*: Cum Maxentius Romanum imperium invasisset, Constantinus imperator iuxta pontem Albinum cum Maxentio conflicturus advenit... Maxentius autem iussit navibus ad decipulam compositis fluvium sterni et suppositis pontibus exaequari. Cum iam autem Constantinus ad fluvium appropinquaret, Maxentius in occursum cum paucis velocius ei pergit, iubens, ut caeteri subsequantur, suique oblitus operis pontem cum paucis conscendit et decipula, qua Constantinum decipere voluit, est deceptus et in fluvii profundum demersus, Constantinus vero ab omnibus... est susceptus.

L. c., *de S. Katherina*: Deinde cum decollata fuisset, de eius corpore pro sanguine lac emanavit... Angeli autem corpus eius accipientes, ab illo loco ad montem Synai... deduxerunt et ibidem honorifice sepelierunt.

bv 38. *Eccli. 45, 1*: cytat dosłowny z opuszczeniem imienia Moyses.

cr 1—2. *Matt. 1, 21*: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.

cr 6—7. *Jer. 48, 5—6*: in descensu Oronaim hostes ululatum contritionis audierunt: Fugite, salvate animas vestras, et eritis quasi myricae in deserto.

Tutaj znowu autor Kazań zmienił Oronaim na Corrozaim, por. *Matt. 11, 21; Luc. 10, 13*: Vae tibi Corozain, może też pod wpływem *Matt. 8, 28* i *Marc. 5, 1*; *Luc. 8, 26*: ...in regionem Gerasenorum, gdzie Jezus uzdrowił ludzi, opętanych przez djabłów.

cr 21. ℟ lekcji VII na niedzielę III-cią Adwentu oraz Ant. na Lauda i Hory w piątek przed Bożem Narodzeniem.

cr 24. *Psal. 103, 23*: Exibit homo ad opus suum.

cr 25. *Psal. 87, 16*: dosłownie.

cr 27. *Luc. 9, 58; Matt. 8, 20*: Vulpes foveas habent et volucres coeli nidos; filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet.

cr 33—34. *Luc. 2, 12*: Invenietis infantem pannis involutum et positum in praesepio.

cr 39. *Job 41, 25*: Ipse est rex super universos filios superbiae.

cr 40. Źródło nieodgadnione; prawdopodobnie św. Augustyn.

cr 41. *Psal. 73, 23*: dosłownie.

cv 1—2. *Augustinus*, miejsce nieodgadnione.

cv 5–6. *Augustinus in libro de verbo Domini* t. j. zapewne w *Sermones de verbis Domini*; miejsce nieodgadnione.

cv 7—10. *Gregorius*, *Moralia 34, 54* (Migne 76 str. 748): ad hoc namque unigenitus Dei filius formam infirmitatis nostrae suscepit, ad hoc invisibilis, non solum visibilis, sed etiam despectus apparuit, ad hoc contumeliarum ludibria, illusionum (a. irrisionum) opprobria, passionumque tormenta toleravit, ut superbum non esse hominem doceret humilis Deus.

cv 15. *Matt. 2, 2*: Ubi est, qui natus est rex Judaeorum?

cv 18—19. *Matt. 2, 2*: vidimus enim stellam eius in oriente.

cv 20. *Matt. 2, 2*: et venimus adorare eum.

cv 40. *Eccli. 5, 8*: Non tardes converti ad Dominum et ne differas de die in diem.

dr 9—10. *I Tim. 6, 14—16*: ut serves... usque in adventum... Jesu Christi, quem... ostendet beatus et solus potens Rex regum et Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem.

dr 11—12. Diels, idąc za wskazówkami J. Klappera i K. Streckera, wymienia źródło tego cytatu: jest to wyjątek z wiersza średniowiecznego o śmierci, który się zaczyna od słów: Vado mori, mors certa quidem, nil certius illa... Słusznie Diels pisze, że wiadomość o powstaniu tego wiersza mogłaby się przyczynić do rozwiązania sprawy, kiedy powstały Kazania Świętokrzyskie. Z poszukiwań jednak dotychczasowych, których wyniki Diels ogłasza, najważniejsze jest to, że najstarsze teksty tego utworu łacińskiego prawdopodobnie sięgają XIII wieku. Mianowicie tekst paryski (Bibliothèque Mazarine nr 980) pochodzi z końca XIII lub z początku XIV wieku, tekst oksfordzki (Bodleiana, Rawlinson C 485, fol. 117^b) ma być napisany w XIII w., ale wątpi o tem Diels na tej zasadzie, że wpisana przed nim notatka nie jest starsza nad rok 1307; tekst darmstacki (rp. nr 815) napisano na karcie osobnej, wklejonej do kodeksu, złożonego z części, pisanych w w. XII, XIII lub XIV, ale Diels nie podaje, z którego czasu pochodzi owa wklejona karta. Pozatem w szeregu bibljotek znajdują się teksty tego wiersza, wpisane między początkiem w. XIV a początkiem XVI, co dowodzi, że utwór ten rozpowszechniał się na Zachodzie głównie w XIV i XV w.

Drugiem pytaniem, wymagającem odpowiedzi, jest to: kiedy wiersz Vado mori mógł przejść do Polski? Już samo rozłożenie geograficzne bibljotek, w których najstarsze odpisy tego utworu zostały przechowane (a prawdopodobnie zbierano je z okolic sąsiednich) wskazuje, że międzynarodowy czy raczej międzypaństwowy ruch rękopisów na przełomie w. XIII—XIV był ożywiony. Polska pod tym względem nie była odosobniona i zwłaszcza utwory literatury religijnej i moralizatorskiej w znacznej liczbie i wcześnie przenoszono do nas dzięki stosunkom, utrzymywanym przez różne klasztory polskie z zagranicznemi. Jeżeli wbrew sceptycyzmowi prof. Brücknera wierzyć świadectwu Długosza, iż królowa Jadwiga posiadała przekład polski Rewelacyj św. Brygidy, zmarłej w Szwecji w r. 1374, to okaże się, że tłumaczenia tego dokonano w Polsce najpóźniej w dwadzieścia parę lat po śmierci tej świętej. Przypuszczenie o równie szybkiem przenoszeniu rękopisów z Zachodu do Polski w końcu w. XIII i na początku XIV wydaje się zupełnie usprawiedliwionem.

dr 14—15. *Apoc. 19, 14—16*: Et exercitus... sequebantur eum... Et habet in vestimento et in foemore suo scriptum: Rex regum et Dominus dominantium.

dv 1. *Luc. 2, 30*: dosłownie.

CZAS POWSTANIA KAZAŃ.

Dotknęliśmy tego pytania w przeglądzie cytatów biblijnych spowodu wiersza łacińskiego Vado mori, który dowodzi, że Kazania nie mogły powstać wcześniej, jak w samym końcu w. XIII; należy teraz według możności oznaczyć, kiedy powstać mogły najpóźniej.

Rozstrzygającemi byłyby tutaj dane paleograficzne, o ile rękopis jest oryginałem, pisanym przez autora lub za jego dyktandem; tymczasem dawniej już wypowiadane przypuszczenie, że jest to odpis, zamieniło się w fakt niewątpliwy dzięki temu, że można było szczegółowo zbadać sam rękopis, a nie jego fotografję. Znajdujemy tu szereg omyłek i poprawek na miejscach podskrobanych, co raczej wskazuje na przepisywacza niż na autora. Oto wykaz ważniejszych:

Karta ar 10. Czytamy *tyſφccy*, ale jest to miejsce niepewne; wydaje się, że kopista napisał *tyſφcov*, ale potem, spostrzegłszy jeszcze dwukrotnie w oryginale napisane *tyſφcy*, zmienił *o* na *c* oraz *v* na *y*, a zapomniał wykreślić poprzednio napisane *c*, wskutek czego wyszło *tyſφccy*.

br 7. Błędnie napisane i niepoprawione *Otkφd* zam. *Odbφd*.

br 8. Napisano *poſydy*, co powstało w sposób następujący: pisarz, mając w poprzednim wierszu wyraz *poſpey ſφ*, mechanicznie i tu chciał to samo powtórzyć, ale napisawszy *poſp*, zaraz się spostrzegł i zmienił *p* na *y* i dopisał *dy*, ale zapomniał usunąć *ſ*.

br 22. Napisano błędnie *chogo*, ale nieraz między *e* a *o* zachodzi tak mała różnica, że ją zaledwie można dostrzec, przeto i pisarz może chciał napisać *e*, tymczasem przez nieostrożne pociągnięcie pióra wyszło *o*.

bv 36. W wyrazie *cuvſtanu* trzecia litera, t. j. *v*, poprawiona z *y*.

bv 39. Błędnie napisano *mφdreſc* zam. *mφdroſc*.

cr 9. Błędnie *poſpecſiceſφ* zam. *poſpeſiceſφ*. Pisarz początkowo zaczął pisać *poſpech*, potem *h* zmienił na *ſ*, zapomniawszy wykreślić *c*, i dopisał koniec wyrazu: *iceſφ*.

cr 17. Kopista przez omyłkę opuścił wyrazy: *zagrehi*, potem się spostrzegł i między rządkami zaczął pisać: *zag*, ponieważ jednak było mało miejsca, przeto dał odsyłacz i na marginesie dopisał: *zagrehi*.

cr 24. Przepisywacz opuścił wyraz: *vboſtue* i dopisał go między rządkami.

cr 37. Błędnie napisano *neſticoual* zam. *neſtiſcoual*, jak w wierszu 23. Nadto w tymże wierszu jest odsyłacz przed *atrece*, ale dopisany na marginesie jakiś wyraz odcięto; może było dopisane *actuarte* zam. błędnego *atrece*.

cr 42. Przepisywacz opuścił *ycrola*, ale dał odsyłacz i dopisał te wyrazy na marginesie.

cv 6. Zamiast pierwszego: *humana infirmitaſ* powinno być *potenſ deitaſ*; pisarz spostrzegł się wprawdzie, że błąd zrobił, ale poprzestał tylko na wykreśleniu wyrazu *infirmitaſ*.

cv 9. Niepotrzebnie powtórzono *tormenta*.

cv 10. Po *ieſmy* widzimy odsyłacz, ale dopisany na marginesie wyraz odcięto; domyślić się tylko można, że dopisano *ſlyhaly*.

cv 13. Błędnie *neſticoval* jak cr 37.

cv 17. Niezwykłe *porodenego*, gdy cv 23 czytamy *porochonego*, a cv 30 *porodonego*.

cv 18. Pisarz niepotrzebnie napisał powtórnie *Gih*, co też wykreślił.

cv 19. Po *rihle* idzie odsyłacz; na marginesie pozostało tylko *odre*; niewątpliwie było *ſcodre* lub *ſchodre*.

dr 2. Wyraz *ſkuthkem* pisarz widocznie przez omyłkę opuścił i dlatego wpisał go między rządkami.

dv 11. Po *preiauene* następuje odsyłacz; na marginesie tylko końcowe litery trzech krótkich z natury rzeczy rządków: *...do ...na ...go*, co przypuszczalnie odtwarzamy: [*ilkoz*] *do* [*uide*]*na* [*ſina boze*]*go*.

dv 17. Przez omyłkę napisano dwa razy *uidal*.

Niektóre z tych omyłek, a zwłaszcza tak częste opuszczanie wyrazów może już być dostatecznym dowodem, że rękopis nasz wyszedł spod ręki niebardzo uważnego kopisty, który miał przed oczami tekst starszy; przepisywacz jednak widocznie sprawdzał swój odpis z oryginałem i opuszczone wyrazy dopisywał albo między rządkami, albo na marginesie, dając w tym razie odsyłacz na miejscu opuszczonego wyrazu.

W dwóch miejscach pisarz posłużył się skrobaczką przy poprawianiu miejsc błędnie napisanych. Na karcie cv w wierszu 33 wyrazy *dary iemu vſdaly* są napisane na razurze i nie można dojść, co pod niemi przedtem było. Natomiast inaczej rzecz ma się z drugą razurą, obejmującą koniec wiersza 28, na miejscu napisanego później wyrazu *vzna*, oraz wiersze 29 i 30. Mianowicie w rękopisie pod *vzna* dostatecznie wyraźnie widać niezupełnie wyskrobane *ypoca* (fotografja mniej wyraźnie to oddaje); to miejsce zupełnie stanowczo dowodzi, że nasz rękopis jest kopją. Przed *vzna* jest wyraz *ſcedreſſy*, który się powtarza w wierszu 33; otóż kopista, napisawszy *ſcedreſſy*, przeskoczył do drugiego *ſcedreſſy* czy też *ſcedreyſy*, pisząc dalej: *y pocazuie nam ew*[*angeliſta*] i t. d., ale z końcem wiersza 30 spostrzegłszy ten przeskok, wyskrobał błędnie zapisane miejsca i wpisał tekst właściwy. Oczywiście takiego wykolejenia nie mógł zrobić autor, lecz tylko przepisywacz. Na szczęście jedenasty pasek tej karty nie został obcięty, jak dwa poprzednie, i ten traf umożliwił nam stwierdzić z całą pewnością fakt tak ważny dla oznaczenia choć w przybliżeniu czasu powstania Kazań.

Ponieważ przeto dane paleograficzne, jako dotyczące tylko odpisu, nie mogą nam tu nic pomóc, pozostaje jako jedyna droga pomocnicza rozbiór językowy zabytku. Przedewszystkiem w porównaniu z pierwotnym tekstem Bogurodzicy Kazania niewątpliwie są zabytkiem młodszym, na co wskazuje brak w nich formy *dziela*, zastąpionej przez *dla* (br 16: *cztwiorodla*, cr 32 *togodla*). Ponieważ

zaś według naszego zdania (Początki piśmiennictwa polskiego, str. 372) pieśń Bogurodzica powstała w ostatnich latach w. XIII lub w początkach w. XIV, przeto powstanie Kazań możnaby odnieść do pierwszej ćwierci w. XIV lub do lat niewiele późniejszych; to ostatnie jednak byłoby przypuszczeniem mniej prawdopodobnem ze względu na porównanie ich z Psałterzem, którego tłumaczenie, znane nam z odpisu florjańskiego i późniejszego puławskiego, należy odnieść najpóźniej do połowy w. XIV.

Badanie polskich rękopisów średniowiecznych poucza nas, iż żaden ówczesny kopista nie odpisywał oryginału zupełnie wiernie: każdy z nich wprowadzał mimowoli lub umyślnie różne zmiany w pisowni, w fonetyce, w końcówkach form deklinacyjnych lub konjugacyjnych, nieraz wręcz zastępował starsze formy nowemi, niekiedy zmieniał wyrazy, słowem pod wielu względami tekst modernizował. Zgóry też przyjąć należy, że robił to i przepisywacz naszych Kazań; ale czy mamy prawo sądzić, że właściwości językowe, które poczytujemy za nowe, zostały wprowadzone do tekstu przez kopistę?

Jeżeli prof. W. Semkowicza uderzają stare kształty niektórych liter, zwłaszcza *a*, pisanego w sposób używany w w. XIII, to wobec innych jeszcze właściwości paleograficznych, które poprzednio omówił, można uznać, że wykonawca rękopisu, nazywanego Kazaniami Świętokrzyskiemi, był człowiekiem starej daty i choć może pisał już w drugiej ćwierci XIV w., jednakże należał do pokolenia niewiele młodszego, aniżeli to, z którego wyszedł sam autor Kazań. Jeżeli tak, to i język w ustach tego nieco młodszego pokolenia niewiele jeszcze musiał się zmienić. Z drugiej strony jednakże odpis florjański Psałterza, choć zachował jeszcze szereg form starych, przeniesionych tu niewątpliwie z pierwowzoru, przedstawia naogół stan znacznie młodszy od języka Kazań. Wolno przeto wnioskować, że dopóki nie było rozpowszechnionych tekstów, mogących służyć za wzory do naśladowania, co już dla w. XV przyjąć można, język ulegał szybszym zmianom i może bardziej, niż potem, odbijał w sobie właściwości prowincjonalne oddzielonych od siebie znacznemi przestrzeniami ośrodków kulturalnych. Oczywiście trzeba tu również wziąć pod uwagę i to, co przemawia za mniej lub więcej ścisłem trzymaniem się pierwowzoru przez kopistę: widzieliśmy, że się często mylił, ale w tych razach albo odrazu spostrzegał omyłkę i w ten lub inny sposób ją zaraz naprawiał, albo też po ukończeniu pracy sprawdzał jej wierność i na marginesach dopisywał opuszczone wyrazy. Otóż właśnie rzecz jest znamienna, że ogromna większość poprawek polega tu na tem dopisywaniu opuszczonych wyrazów; natomiast literowe poprawki zachodzą tylko tam, gdzie błąd był wyraźny (np. poprawka *y* na *v*), i to tylko zrzadka, bo zostawił bez poprawienia *odkφd*, *chogo*, *mφdrefc*, *nefticoual* i t. d., a i wyrazowe błędy nieraz pominął. Z zakresu końcówek deklinacyjnych znajdujemy tylko jedną poprawkę: *tyfφcov* przepisywacz zmienił na *tyfφcy* (właściwie na *tyfφccy*). Tak więc pozostaje otwartem zagadnienie, które z form nowszych w Kazaniach przypisać kopiście, a które autorowi.

Istotnie bowiem tekst Kazań przedstawia pomieszanie właściwości ortograficznych i językowych bardzo starych i tak nowych, że jeszcze nie panują wyłącznie w zabytkach z końca wieku XIV. Przedewszystkiem co się tyczy form starych, to znajdujemy w Kazaniach konsekwentne ich użycie w takim zakresie, jakiego niema w Psałterzu lub Kazaniach Gnieźnieńskich, a tem bardziej w zapiskach sądowych końca XIV wieku, będących odbiciem żywej mowy ówczesnej. W żadnym

innym zabytku językowym nie znajdujemy ani konsekwentnego odróżniania dopełniacza od celownika i mianownika w żeńskiej deklinacji zaimków złożonych, ani form zaimkowych na *-ogo*, *-omu*, ani imiesłowu czynnego teraźniejszego na *-a*, ani takiej obfitości aorystów i imperfektów, ani wreszcie niektórych wyrazów, wcześnie zastąpionych przez inne. Z drugiej strony mamy tu tak nową formę, jak 3. osoba czasu przeszłego złożonego, często użyta bez słowa posiłkowego, jak większość form bezokolicznika oraz 2. i 3. osoby rozkaźnika bez końcowego *-i*, jak wyłączne użycie przedmiotu zdania w formie dopełniacza-biernika od imion żywotnych, jak prawie wyłączne użycie form czasu teraźniejszego na *-a-*, ściągnięte z *-ajesz*, *-aje* i t. d. Nie zamierzamy tu przedstawiać wyników szczegółowego badania językowego, omawianych już niejednokrotnie, ale uważamy za pożyteczne podnieść niektóre szczególne cechy znamienne Kazań w tym zakresie.

P i s o w n i a Kazań utrzymuje się jeszcze w typie starodawnym: jest tutaj połączenie liter *ćh* dla oznaczania spółgłosek, oznaczonych dziś przez *c*, *cz* lub *ć*, np. *nemochnego* br 31, *roſpachaią* br 14, *doych* (=dojć) br 17. Z wcześniejszych zabytków ten rys pisowni znajdujemy w bulli gnieźnieńskiej 1136 r., w dokumentach śląskich XII i XIII w., a także miejscami w Kazaniach Gnieźnieńskich. Wyjątkowo tylko w Kazaniach Świętokrzyskich *ch* ma wartość fonetyczną dzisiejszą: *lichoth* cv 3, *ezechiel* dv 17. Drugą dawną i zupełnie konsekwentnie zachowaną cechą naszego zabytku jest nieoznaczanie miękkości spółgłosek, np. *puace* ar 3, *ydehφ* ar 5, *pφc* (=pięć) ar 11, *neba* ar 16, *oſuecene* av 2, *ue kxφgah* av 4, *ſφ* (=się) av 6, i t. d.; niema tu żadnego wyjątku w przeciwieństwie do Psałterza Florjańskiego i innych zabytków. Nieodróżnianie w piśmie spółgłosek *d*, *dz*, *dź* i wyrażanie ich wszystkich literą *d* zachowano tutaj pod wpływem tradycji ortograficznej, więc piszą się tu taksamo *ydehφ* (=idziechą) ar 5, *pobuda* (=pobudza) br 4—5, jak *bφdφce dobro* br 16, obok czego *dz, dź* wyraża się zrzadka literami oznaczającemi *c*, np. *pobucha* br 5, *doraćy* (=doradzi) cr 19, *po droce* (=po drodze) dv 15. Na miejscu dzisiejszego *rz* mamy tam *r*: *ve ſbore* (=we sborze) ar 10, *na mory* (=na morzy) ar 17 i t. d. z wyjątkiem *trſy* cv 21 i *tri* dv 15, [*gor*]*ſkih* cr 17. Dla samogłosek nosowych mamy tu jedyny znak wspólny *φ*, który w XIII w. ukazuje się najpierw w dokumentach wielkopolskich; i w tem także nasze Kazania odznaczają się konsekwencją niezwykłą w innych zabytkach, gdyż np. w I części Psałterza Florjańskiego stale w pewnych pozycjach pisze się *me*, *cze*, *se* (=mię, cię, się) oraz *e* w bezokoliczniku *trzyescz se* 103, 33; nawet w najkonsekwentniejszych pod tym względem Kazaniach Gnieźnieńskich spotykamy odchylenia: *kresczyganska* (biernik żeński), *yma* (=imię), *pincz* (=pięć) i w wyrazie zapożyczonym *na prongφ* (=pręgierz). Wreszcie trzeba wspomnieć, że w Kazaniach Świętokrzyskich niema ani śladu oznaczania samogłosek długich, podobnie jak to mamy i w Gnieźnieńskich, gdzie tylko niekiedy pisze się podwojone *ii*.

W zakresie g ł o s o w n i. Na miejscu półgłoski mocnej ukazuje się *e*: *we sborze* ar 10; *we księgach* av 4; *we złem* br 30, 39; *we złych* br 35; *we złe* cr 32; *we krzu* dv 16; półgłoska słaba ginie bez względu na następną grupę spółgłosek: [*s*]*stąpi* av 5; *w sławę* br 2; *wstań* br 3 i t. d.; *w świętem* br 9; *cztwiorakim* br 9; *w błędnem* br 40; *w grzeszech* br 13; [*s*] *stadła* bv 37 i t. d.; raz tylko nieprawidłowo: *we trzech* cv 16, a także [*w*] *wrzemiennem* br 16—7 sprzecznie z hipotezą J. Rozwadowskiego o przejściu prasł. **tert* na pol. **tъret*, i wreszcie w *csne* dr 13, *csnego* cr 35.

Dawne **tŕt* zawsze ukazuje się jako *ćirt*, *ćiřć*: *odzirżeli* ar 12; *sircem* av 12; *sirca* cr 16; *sirce* cr 19; *sirdecznie* (lub może *sirdziecznie*) cr 20 i podobnie *cyrekwią* cr 20. Formy *włodanie* av 11, *włodycstwo* dr 13 nie uległy wpływowi wymawiania na sposób czeski. Na Wielkopolskę wskazuje zachowanie *e* przyrostka *-ew-* w formach pochodzących od *krol*, a więc w dopełniaczu l. mn. *krolew* cv 21 oraz: *krolewał* cr 36, cv 12 i 15, *krolewania* av 15 i nadto kilkakrotnie *krolewic*, *krolewstwo*.

Obok nieściągniętego *uznaje* cr 17 w znaczeniu dzisiejszego 'uzna', 'pozna' mamy też ściągnięte: *pobudza, ponąca, powabia* br 5, *znamiona* br 34; oczekiwalibyśmy też formy *znamionają*, tymczasem w br 32 znajdujemy wyraźnie nowe *znamionują*.

Nie uprościły się jeszcze grupy spółgłoskowe: *csne* dr 13, *włodycs*[*two*] dr 13, *wycięzstwo* ar 12, dr 7 i 8, *bogatstwo* dr 8, *nics* cv 30, *człowiecstwo* cv 8, *świadecstwo* cr 24, *cso* br 33, *csoż* br 36, *sędskich* av 4, *nieustawicstwo* av 6; możnaby tylko wątpić, czy dziąsłowe upodobniły się już, czy też jeszcze nie, do zębowych, t. j. czy należy czytać *czso, niczs, człowieczstwo* i t. d., czy też *cso, nics, człowiecstwo* i t. d.; prawdopodobniejsze jednak jest upodobnienie, gdyż dawne grupy *šs, žs* nietylko się upodobniły, ale nawet uległy uproszczeniu: *towarzystwa* av 16, *w ubostwie* cr 23, *bostwo* cv 7; również uproszczone zostało *ss*: *niebieski* cv 26.

Nieprzedstawiające żadnej wątpliwości formy: *oćcem* dv 3, *oćcu* dv 7 dowodzą, że dawne fonetyczne formy *otcem*, *otcu* i t. d., znane z niektórych zabytków, wymienione zostały na nowsze pod wpływem *ć* w mianowniku l. p. *ociec*.

W deklinacji znamienną i jedynie w Kazaniach konsekwentnie przeprowadzoną cechą jest różnica między końcówką *-e* w dopełniaczu, oraz *-ej* w miejscowniku liczby poj. zaimków z tematami na *-jo-* i złożonej deklinacji przymiotników rodzaju żeńskiego; dla celownika liczby poj. brak przykładu, ale wiadomo, że ten przypadek zawsze miał formę wspólną z miejscownikiem; zachodzi więc stała różnica między: *nijedne piecze* br 18, *w je żywoćie* br 41, *ot wieczne śmirci* cr 1 i 22, a: *w miłości bożej* br 14, *w trojakiej rzeczy znamienitej* cv 27, *w rzeczy trojakiej* cv 34.

Miejscownik l. poj. rzeczowników męskich lub nijakich z tematami miękkiemi kończy się na *-i*: *na stolcy* dv 17, *na morzy* ar 17, *w pisani* br 9, dv 14; *w narodzeni, w czynieni, w umęczeni* cv 24—26; nową formą jest *we krzu* dv 16 oraz od tematu twardego *na łożku* br 34.

Z innych form deklinacyjnych nową jest mianownik l. mn. *krole* (*pogańscy*) cv 29, natomiast starą dopełniacz l. mn. *trzy mężу* dv 15; dawnych form męskich na spółgłoskę już tu niema, gdyż *wielikich cud* cv 25 utworzono od rzeczownika r. nijakiego. Miejscownik l. mn. rzeczowników męskich i nijakich kończy się stale na *-ech*: *w grzeszech* br 13, bv 3 i 4, *we złych skutcech* br 35, *w tych słowiech* dv 8, co rozciągnięto też i na tematy miękkie: *w tych trzech krolech* cv 17; forma *w jastkach* jest od rzeczownika rodzaju żeńskiego, por. w innych zabytkach *jasły*.

Niema już konsekwencji w użyciu niezłożonej deklinacji przymiotników; z jednej strony mamy tu formę: *dobra wiekujego* br 35, *w dobrze* br 17, z drugiej zaś *k dobremu* br 12 i 15, *we złem* br 12—13, 30, 39 i t. p. Również mieszane nowe ze staremi są formy deklinacyjne zaimków męskich i nijakich z tematami twardemi: obok formacyj starych, jak *togo* cr 13, cv 4 i 22, *togodla* cr 32, *onogo* br 31, cr 38, *tomu* br 36, są nowe: *w temto* cr 14, *tym* br 14, *tymi* bv 39, *w tych* cv 16. Za Dielsem przyjmuje się tu formę *tetto* cr 2, dr 5, ponieważ zaś we

wszystkich innych miejscach zaimek, odpowiadający dzisiejszemu *ten*, pisze się ze skróceniem, które w wyrazach łacińskich oznacza końcowe *et*, a w polskich *ec* lub *ek*, nigdy *en* (zwykle *n* wpisuje się u góry nad rządkiem), przeto i w tem trzeba się zgodzić z Dielsem, że pisarz Kazań nie używał formy *ten*, lecz tylko *tet* cv 21, *tetto* cv 26 i 34, dv 6, 12 i 19[1].

Mieszają się też różne formy i w konjugacji: ani razu nie zapisano wyraźnie formy *jest*; o ile 3. osoba l. poj. tego czasownika została wyrażona tu bez skrócenia, ma ona formę *jeść* bv 4, cr 22, dr 6, dv 5, albo też *je* w wyrażeniu *to je* ar 10, av 6, dr 2 (dwukrotnie) i dr 3; to upoważnia do twierdzenia, że w Kazaniach formy pisane w skróceniu · *i* · również jako *jeść* lub *je* czytać należy.

Wiadomo, że w żadnym innym zabytku polskim formy aorystu i imperfektu nie występują stosunkowo tak często, jak w naszych Kazaniach[2]. [Mianowicie na 25 niewątpliwych aorystów i imperfektów, zachowanych w zabytkach do r. 1401 — z czasów późniejszych niewątpliwy jest tylko jeden aoryst w Biblji Zofji —, następujących 8 znajduje się w Kazaniach Świętokrzyskich: 1. os. l. p. *widziech* ar 16; 3. os. l. p. *siedziesze* br 21 i *biesze* dv 4; 3. os. l. mn. *idziechą* i *pośpieszychą się* ar 5, *poczęchą* ar 6, *zapłakachą* i *wzdachą* av 12. W porównaniu z 13-u formami tyle razy większego Psałterza Florjańskiego jest to ilość bardzo znaczna. — Temu archaizmowi przeciwstawia się daleko posunięty rozwój czasu przeszłego złożonego. Mianowicie rzadko tylko mamy tu w 3. osobach formy ze słowem posiłkowem, i to wyłącznie wtedy, gdy *jeść* lub *są* poprzedzają pierwotny imiesłów, np. *ty jeść swoją nauką otwodziła* br 40, *są nie otłożyli* cv 39; natomiast ani razu nie mamy słowa posiłkowego na drugiem miejscu, ani w 25-u przypadkach l. p., np. *kiegdy sgrzeszył* cr 17, ani w dwu l. podw. *widziele oczy moi* dv 13, ani w 5-u l. mn., np. *dary jemu wzdali* cv 33. Gdy się zważy, że typ *zrobił jest*, *widzieli są* jest w I połowie XV w. częsty, a przygodnie utrzymuje się do początku w. XVI, to ta nowoczesna wystarczalność pierwotnego imiesłowu w znaczeniu czasu przeszłego musi w tak starym zabytku uderzać. — Niejako paralelę wykazują formy dawnego aorystu w trybie warunkowym: gdy mianowicie 2. os. l. p. i 1. os. l. mn. brzmią tu — jak stale do połowy w. XV — *by* i *bychom*, np. *by ty nie bujał* cv 13, *iżbychom... czynili* cv 35, to w 3. os. l. mn. mamy tu już *aby.. domieścili* dv 1—2, gdy Psałterz Florjański ma jeszcze wyłącznie starsze *bychą*.

Wyjątkowym, nigdzie zresztą niespotykanym archaizmem jest imiesłów teraźniejszy *rzeka*. Wobec jego częstości (5 razy: br 5, 6, 15, cr 24, 25) a tylko jeden raz użytej formy *rzekę* br 6, jak i wobec słabości w Kaz. Św. wpływów czeskich niema konieczności zaliczać go do nich; raczej to resztka dialektycznej postaci północnosłowiańskiej. Pozatem imiesłowy mają tu normalne staropolskie zakończenia: w czasie teraźn. na rodz. m. l. p. *-ę*, np. *pobudzaję je mowi* br 9, na l. mn. *-ąc*, np. *kając idziechą* ar 5; w czasie przeszłym na r. m. l. p. *-w*, np. *usłyszew to krol* ar 4, na l. mn. *-wszy*, np. *uźrzewszy gwiaz*[*dę*]... *drogi są nie otłożyli* cv 38—9. Z innych imiesłowów godny uwagi jest twór *utonęło* w zwrocie: *si*[*rce*]... *skalano i*... [*zano*]*rzone i utonęło* cr 15.

[1] Po śmierci ś. p. Łosia zdecydowano się ze względów paleograficznych na lekcję *tecto*, czyli językowo na *tećto* (W. S.).

[2] Tu się kończy rękopis ś. p. Łosia. Następujący ustęp aż do końca rozdziału, zawarty w klamrach [ ], napisał K. Nitsch.

W słownictwie Kazań odróżnić trzeba sprawę pierwiastków od sprawy całych wyrazów.

Słowiański pierwiastek, nieznany nam z żadnego innego zabytku, jest tylko jeden, mianowicie zawarty w rzeczowniku *wrzemię* 'czas' i przymiotniku *wrzemienny*, t. j. 'doczesny', przeciwstawionym imiesłowowi *będący*, t. j. 'przyszły'. Fakt, że w obu Psałterzach, Florjańskim i Puławskim, zamiast *wrzemienia* mamy już bezsensowne *brzemię*, dowodzi, że przy końcu w. XV wyraz był już — przynajmniej w krakowskiem środowisku — niezrozumiały, gdy tymczasem rozumiał go tak autor jak i przepisywacz Kazań.

Natomiast sporo jest w naszych Kazaniach nieznanych nam skądinąd wyrazów. — Najstarożytniejszym z nich jest spójnik czasowy *gdaż* 'gdy, skoro', przedstawiający inną formację niż *gdy*. Obok niego postawić trzeba mianownik rodz. męsk. zaimka *teć*, *tećto*, którego odczytanie jest wprawdzie trochę sporne, ale który w ewentualnej postaci *tet*, *tetto* również byłby w znanej nam staropolszczyźnie unikatem. Do tej grupy zaliczymy też *dzińsia* z tajemniczem *iń* zamiast spodziewanych *i* lub *eń*. Unikatem jest wreszcie w polszczyźnie czasownik *płwieć*, występujący tu w imiesłowowej formie *płwiących*, t. j. 'płynących'; do takiego odczytania nie wystarczyłoby staropolskie *opłwity*, t. j. 'opływający', poparte jest ono znanym ze starej cerkiewszczyzny wyrazem *plvěti*. — Osobną grupę stanowią wyrazy rozwinięte. Że słownik staropolski nie zna skądinąd niedokonanych *ponącać* albo *prześpiewać*, to może być tylko przypadkiem, nie wynika z tego, by ich nigdy nie było w użyciu. Może się to też odnosić do nienotowanych nigdzie *obleniać się*, *podkłonić*, *uczynkać*, ale nie do wyrazów jak *nieustawicstwo*, *otwadzenie*, tworzonych przez autora na wyrażenie nieznanych przedtem w polszczyźnie pojęć oderwanych.

Wszystko to prowadzi nas do niewątpliwego wniosku, że język Kazań t. zw. Świętokrzyskich jest — pomijając Bogurodzicę — starszy niż język któregokolwiek innego staropolskiego zabytku. Jest to napewno język przynajmniej połowy w. XIV, bliżej jednak jego epoki oznaczyć się nie da. Nie można tego zrobić, bo przecie zjawisko językowe, nietylko słownikowe, ale i gramatyczne, mogło się w jednym dialekcie odbyć o jedną, albo i dwie generacje wcześniej czy później niż w innym; tego rodzaju różnice między dialektami były wtedy może mniejsze niż dziś, ale napewno były. Z tego wniosek, że bez uwzględnienia dawnej geografji dialektycznej dalej ruszyć nie możemy; tymczasem — mimo że się na tem polu w ostatnich latach to i owo zrobiło — wiadomości nasze są tu naogół bardzo skąpe.

Już Brückner słusznie zwrócił przy swem wydaniu uwagę (Prace Filologiczne III 735—6), że Kazania Świętokrzyskie bliższe są Kazaniom Gnieźnieńskim niż Psałterzowi Florjańskiemu. Coprawda, z właściwości językowych podniósł tylko dwie: *sirce* i *mowić* Świętokrzyskich przeciw *siercu* i *mołwić* Florjańskiego; z nich druga umiejscowić się nie da, pierwsza jednak lokuje ojczyznę Kazań Świętokrzyskich raczej w północnej części Polski, bliżej Gnieźnieńskich niż przekładu Psałterza. Główny jednak nacisk położył Brückner nie na języku, ale na odmiennej tradycji ortograficznej, tu też zaliczając pisanie *się* przez nosówkę. Temu ostatniemu faktowi językoznawstwo o wiele większą przypisuje rolę, uważając go przedewszystkiem za bezwzględnie językowy, następnie zaś — na podstawie zgody dzisiejszego stanu narzeczy z miejscem powstania szeregu zabytków — za północnopolski: skoro Małopolska i Śląsk zasadniczo rozróżniały i rozróżniają enklityczne *sie* od ortotonicznego *się* — zjawisko bardzo starożytne —, to Kazania Świętokrzyskie ze swemi

stałemi *czcie się* i *jenże się narodził* nie mogły powstać na ich obszarze, muszą pochodzić z Wielkopolski lub Mazowsza, co najwyżej z ich pogranicza. Coprawda, może to być cecha wprowadzona przez przepisywacza, raczej jednak pochodzi z oryginału. Innych równie pewnych dowodów północnego pochodzenia Kazań nie mamy, ale drobne i mniej pewne wskazówki w tymże idą kierunku. Może najważniejsze z nich to formy *uznamionaw* i *znamiona*, występujące obok trzech form na *-uje*, przykład pewnej niejednolitości gramatycznej języka Kazań; przypomina ona dzisiejsze mazowieckie i pomorskie *najmać*, *kupać*, *wylatać*, gdy w południowej części Polski tylko *najmować*, *kupować*; czyby w tem *znamiona*, *znamionać* nie widzieć resztki języka autora, trzykrotnie usuniętego przez przepisywacza na korzyść południowego *znamionuje*? przypuszczenie śmiałe, ale nieidące wbrew faktom; możnaby też przytoczyć formę *wystąpając*, może i *uczynkał*. Nadto byłyby dowody negatywne: wczesny zanik w Małopolsce dawnego *wrzemienia* i... słabość w Kazaniach Świętokrzyskich wpływów czeskich. Wyraźnym czechizmem jest chyba tylko *e* w imiesłowach *ogarnienego*, *porodzenego*, przypominające *sławieną* Bogurodzicę, pozatem *nikomemu* i niepewne *asi*. Ta uderzająca słabość czeszczyzny również przemawia przeciw powstaniu Kazań na Śląsku lub w Krakowskiem.]

WYKAZ WYRAZÓW.

Pod hasłami, danemi w pisowni współczesnej, znajdują się wszystkie formy i wszystkie ortograficzne odmiany wyrazów zawartych w Kazaniach. Podane są one w pisowni oryginału, lecz już z całkowitem rozwiązaniem wyrazów i włączeniem ich części skróconych, jakoteż z ewentualnemi uzupełnieniami części nieczytelnych (antykwa w nawiasie).

Skróty, zastosowane w poniższym wykazie, oznaczają nazwy form gramatycznych. Litery n., v., g., d., a., i., l. w połączeniu ze skrótem liczby (sg., pl., du.) i rodzaju (m., n., f.) odpowiadają początkowym literom przypadków, np. gplf. = genitivus pluralis feminini, asgm. = accusativus singularis masculini, isg. = instrumentalis sing., lsgn. = locativus sing. neutrius i t. p. Z innych skrótów: cond. = conditionalis, imp. = imperativus, 3. sg. impf. = 3. os. sing. imperfecti, indcl. = indeclinabile, i t. p.

a: *a* ar 12. 13. 17. av 1. 11. 14. br 1. 14. 18. 23. 29. 30. bv 2. 15. cr 9. 12. 18. 23. 28. 30. 32. 34. 37. cv 4. 13. 19. 25. 27. 31. 34. dr 4. dv 3. 9. 16. 16. 18. 19.
aby: *abi* dv 1.
albo: *albo* br 11 (4).
ale: *ale* av 9. br 9. cr 42; *aleby* cr 3.
angieł: *angel* ar 8. 9. av 4. 11; asg. *angela* ar 8. 16; npl. *angeli* ar 14. av 13.
Niepewne: asg. (an)*gela* ar 12.
asi: *aſy* br 39.
asyrski: lsgm. *aſirſkem* ar 10.
awa: *aua* dv 4.
awiem: *auem* ar 3. cv 2.
aż: *az* cr 31.

baraniec: gsg. *barancha* dv 18.
barzo: *barzo* bv 40.
będę p. być.
błędny: lsgn. *blφdnem* br 40.
bo: *bo* ar 12. br 10. 21. 21. 22. bv 3. cr 31. cv 8. 11. 22. 32. 33. dr 6. dv 13.
Bog: *bog* ar 6. 7. av 15. br 14. 30. bv 3. 16; vsg. *bog* av 17; gsg. *boga* ar 3. dv 14; asg. ar 5. av 9; dsg. *bogu* av 12. dv 7; isg. *bogem* cr 36; dpl. *bogom* av 8. 10.
bogatstwo: *bogathſtuo* dr 8.
bogobojny: *bogoboyny* dv 4.
bostwo: *boſtuo* cv 7.
boży: *bozy* ar 9. 11; *bozi* br 4; gsgm. *bozego* br 2. 24. cr 11. 35. cv 39. dv 9. 10. 11; asgm. *bozego* ar 16; lsgf. *bozey* br 14.
bracia: vsg. *braca* cr 11.
bujać: *buiach* cv 4. 7; *izbi ty nebuial* cr 38; *bi ty nebuial* cv 13.
bujny: gsgm. *buynego* cr 38. 42.
być: 3. sg. praes. *ie* ar 10. av 6. dr 2. 2. 3; *ieſc* av 13. 15. br 36. 36. cr 35. 36. cv 21. 28. 28. 34. dr 6. dv 5; *jeſc* bv 4; *ieſch* cr 22; 3. pl. *ſφ* br 1. 10. 12. 12. 13. 13. cr 8. Słowo posiłk.: praet. comp. *ieſm* av 7; *ieſc* br 39. 40. cr 24. cv 37. dv 7; *jeſc* cr 36; *ieſce* av 9. 10; *ſφ* cr 9. cv 39; pass. *ſφ* ar 13. av 2. dv 3. W niejasnej funkcji: *ieſmy* cv 10. 1. pl. imp. *bφchmy* cr 42; asgn. part. act. *bφdφce* br 16. 21. Słowo posiłk.: fut. comp. 3. sg. praes. *bφde* dr 3.

3. sg. impf. *beſe* dv 4.
nsgm. part. praet. *bil* cr 26. 31; f. *bila* br 24. 25; n. *bilo* br 22. Słowo posiłk.: cond. 2. sg. *bi* cv 12. 13; po iż: *-bi* cr 23. 37. 38. 38. cv 12. 14; 3. sg. *-by* cr 4; po iż: *-bi* ar 6. cr 1. 20. 22. 29; 1. pl. *-bihom* av 16. cv 35. 36; 2. pl. *-biſce* av 8. cr 10; (*abi* dv 1; *aleby* cr 3; *nicſby* cr 3; *gdeby* cr 27; *gdebi* cr 29).

chcieć: 2. sg. praes. *hceſ* cv 5.
chocieć: 3. sg. praet. *hochal* av 7.
chustka: apl. *huſtky* cr 32.
ciało: gsg. *chala* dr 3.
ciemnica: lsg. *cemnicy* bv 4.
csny: nsgn. *cſne* dr 13; gsgmn. *cſnego* cr 35. Niepewne: nsgm. *cſ*(ny) ar 8.
cso: *cſo* br 33; *chego* br 17; *chogo* br 22; loc. *cem* cv 7. 39.
csoż: n. *cſoz* br 36; loc. *cemze* cv 4. Niepewne: g. (czeg)*oz* av 17.
cudo: gpl. *chud* cv 25.
cyrkiew: isg. *cyrekuꝕ* cr 20.
czakać: 3. sg. praet. *chacal* cv 41.
czakanie: lsg. *chacany* cv 35.
cześć: asg. *ceſch* dv 2.
człowiecstwo: *clouechſtuo* cv 8.
człowieczy: gsgn. *clouecego* dv 8. Niepewne: isgn. *clouech...* dv 19; gpl. *clouec*(ych) cv 3.
człowiek: *clouek* cr 15. 19; vsg. *clouece* cv 2. 4; gsg. *cloueca* cr 8; asg. br 34.
cztwarty: nsgn. *ctuarte* dv 18.
cztwioraki: nplm. *ctuoracy* br 10; dpl. *ctuorakim* br 9.
cztwiorodla: *ctuorodla* br 16.
czu p. toczu
czynić: *cynich* br 36–7; 1. pl. cond. *izbihom... cynily* cv 35.
czynienie: lsg. *cyneny* cv 25.
czyść: 3. sg. praes. pass. *cce ſꝕ* av 4; *ſꝕ cce* br 41.

dać: 1. sg. praes. *dam* av 10; 3. sg. praet. *ieſc... dal* cr 24; nplm. part. praet. pass. *dany* av 14. Niepewne: (da)*ny* ar 13.

dar: apl. *dary* cv 31. 33. dr 4. dv 1.
darować: 3. sg. fut. *bꝕde darouach* dr 3.
Dawid: *dauid* cr 24.
diabeł: gsg. *dyabla* cr 38; npl. *dyably* cr 8.
dla p. cztwiorodla, togodla.
długi: lsgn. *dlugem* cv 35.
do: *do* ar 2. 2. 5. av 5. br 8. bv 38. dv 13.
dobro: asg. *dobro* br 16. 21; gsg. *dobra* br 35. cv 3; lsg. *dobre* br 17. Niepewne: *udob*(rze) br 21.
dobry: gsgm. *dobrego* br 37; gsgn. br 23. bv 37; dsgn. *dobremu* br 12. 19; *dobrem*(u) br 15; gplf. *dobrih* cr 31. Niepewne: gsgn. (do)*brego* br 8.
dobrze: *dobre* br 20. 31.
doić: *doych* br 17. 22.
domieścić: 2. (3.?) sg. imp. *domeſci* cv 15; 3. pl. praet. m. (f.?) *domeſcily* dv 2.
doradzić: 3. sg. praes. *doracy* cr 19.
dowieść: 2. sg. imp. *douedy* av 17.
droga: gsg. *drogy* br 22; *droky* cv 39; lsg. *droce* dv 15.
dusza: asg. *duſꝕ* br 4; apl. *duſe* cr 10.
dwojaki: gsgm. *duoiakego* bv 40.
dwoje: a. *duoie* dv 8.
dzień: gpl. *dny* cv 41.
dziewiąty: asgn. *deuꝕte* av 14.
dziewica: *deuicha* cr 31; asg. *deuicꝕ* br 2; isg. *deuicꝕ* cv 17. 23. 30.
dziewiczy: gsgm. *deuicego* dr 4.
dzińsia: *dinſa* cr 20.
dziwny: lsgn. *diunem* cv 24.

ewangelista: *ewangeliſta* cv 20. 26. 34. dr 5.
Ezechiasz: *ezehiaſ* ar 4; gsg. *ezehiaſa* ar 2.
Ezechiel: *ezechiel* dv 17.
falić: 3. sg. praes. *faly* bv 39. 40.
fała: asg. *falꝕ* dv 2.

Galaa: indcl. *galaa* av 5. 5.
gdaż: *gdaſ* av 11. cv 6; *gdaz* cr 2. 15.
gdzie, gdzieby: *gde* cv 21; *gdeby* cr 27; *gdebi* cr 29.
gdzież: *gdeſ* av 15. dv 11.

glądać: 3. pl. praes. *glødaiø* br 16. 3. sg. praet. *glødal* br 21.
głos: asg. *gloz* cr 9. dsg. *gloſu* br 24.
głowa: asg. *glouø* cr 27.
gniew: asg. *gnew* cr 18.
gody: dpl. *godom* dv 3.
gorzki: gpl. (gor)*ſkich* cr. 17. Niepewne.
grzech: gsg. *greha* cr 20; gpl. *grehow* cr 3. 20; apl. *grehi* cr 17; ipl. *grehy* cr 13; *grehi* cr 18; lpl. *greſeh* br 13. bv 3. 4.
grzesznik: *greſnik* bv 3; npl. *greſnicy* br 10.
grzeszny: *greſny* cr 15. 19; gsgm. *greſnego* cr 8; gsgn. br 7. bv 37; asgm. br 34—5; gplm. *greſnih* av 6.
gwiazda: asg. *kuaſ* (dę) cv 38. Niepewne.

Habraham: *habraham* dv 15.

i: *y* ar 1. 2. 4. 5. 11. av 6. 11. 12. 13. 16. br 3. 3. 5. 6. 8. 15. 39. bv 40. cr 4. 5. 5. 13. 14. 15. 17. 20. 22. 35. 36. 42. cv 20. 26. 26. 29. 34. 38. dr 1. 3. 5. 13. dv 2. 8. 12.
ić: 3. sg. praes. *yde* cr 1. 22. 23. 36. 37. cv 10. 11. 12. 13; *ide* cv 4. 14; asgm. part. praes. *ydøcego* dv 15—6; 3. pl. aor. *ydehø* ar 5.
ilkoż: *ilkoz* dv 13.
imieć: 3. pl. praes. *ymaiø* br 18; sgm. part. praet. *ymal* br 23. cr 27. 29; sgf. *ymala* cr 32.
imię: *ymø* dv 4. Niepewne: asg (i)*mø* dv 7.
iny: gsgn. *ynego* br 34; aplm. *ine* cv 27.
israelski: dpl. *iſlareſkim* av 5.
isty: npln. *iſta* dv 3.
iż: *iz* av 7. br 10. 16. 17. 17. 18. 23. cr 35. cv 27. 28. 28. 34. 37; *jz* br 16.
iżby: *izbi* ar 6. cr 1. 22. 23. 37. 38. 38. cv 14; (i)*zbi* cv 12; *yzbi* cr 20; *izbihom* av 16. cv 35. 35. 36; *izbiſce* av 8. cr 10.
iżbychom, iżbyście p. iżby.
iże: *yze* av 13; *ize* cr 22. 26. 28. 36. cv 4. 10. 26. 38. 41. dr 5.

ja: dsg. *mne* cr 12; asg. *mø* av 7; dpl. *nam* ar 13. br 33. cr 3. cv 34. dv 8. 12; apl. *naſ* av 17. cr 1. 5. 22. dv 1. Niepewne: dpl. (n)*am* av 14.
jako: *iaco* bv 4. cv 8.
jakokoli: *iacocoly* cr 18—9.
jakoż: *jakoſ* br 40; *jacoz* cr 23.
Jan: *jan* dv 18.
jasłka: lpl. *yaſlkah* cr 30; *iaſlkah* cr 34.
jeden p. nijeden.
jego p. on.
jenże: *jenze* ar 8. br 35; *ienze* cr 36. cv 3. 21; nsgm. *iz* dv 7; gsgm. *jeǵoz* cv 15; dsgm. *iemuz* dv 4; dsgn. *knemuz* cr 15; asgn. *iez* cr 25; lsgn. *ogemze* br 20. 32; nplm. *giz* br 12. 12. 13. 15. 30. bv 3. 16; *giſ* br 13; ipl. *gimiſ* br 4; lpl. *onihze* cr 6. Niepewne: lsgn. *Ogem*(że) bv 4.
Jeremiasz: *Jeremiaſ* cr 6.
jeśm p. być.
już p. jenże.
k, ku: *k* br 12. 15. 19. cr 15. cv 36; *cu* av 5. 8. br 24. 36.
kadzidło: asg. *cacydlo* cv 31; isg. *cadidlem* dr 2.
kajać: part. praes. *kaiøch* ar 5.
kaki: asgn. *kake* cr 17.
kako: *kaco* cv. 37.
kamoć: *camoc* cr 9.
Katerzyna: *katerin*(a) br 23; *katerina* br 38; asg. *katerinø* br 2.
każdy: gsgm. *caſdego* br 37; asgf. *caſdø* br 4.
kiegdy: *kegdy* cr 17.
kierz: lsg. *kru* dv 16.
kilkokroć: *kilkocroch* cr 17—8.
kłodnik: *klodnik* bv 4.
kochać się: 3. pl. praes. *ſø... cohaiø* br 13. 30.
Corrozaim: indcl. *corrozaim* cr 8. 14; *Corrozaym* cr 12.
kościoł: gsg. *coscola* ar 5.
krol: *crol* ar 4. cr 1. 22. 37. 38. cv 5. 11. 12. 13. 14. 22. 26. 32. 33. 34. dr 5; gsg. *crola* ar 1. 2. 2. 6. br 2. cr 38. 42. 42. cv 19. dr 12. dv 1; asg. cv 29. dr 6; isg. *crolem* cv 24; npl. *crole* cv

29; gpl. *crolew* cv 21. 40; apl. *crole* cv 27. 37; lpl. *croleh* cv 17.
krolewać: 3. sg. praet. m. *jefc croleual* cr 36; 2. sg. cond. m. (i)*zbi ty... croleual* cv 12; *izbi ty... croleual* cv 15.
krolewanie: gsg. *croleuana* av 15.
krolewic: *croleuich* cr 26. cv 26. dr 5; gsg. *croleuicha* cv 17; asg. cv 22—3. 29.
krolewstwo: gsg. *croleuftua* av 16. br 8. bv 38. cv 1. 15.
kromie: *crome* br 34.
krzywda: gsg. *criudy* cv 11.
księga: lpl. *kxφgah* av 4.
księżyc: gsg. *kzφzicha* cv 18.
ktory: asgn. *ktore* cr 25; iplm. *ktorimy* cr 18.
ku p. k.

leniw: *leniu* br 36.
lepszy: asgn. *lepfe* bv 37.
lewy: asgf. *le*(wą) ar 17. Niepewne.
leżeć: part. praes. asgm. *lezφcego* br 34; nplm. *lezφcy* br 12; dpl. *lezφcim* br 11. 30; 3. sg. praet. f. *lezala* br 39; plf. *lezaly* br 40.
lichota: gpl. *lichoth* cv 3.
lubować: 3. pl. praes. *lubuiφ* br 17.
lud: *lud* ar 4. 11; gsg. *luda* ar 7. 11. cr 42. cv 24. Niepewne: gsg. *ydolud*(a) ar 2.
ludzie: gpl. *ludy* av 6; dpl. *ludem* br 9.

łaciński: gsgm. *lacinfkego* dv 5.
łożko: lsg. *lozcu* br 34.
Łukasz: *lucaf* br 20. 32. dv 2.

Maria: *maria* cr 31.
mądrość: *mφdrefc* bv 39.
mądry: *mφdri* br 1.
mąż: gpl. *mφzy* dv 15.
mdły: nsgn. *mdle* cv 7.
miasto: *mafto* av 6; gsg. *mafta* cr 7—8; lsg. *mefce* ar 1. cr 14. cv 23.
mieszkaci, mieszkać: *mefkacy* br 39; *mefcach* cr 3; part. praes. *mefkaiφch* cv 30. 38.
milućka: vsgf. *milucka* br 3.
miłosirdy: isgm. *milofirdim* dr 2.
miłościwy: *mylofciuy* br 14; *milofciuy* br 30; asgm. *milofciuego* cv 29; comp. nsgm. *milofciueyfy* cv 32; *milofcyueyfy* cv 34. Niepewne: (miłościwiej)*fy* cv 28.
miłość: asg. *milofc* dr 4; lsg. *milofcy* br 14. cv 37. Niepewne: *vmy*(łości) bv 16.
miły: lsgn. *milem* cv 35; vcoll. *mila* cr 11.
mile: adv. *mile* cv 37.
mirra: asg. *mirrφ* cv 31; isg. *mirrφ* dr 3.
moc: 2. sg. praes. *mozez* cv 4; 3. sg. *moze* cv 7. dr 4.
moc: asg. *moch* ar 3. dr 13; gsg. *mocy* ar 6.
mocny: nsgn. *mochne* cv 7. dr 7. 13; gsgm. *mocnego* cv 19; asgm. *mochnego* ar 16; comp. nsgm. *mochneyfy* cv 28. dr 6. Niepewne: gsgm. (moc)*neyfego* ar 4.
modlenie: isg. *modlenim* dr 2.
modlić się: *fφ modlich* ar 6.
modlitwa: asg. *modlituφ* ar 5. 7.
modła: asg. *modlφ* av 10.
moj: nsgf. *moia* cr 12; ndun. *moy* dv 5. 13.
Mojżesz: *moyfef* dv 16.
morze: lsg. *mory* ar 17.
mowić: 3. sg. praes. *moui* br 9. 10. 15. 30. bv 3. 16. cr 6. cv 8. 20. dv 10. 13; *mouy* br 15.

na: z acc. *na* ar 5. 8. 13. 14. av 2. 14. br 16. 21. cr 18. 25. 25. 37. 38. cv 12. 14. dv 2. 2. 7(?); z loc. ar 17. br 34. cr 9. (?) dv 17.
nabożny: isgn. *naboznim* dr 2.
nad: z loc. *nad* av 13.
nagle: *nagle* ar 7. cr 19. cv 31.
naleźć: 3. pl. praet. m. *nalezly* cr 33.
nałazić: 1. pl. praes. *nalazimy* dv 14.
narodzenie: *narodene* cr 35; gsg. *narodena* cv 41; lsg. *narodeny* cr 29. cv 24—5.
narodzić się: 3. sg. praet. m. *fφ narodil* cv 22.
nasz: nsgn. *nafe* cv 7; gsgn. *nafego*

ar 13. 14. av 2. 14; gpl. *naſih* cr 5. Niepewne: npln. (na)*ſa* cr 5.
naśladować: *naſladouach* dr 1; 2. sg. cond. m. *izbi ty... nenaſladoual* cr 39.
nauczenie: asg. *naucene* ar 14.
nauka: isg. *naukφ* br 40.
nazywać: 3. sg. praes. *naziua* cv 24.
nics: acc. *nicſ* br 23. 34. cv 30. 38; *nicſby* cr 3.
nicsby p. nics.
nie: *ne* av 9. br 16. 17. 18. 21. 22. 23. 35. 39. 39. cr 3. 23. 27. 29. 32. 37. 38. 39. 41. cv 3. 5. 11. 13. 13. 30. 37. 38. 39.
niebieski: *nebeſky* cv 26; gsgm. *nebeſkego* dv 1. br 2; gsgn. av 16. br 8. bv 38. cv 1.
niebo: gsg. *neb*(a) ar 16.
niemoc: isg. *nemocφ* br 31.
niemocny: asgm. *nemochnego* br 31. 33—4.
nieprzyjaciel: npl. *nepriiacele* cr 8.
nieumienie: gsg. *neumena* ar 14.
nieustawicstwo: *neuſtauichſtuo* av 6.
niewidomy: gpl. *neuidomih* cr 5.
nijeden: gsgf. *nyiedne* br 18.
Nikołaj: asg. *Nicolaia* bv 39.
nikt: dsg. *nikomemu* cv 11.
niniejszy: dpl. *nyneyſim* dv 3.
noga: asg. *nogφ* ar 17.
nowy: asgf. *nouφ* cv 37.

o!: *o* cv 37.
o: z loc. *o* br 18. 20. 32. bv 4. cr 6. 24.
obiązać się: 3. sg. praet. m. *obφzal ſφ* br 36.
obietnica: asg. *obetnicφ* av 12.
obleniać się: 3. pl. praes. *ſφ... oblenaiφ* br 12. 15—16; *ſφ oblenaiφ* br 19.
obraz: isg. *obrazem* cv 21. dv 15. 18.
ociec: *ocec* dv 6. 12. 19; dsg. *ochchu* dv 7; isg. *occem* cr 36; *ochcem* dv 3.
odarowanie: asg. *odarouane* cv 19.
odzirżeć: 3. pl. praet. m. *odirzely* ar 12.
ogarnąć: part. praet. pass. asgm. *ogarnenego* cr 34. Niepewne: 3. sg. praet. f. *ogar*(nęła) cr 32.
oko: ndu. *ocy* dv 5. 13.
on: *on* cr 4; dsgm. *iemu* br 22. cr 19. cv 33; *knemu* cv 36; asgm. *gy* bv 40. cr 32. 33. dv 16. 17. 18. 19; *gi* dv 15; isgm. *nim* cv 12. 14. 32; dpl. *gim* ar 8. br 17. cv 37; aplm. *ie* ar 6. br 9. ipl. *nimy* av 13. — Jako pron. possess. gsgmn. *jego* ar 4; *iego* bv 40. cr 4. 19. cv. 24; *gego* cr 24; *yego* cv 25. 25. 36; gsgf. *ie* br 41; gpl. *gih* av 8. 11. 16. cv 17. 18. 18. 19. 41.
on 'ille': gsgm. *onogo* br 31. cr 38.
opłcenie: isg. *oblcenim* dv 19.
osieł: isg. *oſlem* cr 30.
osmy: asgn. *oſme* av 1.
ostać: 3. sg. cond. m. *yzbi... oſtal* cr 20.
oświecenie: asg. *oſuecene* cv 2. 14.
ot: *ot* ar 6. cr 1. 22. cv 41; *oth* cr 13.
otbyć: 2. sg. imp. *Otkφd* br 7.
otłożyć: 3. pl. praet. m. *ſφ... othlozily* cv 39.
otoć: *o toch* cv 10.
otpuszczenie: lsg. *othpuſceny* cv 36.
otrzymać: *otrimach* dr 4.
otwadzenie: asg. *otuadene* ar 13.
otwodzić: 3. sg. praet. f. *ieſc... otuodila* br 40.
owa: *oua* dv 15.

pamiętać: *pamφtach* cv 5; 3. pl. praes. *pamφtaiφ* br 17; part. praes. nsgm. *pamφtaiφ* br 35. Niepewne: 3. sg. praet. m. *nepam*(iętał) br 22.
paralityk: asg. *paralitica* br 31.
piąty: asgn. *pφte* ar 13. dv 19.
piecza: gsg. *pece* br 18.
pieluszka: gpl. *peluſek* cr 31.
pięć: *pφc* ar 11.
pirzwiej: *piruey* br 15. bv 40. dv. 15.
pisać: 3. sg. praes. *piſe* br 1. 20. 32. dv 2.
pisanie: lsg. *piſany* br 9. dv 14.
pismo: *piſmo* cv 22; gsg. *piſma* cv 23.
pkieł: lsg. *peckle* cr 14.
płwieć: part. praes. gpl. *pluφcih* av 6.
po: z loc. *po* dv 15.
pobudzać: 3. sg. praes. *pobuda* br 4—5; *pobucha* br 5; part. praes. nsgm. *pobudaiφ* br 9.
począć: 3. pl. aor. *pocφhφ* ar 6.

początek: gsg. *pocφthka* cr 36.
pod: z instr. *pod* cv 21. dv 15. 18. 19.
podjąć: 3. pl. praet. m. *podiφly* ar 12.
podkłonić: 3. sg. cond. m. *gdeby... podklonil* cr 27.
podle: *podle* br 22.
poganin: npl. *pogany* ar 12.
pogański: gsgm. *poganſkego* ar 6. 9. 11; lsgm. *poganſkem* ar 10; nplm. *poganſcy* cv 29; gpl. *poganſkih* cv 21; lpl. *poganſkih* cv 17. Niepewne: nsgm. (pogań)*ſky* ar 2.
pojć: 2. sg. imp. *poydy* br 3. 6; *poſydy* br 8.
pokazać: 3. sg. praet. m. (poka)*zal* cv 38. Niepewne.
pokazować: 3. sg. praes. *pocazuie* cv 16. 26. 34. dr 5. 13; part. praes. nsgm. *pocazuiφ* br 10. Niepewne: 3. sg. praes. (po)*cazuie* dr 7.
poklęknąć: 3. pl. praet. m. *poclφly* cv 32.
pokojny: gsgm. *pocoynego* cv 18.
pokolenie: gsg. (po)*colena* dv 8.
pokuta: asg. *pocutφ* cv 35.
polski: asgm. *polſky* dv 5.
połać: part. praes. asgm. *polaiφcego* dv 16.
położyć: part. praet. pass. asgm. *polozonego* cr 34.
pomoc: asg. *pomoch* ar 8.
ponęcać: 3. sg. praes. *ponφcha* br 5. Niepewne: (ponę)*cha* br 5.
porodzić: part. praet. pass. gsgm. *porodenego* cv 17; asgm. *porochonego* cv 23; *porodonego* cv 30.
postawić: 3. sg. aor. *poſtaui* ar 17.
pośpieć się: 2. sg. imp. *poſpeyſφ* br 3. 6; *poſpey ſφ* br 7.
pośpieszyć się: 2. pl. imp. *poſpecſiceſφ* cr 9; 3. pl. aor. *poſpeſihφ ſφ* ar 5; 1. pl. cond. m. *izbihom ſφ... poſpeſily* cv 36; bez się (?) *poſpeſily* cv 32.
potępić: part. praet. nplm. *potφpiuſy* av 9.
powabiać: 3. sg. praes. *pouaba* br 5. 6.
powabić: 3. sg. praes. *pouabil* cr 18; *ieſc pouabil* cv 37.
powiadać: 3. sg. praes. *pouada* dv 8. 12.
poznanie: asg. *poſnane* cv 18.
pożędać: *pozφdach* cr 4.
prawda: *prauda* cr 22.
prawdziwy: *praudiui* dv 4. Niepewne: (praw)*diui* cv 11.
prawić: 3. sg. praes. *praui* ar 3. 9. 15. 16. 17. av 5. 7. 10. 11. 12. br 3. 7. cr 2. 9. 33. cv 2. 7. dv 5.
prawy: asg. *prauφ* ar 17.
prorok: *prorok* cr 23–4.
przed: z acc. *pred* ar 5; z instr. cr 30. 30. cv 32.
przejawienie: asg. *preiauene* dv 9—10. 11.
prześpiewać: part. praes. asgm. *preſpeuaiφcego* br 35.
przeto: *preto* br 19. 23. cr 28. cv 13.
przetoż: *pretoz* av 10.
przez: z gen. *prez* cr 36; z acc. *prez* br 19; *preſ* av 7. br 31. 33. dr 3. dv 1.
przezmierny: asgn. *preſmerne* dv 9. 10. 12.
przyjaźń: apl. *priiazny* cr 11.
przyjąć: *priiφch* cv 3.
przyjć: 3. sg. praes. *priyde* cr 2.
przysiąc: 1. sg. praet. m. *priſφgl ieſm* av 7.
przyszcie: *priſce* cr 35; gsg. *priſca* cr 4.
pwać: 2. pl. praes. *puace* ar 3.
pytanie: asg. *pitane* cv 18.

raczyć: 3. sg. cond. m. *by... racil* cr 4.
rad: nplm. *rady* cv 39.
ręka: gsg. z-d-ręki: *zdrφky* cr 10.
rozmaity: asgn. *roſmagite* dv 14.
rozpaczać: 2. sg. praes. *roſpachaſ* cv 2; 3. pl. *roſpachaiφ* br 14. bv 17.
rozpaczyć: 1. pl. cond. m. *izbichom... neroſpacily* cv 37.
rozpamiętać: part. praes. nsgm. *roſpamφ*(taję się) cr 15. Niepewne.
rychły: asgn. *rihle* cv 19; lsgn. *rihlem* cv 36.
rzec: part. praes. nsgm. *reca* br 5. 6. 15. cr 24. 25; *rekφ* br 6.
rzecz: *rech* dr 6; lsg. *recy* cv 27. 34.

s: z gen. *ſ* ar 16; z instr. *ſ* cr 36. cv 12, 14.

Salomon: *Salomon* br 1.
sam: *ſam* av 7. cr 16. 25.
sąmnienie: gsg. *ſφmnena* av 2. 14. br 24.
sbor: lsg. *ſbore* ar 10.
sbożny: asgf. *zboſnφ* br 4.
sesłać: *ieſc ſeſlal* dv 7.
sędski: lpl. *ſφdſkich* av 4.
sgrzeszyć: 3. sg. praet. m. *ſgreſil* cr 17. 17. 18.
siec: part. praet. nplm. *ſecſ*(zy) cr 10. Niepewne.
siedzieć: part. praes. asgm. *ſedφcego* dv 17; nplm. *ſedφcy* br 12; dpl. *ſedφcim* br 11. 15; 3. sg impf. *ſedeſe* br 21. Niepewne: infin. (sie)*dech* cr 10.
siebie: acc. *ſebe* cr 16; acc. z czas. zwrot. *ſφ* ar 5. 6. av 13. br 3. 6. 12. 12. 13. 15. 19. 24. 30. 36. bv 3. cr 9. cv 3. 6. 36; w str. biernej *ſφ* av 4. 6. br 20. 31. 41. bv 12. 12. cv 22; loc. *ſobe* br 18. Niepewne: gen. (u sie)*be* br 23.
silny: lsgn. *ſilnem* cr 24.
sirce: *ſirce* cr 19; gsg. *ſircha* cr 16; isg. *ſircem* av 12; apl. *ſircha* cr 5. Niepewne: nsg. *ſi*(rce) cr 12.
sirdecznie: *ſirdecne* cr 20.
skalać: part. praet. pass. nsgn. *ſcalano* cr 13.
skować: part. praet. pass. nsgm. *ſcouany* bv 4.
skruszenie: gsg. *ſcruſena* cr 9.
skutek: gsg. *ſkutka* br 37; asg. *ſkutek* cv 16; isg. *ſkuthkem* dr 2; lpl. *ſkutcech* br 35. Niepewne: gsg. (z sk)*utka* bv 40.
slecieć: part. praet. nsgm. (sle)*cew* ar 17. Niepewne.
sława: *ſlaua* ar 1; asg. *ſlauφ* br 2.
sławny: asgn. *ſlaune* dv 9. 11.
słowo: asg. *ſlouo* av 7. br 10; *ſlovo* bv 2—3; npl. *ſloua* br 2. dv 3; gpl. *ſlov* dv 4; apl. *ſloua* br 1. 4. dv 2. 6; ipl. *sloui* bv 39; *ſloueh* dv 8. Niepewne: asg. (sło)*ue* bv 16; apl. (sło)*ua* cv 14.
słuszać: 3. pl. praet. m. *ſluſaly* cv 39.
słza: gpl. *ſlez* cr 17.
smiłować się: 3. sg. praes. *ſφ...ſmiloual* av 13.

spać: part. praes. nplm. *spφcy* br 13; dpl. *ſpφcim* br 11. bv 3.
sstępić: 3. sg. aor. *ſtφpi* av 5; *ſtφpy* cr 16.
stać: 3. sg. praet. f. *ieſc ſtala* br 39.
stadło: gsg. *ſtadla* br 7. bv 37; lsg. *ſtadle* br 40.
stępić: part. praet. nsgm. *ſtφpiu* ar 9.
sto: *ſto* ar 10.
stolec: lsg. *ſtolcy* dv 17.
styskować: 2. sg. cond. m. *izbi ty... neſtifcoual* cr 23; *izbi ty... neſticoual* cr 37; *bi ty neſticoual* cv 13.
swoj: gsgn. *ſuego* cv 3; asgm. *ſuego* ar 8. cr 18. dv 7; n. *suoie* dv 9. 10; *ſuoie* dv 12; f. *ſuoiφ* cr 27; *ſuφ* cr 29; isgf. *ſuoiφ* br 40; lsgn. *ſuem* cr 29; gpl. *ſuogih* cr 20. Niepewne: ipl. (swy)*my* av 16.
Symeon: *ȷymeon* dv 4. 9. 12. 19. Niepewne: *ſy*(meon) dv 6.
syn: *ſin* br 4; gsg. *ſina* br 2. 24. cr 11. 35. cv 39. dr 4. dv 9. 10. 11; asg. dv 6. 7; dpl. *ſinom* av 5.
szczodry: comp. *ſcedreſſy* cv 28; *ſcedreyſy* cv 33. Niepewne: asgn. (szcz)*odre* cv 19.

ślepy: *ſlepy* br 21.
śmierny: nsgm. *ſmerny* cr 38. cv 5. 13; n. *ſmerne* cr 35. 35; gsgm. *ſmernego* dv 18. Niepewne: gsgm. *ſmer*(nego) ar 7; *ſm*(iernego) cr 42.
śmirć: gsg. *ſmircy* cr 1. 22; asg. *ſmirc* ar 12.
śmirtny: ipl. *ſmirtny*(mi) cr 14. Niepewne.
świadecstwo: asg. *ſuadecſtwo* cr 24.
święty: *ſuφti* av 5. br 20. 32. cv 15. 20. dr 5. dv 2. 4. 6. 8. 12. 18. 19; *ſuφty* cv 34; f. *ſuφta* br 23. 38; asgm. *ſuφtego* ar 8. bv 39; f. *ſuφtφ* br 2; isgm. *ſuφtim* dv 3; f. *ſuφtφ* cr 20; lsgm. *ſuφtem* br 41; n. br 9. dv 14; nplm. *ſuφcy* ar 14; ipl. *ſuφtimy* av 16.

tajemnica: lpl. *tage*(m)*nychah* ar 15—16. Niepewne: (tajem)*nichah* ar 15.

tajnica: *taynicha* cr 12.
tajny: gsgn. *taynego* cr 16; ipl. *taynimy* cr 13.
taki: *taky* dv 5; nplm. *tacy* br 30.
tako: *taco* ar 11. av 4. cr 19. 35. 35. 35. cv 7. 38. 40.
tamoć: *camoc* br 8.
teć: nsgm. *tec* cv 21; n. *to* ar 10. av 6. 13. cr 8. cv 27. 34. dr 2. 2. 3; *toc* av 13; *toch* cr 26. 34. 36; gsgm. *togo* cr 13; n. cv 4; dsgn. *tomu* br 36; asgm. *togo* br 33. cv 22; n. *to* ar 4. br 10. cr 17. 19. 25. 37. 38; lsgn. *tem* cv 27; npln. *ta* dv 3; gpl. *tih* cv 40. dv 4; dpl. *tim* br 14; aplm. *ti* dr 3. dv 1; f. *ty* br 39. 40; n. *ta* av 11. br 1. 6. dv 2; ipl. *timy* bv 39; lpl. *tih* cv 16. dv 8. Niepewne: gsgn. (to)*go* av 9; m. *tog*(o) cr 4. — P. otoć, przeto(ż), togodla.
tećto: nsgm. *tecto* br 14. cr 2. dr 5. dv 6. 12. 19; *tec to* cv 26. 34; n. *tochto* cr 21; asgf. *tꝙto* br 2; n. *tota* bv 2; lsgn. *temto* cr 14; aplm. *tito* cv 37; n. *tato* dv 6.
tegdyż: *tegdiſ* ar 7.
-to p. tećto.
toczu: *tochu* cr 16. dv 6.
toć, tоćto p. teć, tećto, otoć.
togodla: *togodla* br 18. cr 30. 32.
towarzystwo: gsg. *touariſtua* av 16. cr 42. Niepewne: asg. (towa)*riſtuo* av 15; gsg. (towarzy)*ſtua* cr 42.
trojaki: nsgf. *troiaka* dr 6; asgm. *troiaky* cv 16; lsgf. *troiakey* cv 27. 34; n. *troiakem* cv 23.
trojca: lsg. *vtroy*(cy) av 15. Niepewne.
trudny: lsgn. *trvdnem* cv 25; isgf. *trvdnꝙ* br 31.
trzeci: asgn. *trece* bv 2. cr 23. 37. dv 16.
trzy: gen. *trſy* cv 21; *tri* dv 15; loc. *threh* cv 16.
trzynadzieście: acc. *trinadeſce* cv 41.
twoj: nsgm. *tuoy* cv 14; n. *tuoie* dv 12; asgm. *tuego* dv 6; n. *tuoie* dv 13.
tworzec: asg. *tuorcha* cr 18.
ty: *ty* cr 23. 37. 38. cv 4. 12. 12. 13. 14; dsg. *tobe* cr 1. 22. 23. 36. 37. cv 4. 11. 12. 13. 14; dpl. *uam* av 7; apl. *uaſ* av 10.
tysiąc: gpl. *tyſꝙccy* ar 10; *tyſꝙcy* ar 11. Niepewne: (ty)*ſꝙcy* ar 11.

ubogi: *vboky* cr 23. cv 12; *uboky* cr 26; *vbogy* cr 37. Niepewne: isgf. (ubo)*gꝙ* cv 30.
ubostwo: lsg. *wboſtue* cr 23. 37; *vboſtue* cr 24.
uchować: *uhouach* cr 5.
ucieszenie: asg. *uceſſene* dv 9. 10; *uceſene* dv 12—13.
ucieszny: lsgn. *ucefnem* cv 25.
uczynanie: ipl. *vcinan*(mi) cr 13. Niepewne.
uczynić: 3. sg. praes. *uciny* cr 19; 2. pl. praet. m. *iefce... ucinily* av 9.
uczynkać: 3. sg. praet. m. *ucincal* cv 11.
udręczenie: isg. *udrꝙcenim* dr 3.
umarły: nplm. *vmarly* br 13; dpl. *vmarlim* bv 16. Niepewne: dpl. *uma*(rłym) br 11.
umęczenie: lsg. *vmꝙceny* cv 26.
urazić: part. praet. pass. asgm. *urazonego* br 31.
usłuszać: 3. sg. praet. m. *uſlufal* ar 7.
usłyszeć: 3. pl. praet. m. *ſꝙ vflifely* cr 9. part. praet. nsgm. *vflifew* ar 4.
ustawiczny: nsgn. *vſtauichne* dr 7. 8.
ustraszenie: gsg. *uſtraſena* ar 13.
uśmierzyć się: 3. sg. praet n. *ſꝙ... uſmerilo* cv 7.
utonąć: 3. sg. praet. n. *utonꝙlo* cr 15.
uznać: 3. pl. praet. m. *vzna*(li) cv 28. Niepewne.
uznamionać: part. praet. nsgm. *uznamonaw* cr 24.
uznawać: 3. sg. praes. *uznaie* cr 17.
użrzeć: 3. pl. praet. m. *uzrely* cv 31; part. praet. nplm. *ufrewſy* cv 38. Niepewne: infin. (uż)*rech* br 19.

w, we: z acc. *v* ar 3. 9. br 2. 7. cr 17. dv 5; *u* av 11. bv 37; *ue* cr 32; z loc. *v* av 15. br 9. 13. 14. 40. 41. bv 16.

cr 14. 30. cv 4. 16. 23. 24. 27. 35. 36. dv 14; *u* br 21. bv 3. 4. 4. cr 14. 34. cv 25. 27. 34. 39. dv 8; *w* cr 29. cv 7. 25. 35. 36; *wboſtue* cr 23. 37; *ve* ar 10; *ue* av 4. br 30. 35. 39. cv 16. dv 16; *u*(e) br 12.

wabić: part. praes. gsgm. *vabφcego* br 2—3.

wabienie: lsg. *uabeny* cv 35.

wadzić: part. praes. nplm. *uadφci* ar 3.

wasz: gsgm. *uaſego* ar 3; asgm. *uaſego* av 9; gpl. *uaſih* av 8. cr 10; aplf. *uaſe* cr 10.

we p. w.

widomy: gpl. *uidomih* cr 5.

widzieć: 2. pl. imp. *vidce* cr 11. 11; 1. sg. aor. *videh* ar 16; 3. sg. praet. m. *uidal* dv 15. 16. 17. 17. 18. 19; dun. *videle* dv 5. 13.

widzienie: asg. *uidene* dv 14; gsg. *uidena* dv 10. 13.

wieczny: gsgf. *uecne* cr 1. 22; n. *uecnego* av 15.

wiek: apl. *ueky* cv 12. 14; dpl. *uekom* cv 14.

wiekui: gsgn. *uekuiego* br 35—6; lsgn. *uekuiem* cr 14.

wieliki: nsgn. *uelike* cr 34; *velike* dr 8; gsgm. *uelikego* dr 13; gpl. *uelikih* cr 3. cv 25; aplf. *uelike* cr 11.

wielmi: *uelmy* br 4.

wiem: *uem* cr 34; p. też awiem.

wiernie: *verne* cv 35.

wierny: asgn. *verne* cv 18; p. też zawierne.

włodanie: asg. *ulodane* av 11.

włodycstwo: *ulodicſ*(two) dr 13. Niepewne: (włodyc)*ſtuo* dr 8.

woł: isg. *uolem* cr 30.

wrog: npl. *urocy* cr 8; gpl. *urogow* av 8. cr 5. 10.

wrzemienny: gsgn. *uremennego* br 36; lsgn. *vremennem* br 16—7.

wrzemię: asg. *uremφ* cr 17.

wspomionąć: 3. sg. praes. *vſpomene* cr 16.

wstać: *vſtac* br 19. 24; 2. sg. imp. *vſtan* br 3. 5. 7. 9. 10. 15. 15. bv 3. 16.

wstanie: dsg. *vſtanu* br 36.

wstąpić: 3. pl. praet. m. *vſtφpily* cv 39.

wsze(?): *uſe* ar 1. Wyraz nieodczytany.

wszem p. wszyciek.

wszemogący: *vſemogφcy* br 10; vsgm. *uſemogφcy* av 17; gsgm. *uſemogφcego* ar 1. dv 14; asgm. ar 5; dsgm. *uſemogφcemu* dv 7.

wszyciek: nsgm. *uſicek* ar 4; isgn. *uſem* av 12; dpl. *uſem* br 14.

wszytek: aplm. *uſitky* cv 27. Niepewne: apln. *uſit*(ka) av 11.

wtory: asgn. *utore* br 29. dr 4. dv 16; *vtore* dr 12.

wycię(z)stwo: *uicφzſtuo* dr 7; *uicφſtuo* dr 8; asg. *uicφzſtuo* ar 12.

wylić: 3. sg. praes. *uilige* cr 17.

wyprawiać: 3. sg. praes. pass. *uipraua ſφ* av 5. cr 12.

wysoki: lsgm. *uiſokem* dv 17.

wysokość: asg. (wy)*ſokoſc* cv 1. Niepewne.

wystąpać: part. praes. nplm. *viſtφpaiφch* cr 7.

wzdać: 3. pl. aor. *vzdahφ* av 12; 3. pl. praet. m. *vſdaly* cv 33.

wzdawać: 2. pl. praet. m. *ieſce vzdaualy* av 10.

z: z gen. *ſ* bv 37. cr 16. 42; *z* bv 40. cr 7. dv 10; *zdrφky* cr 10.

za: z acc. *za* cr 17. cv 41.

zanorzyć: part. praet. pass. nsgn. (zano)*rone* cr 15. Niepewne.

zapiekląć się: 3. pl. praes. *ſφ... zapecclaiφ* br 13. bv 3.

zapieklić: part. praet. pass. nsgm. *zapecclony* bv 4.

zapłakać: 3. pl. aor. (z)*aplacahφ* av 12.

zastęp: apl. *zaſtφpy* ar 9.

zawierne: *zauerne* br 34. cr 3.

zawitać: *zauitach* cr 5.

zawołać: 3. sg. praet. m. *zauolal* cr 20—1.

zbawiciel: *zbauicel* cr 1. 22; gsg. *zbauicela* cr 4. 13.

zbawić: 3. sg. praes. *ſbaui* cr 2; 3. sg. cond. m. *izbi... zbauil* ar 6. cr 1. 22.

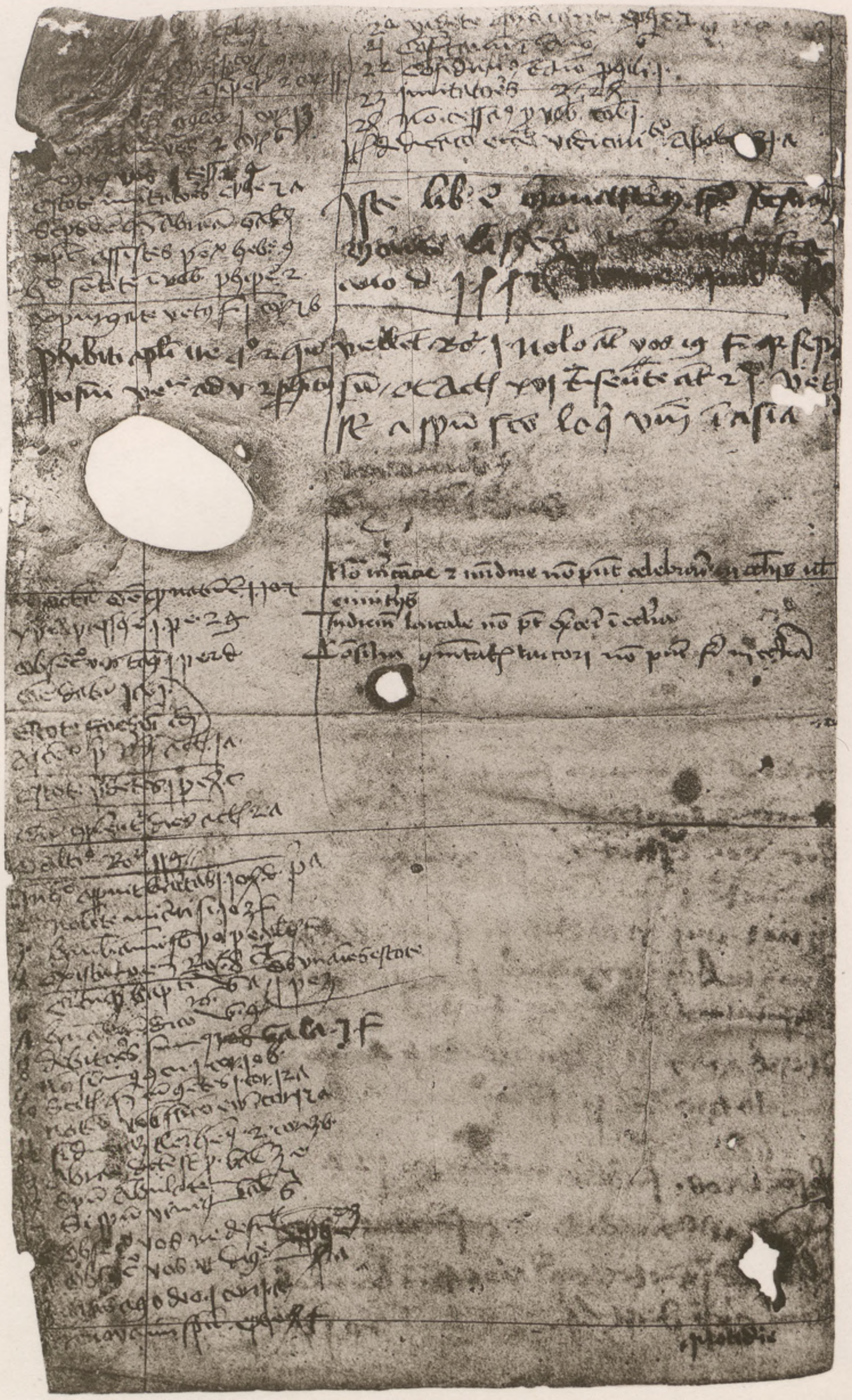
zbawienie: *zbauene* dv 11; asg. cr 11. dv 13.
ziemia: asg. (zi)*emφ* av 8. Niepewne.
zjawiać: 3. sg. praes. *ziaua* cr 25.
zjawić: 3. sg. praet. m. *zyauil* cv 38.
złoto: asg. *zloto* cv 31. Niepewne: isg. (zło)*tem* dr 2.
zły: lsgn. *zlem* br 30. 39; *u*(e z)*lem* br 13; asgf. *zle* cr 32; ipl. *zlymy* cr 13; lpl. *zlih* br 35.
zmijać: 3. sg. praes. *zmyia* cv 27.
zmowić: 3. sg. praet. m. *zmouil* av 11. br 3; 3. pl. praes. pass. n. *ſφ... zmouona* dv 3. Niepewne: 3. sg. praet. m. *zmo*(wił) av 6.
znamienity: *znameniti* cv 16; gsgm. *znamenitego* bv 40; lsgf. *znamenitey* cv 27; apln. *znamenita* br 4.
znamionać: 3. sg. praes. *znamona* br 34.
znamionować się: 3. sg. praes. *znamonuie ſφ* cr 12; 3. pl. *ſφ znamonuiφ* br 20; *ſφ... znamonuiφ* br 32.
zwolnić: 2. pl. cond. m. *izbiſce...* (zwol)*nily* cr 11. Niepewne.

żadać się: 3. sg. praet. m. *ſφ... zadal* cv 3.
żądnie: *zφdne* cv 36.
żądny: asgn. *zφdne* cv 17.
żałować: 3. sg. praet. m. *zaloual* cr 20.
żydowski: *zidowſky* cv 22; gsgm. *zidouſkego* ar 2; *zidowſkego* cv 24. Niepewne: (ży)*douſkego* ar 1.
żywot: lsg. *ziuoce* br 41.

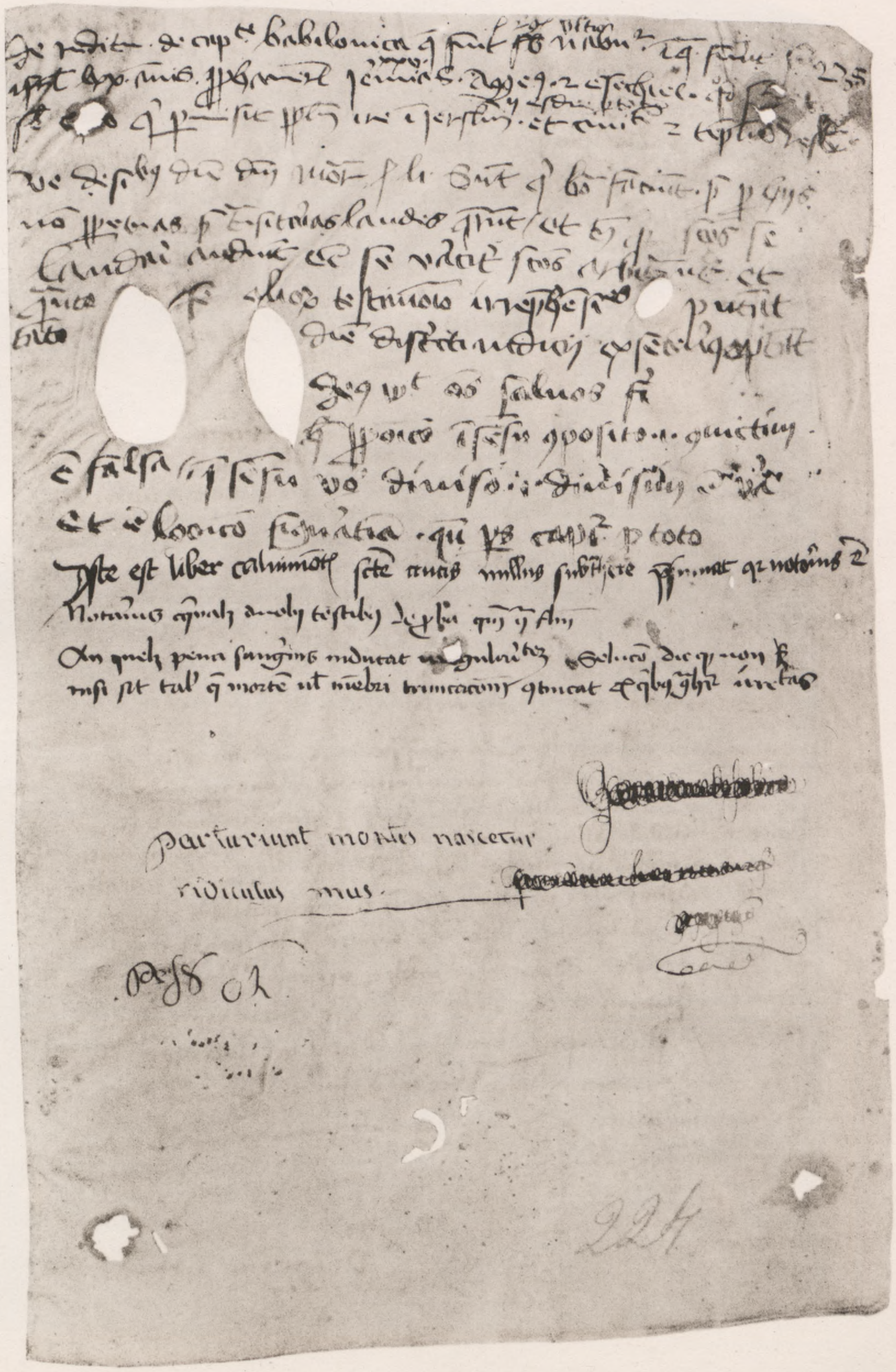
SPIS RZECZY.

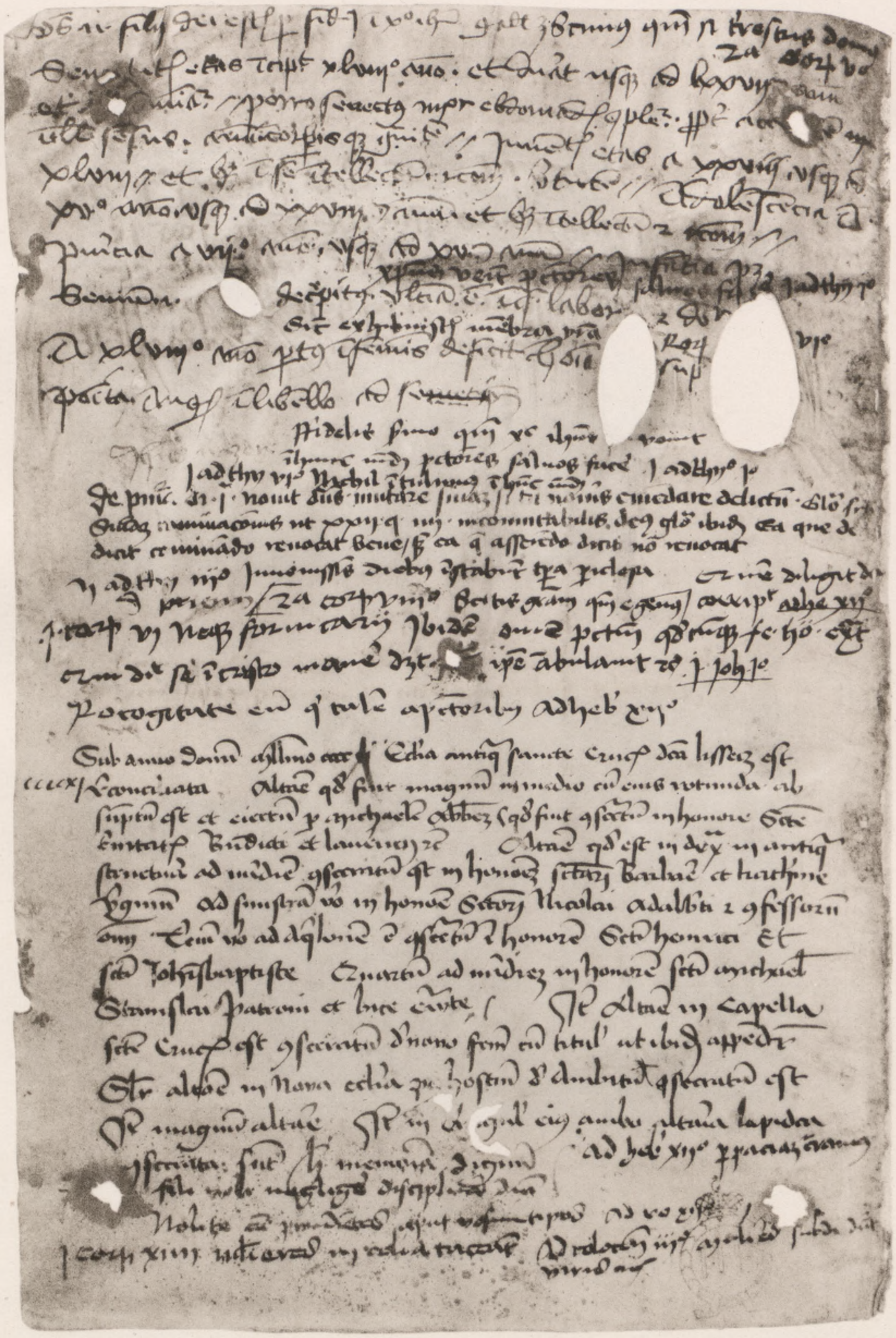
KODEKS ŚWIĘTOKRZYSKI, Z KTÓREGO WYPRUTE ZOSTAŁY PASKI PERGAMINOWE
Z TEKSTEM KAZAŃ

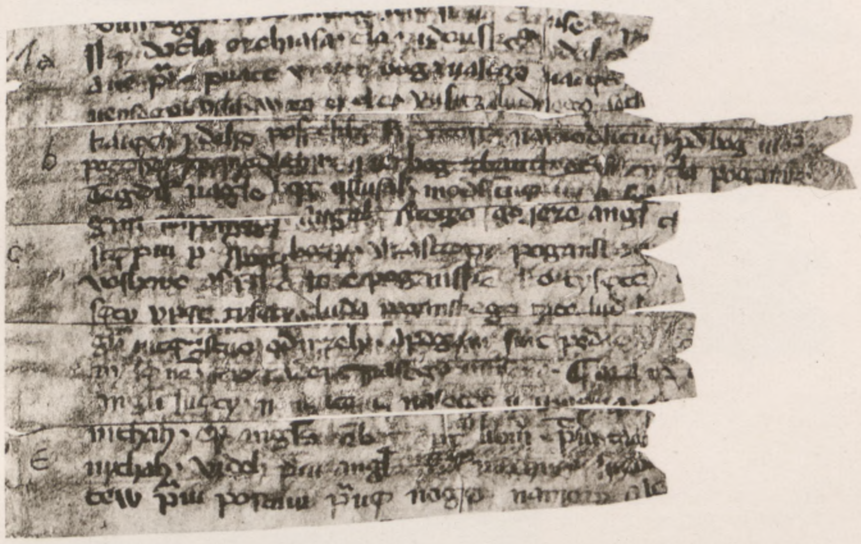
PIERWSZA KARTA KODEKSU: **1 v°**

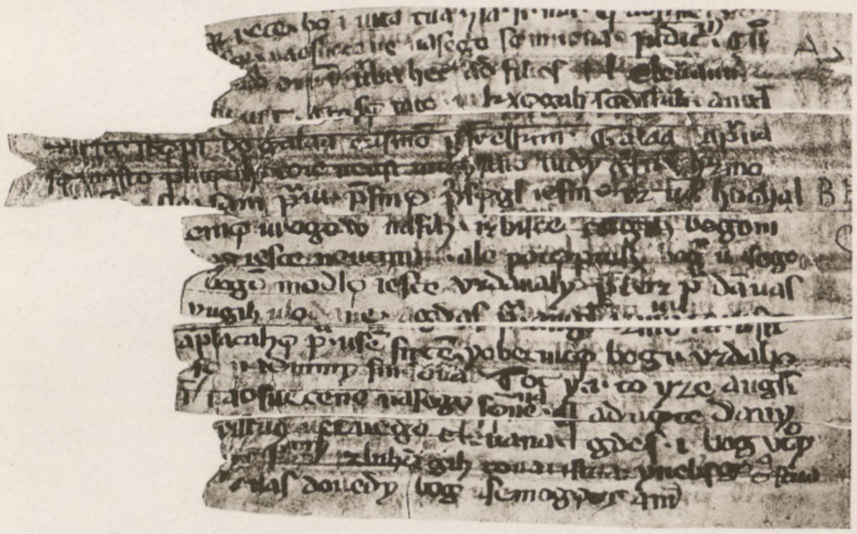

OSTATNIA KARTA KODEKSU: **235 r°**

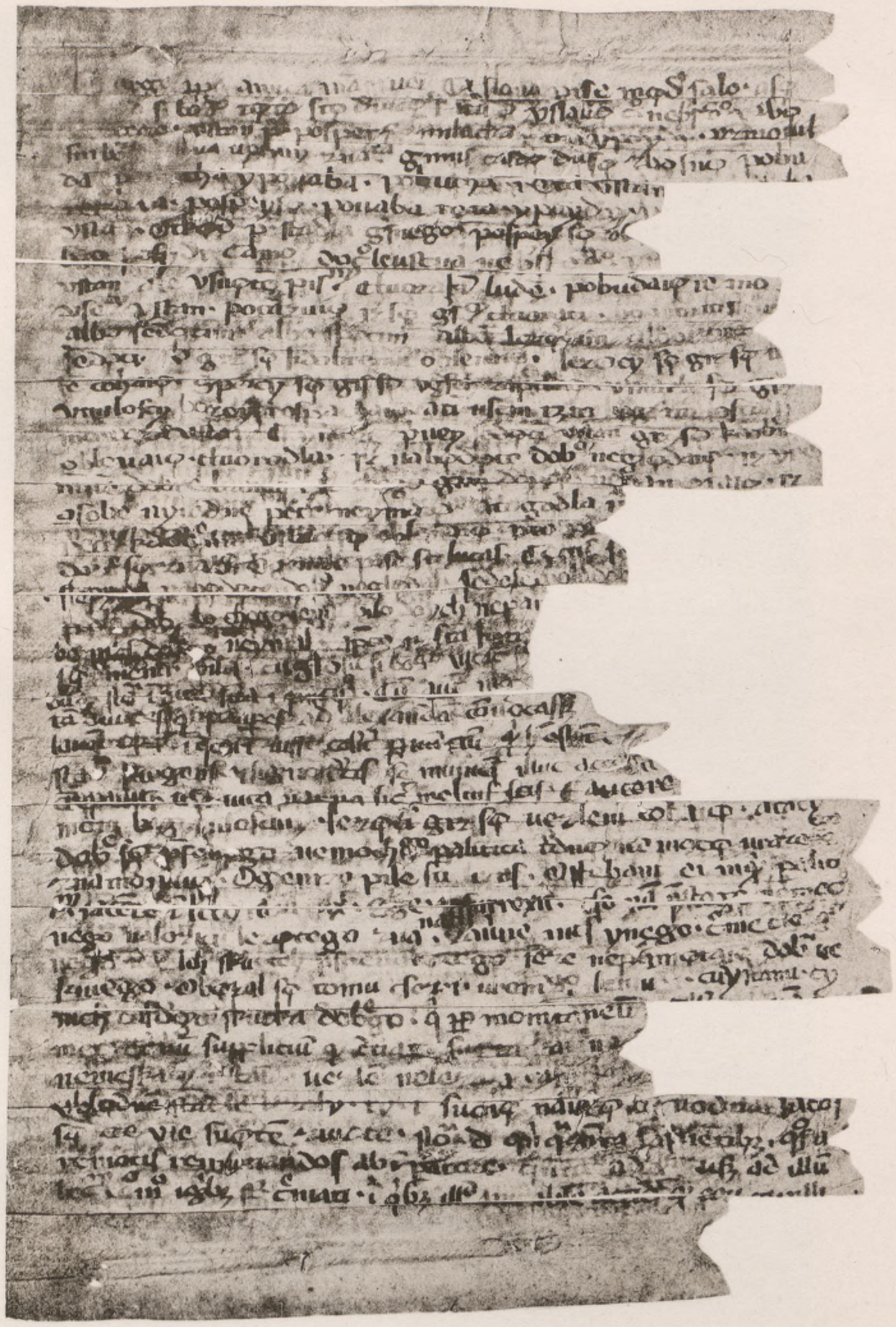

OSTATNIA KARTA KODEKSU: **235 v°**

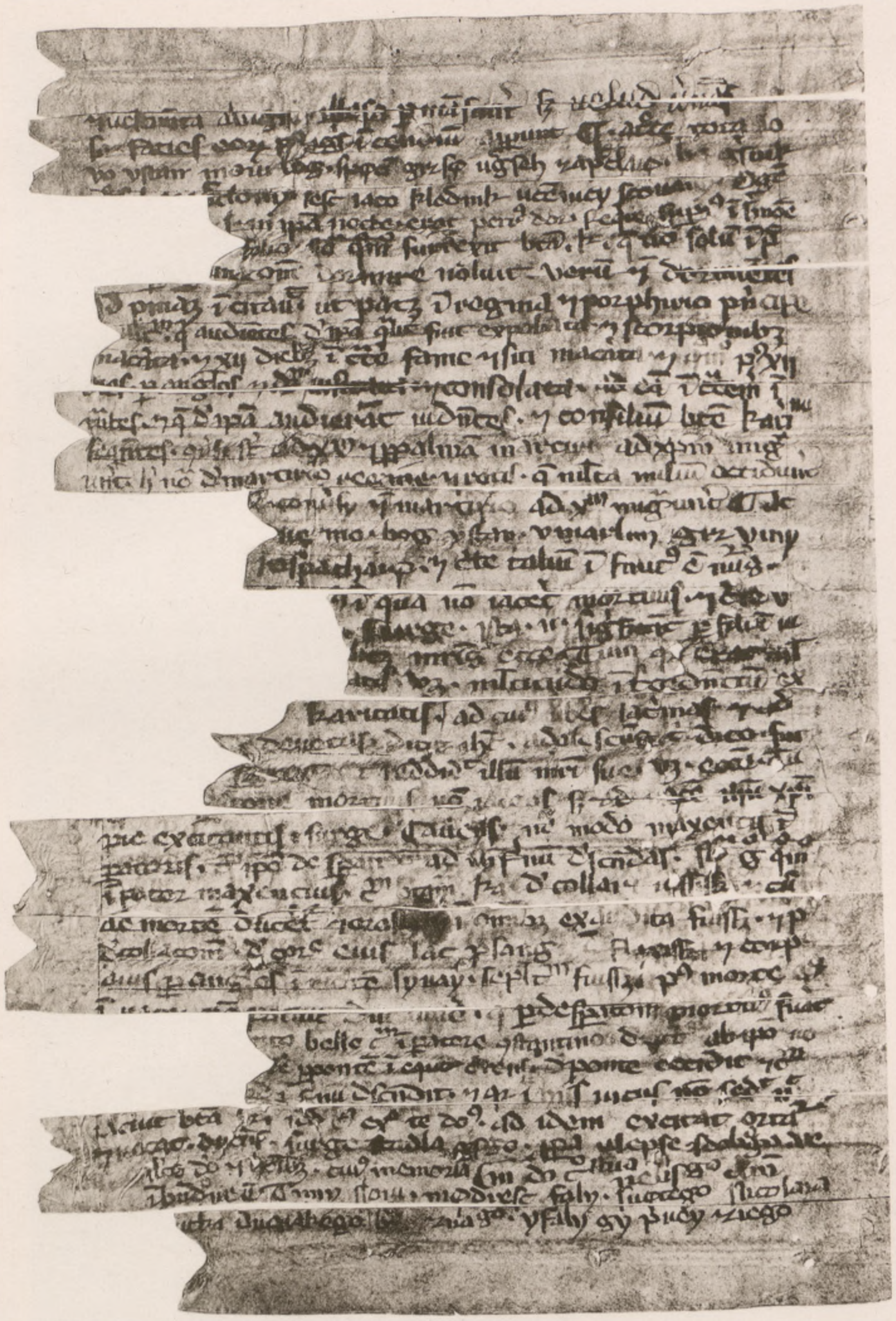

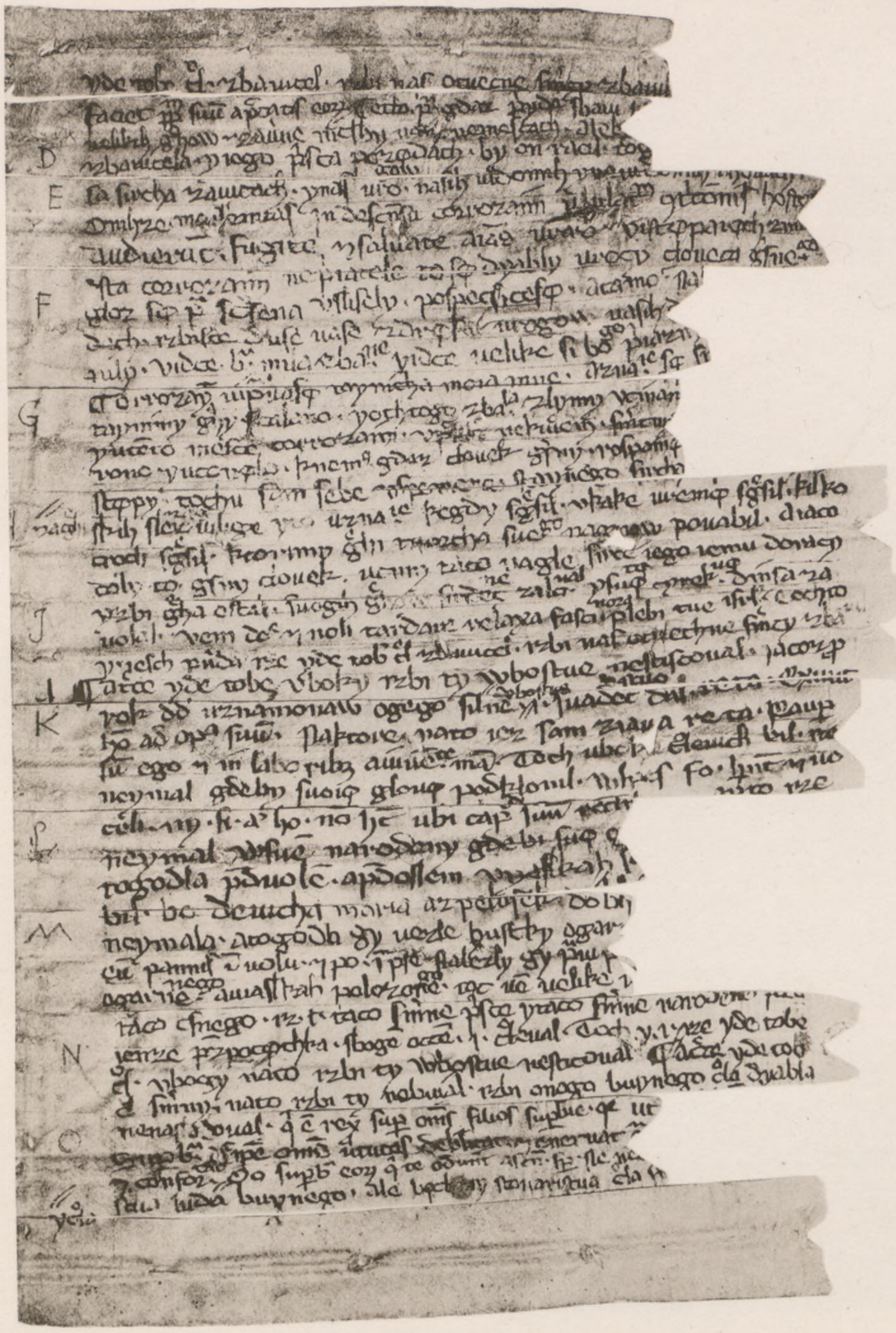
KAZANIA: u góry karta **ar°**
u dołu karta **av°**

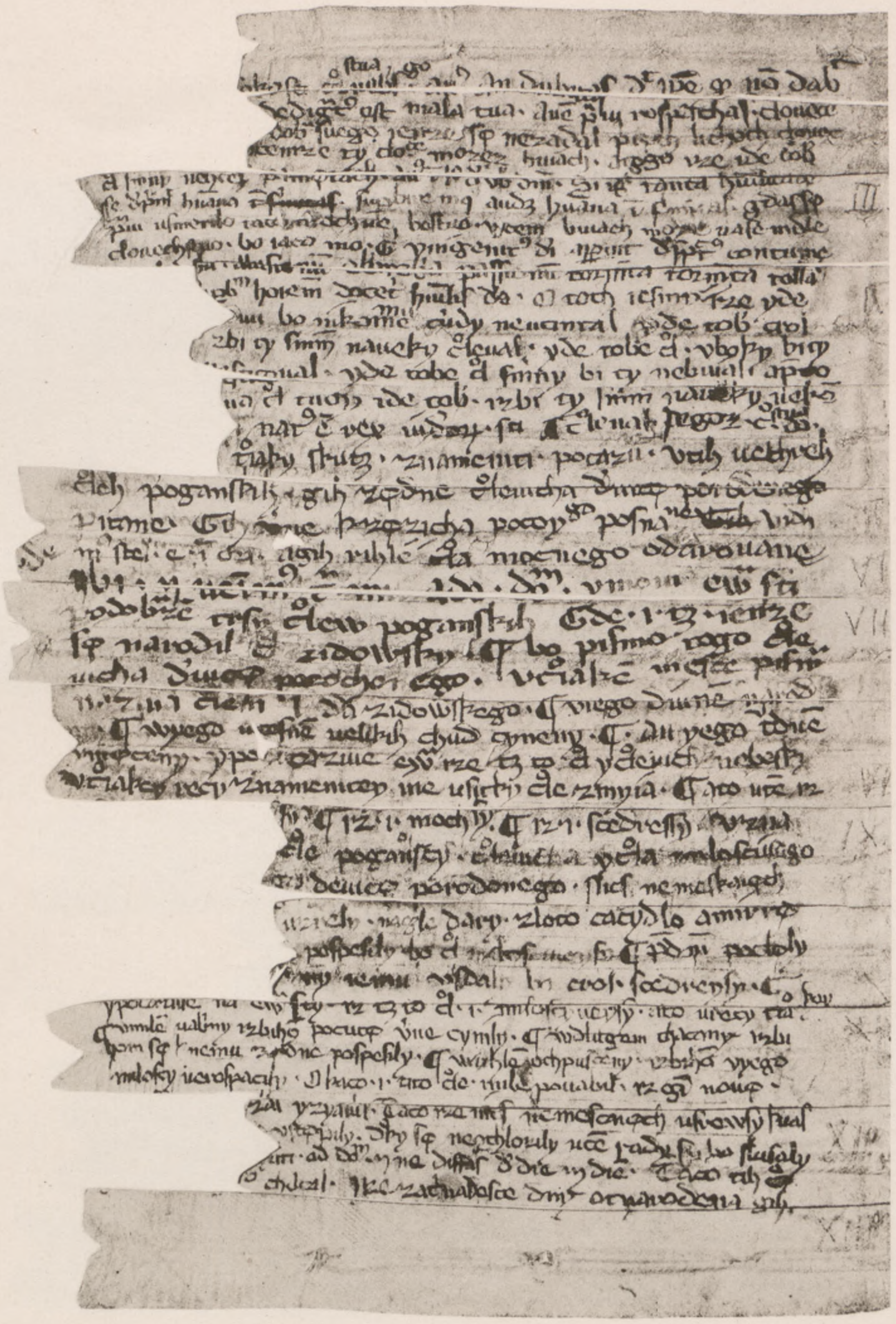
KAZANIA: karta **br°**

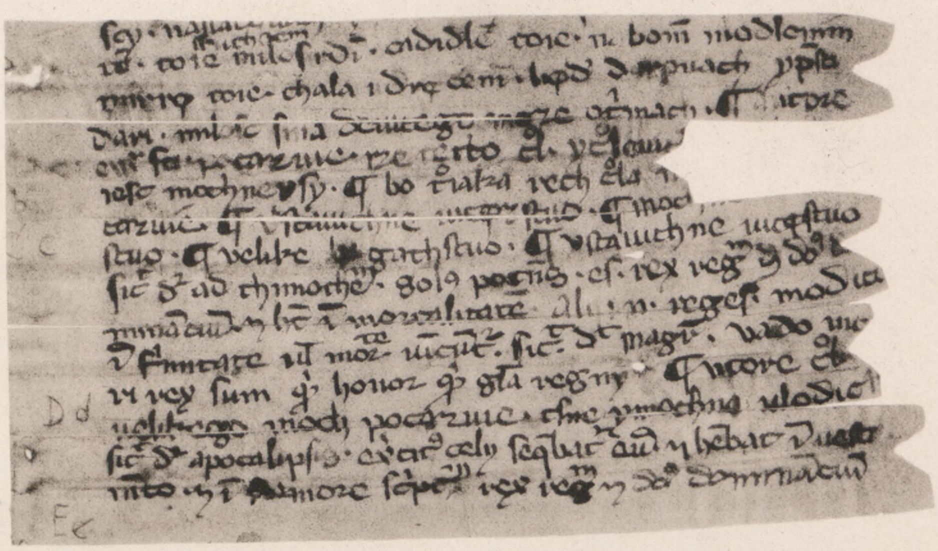
KAZANIA: karta **bv°**

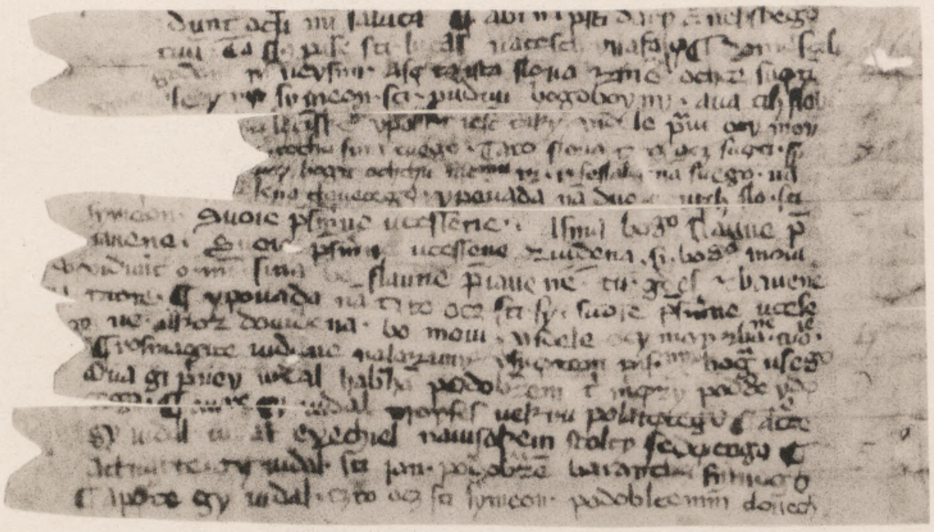

KAZANIA: karta cr°

KAZANIA: karta cv°

KAZANIA: u góry karta **dr**°

u dołu karta **dv**°

PODOBIZNĘ ODBITO W R. 1931 W NAKŁADZIE 1000 EGZEMPLARZY. KAZANIA T. ZW. ŚWIĘTOKRZYSKIE SFOTOGRAFOWAŁA FIRMA FOTOPLAT W WARSZAWIE. ŚWIATŁODRUK WYKONAŁY ZAKŁADY FIRMY J. B. OBERNETTER W MONACHJUM. TEKST SKŁADAŁA I TŁOCZYŁA DRUKARNIA UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO W KRAKOWIE POD ZARZĄDEM JÓZEFA FILIPOWSKIEGO